

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrale, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Qvintvs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS.

Tomus Primus.

LIBER QVINTVS.

De primo opere diei tertij, id est de aquarum
congregatione.

C A P. I.

COMESTOR. Tertia die creator aquas existentes sub firmamento congregavit in locum unum: quæ licet plurima loca obtineant, tamen quia continentur omnes in visceribus terræ: in locum unum dicitur congregatæ unde potuit esse, ut aquæ quæ totum aeris

spatium scilicet vaporabiles occupabant, soliditate tamen modicum obtinerent locum. Et terra paululum subsedit, ut eas tanquam in matrice concluderet. Et sic apparuit arida, quæ prius latebat sub aquis. *Alexander.* Si autem queritur, cur non dicat scriptura. *Fiant aqua, & terra,* vel fiant congregatio aquarum, sicut superius dixit *fiat lux & firmamentum.* Dicimus, quod non est simile de aqua, & terra, ut de firmamento, & luce. Cum enim factio pertineat ad speciem, lux autem & firmamentum habeant speciem valde distantem à materia informi, rectè id ipsum ostenditur per verbum fieri. Aqua verò, & terra licet receperint species in tertia die, tamè quia maximè accedunt ad materiam informem, quæ prius etiam dicta fuerat nomine terræ, vel aquæ, ideo sub alio loquendi modo eorum factura congrue designatur dicendo: *Congregentur aquæ,* ut inde notaretur, quod prius erant in cõfusione, nunc autem distinguantur, & sic in vnoquoque trium dierum vna distinctio notaretur. Unde *Aug. super Gen.* *Acceperunt inquit hæc duo proprias istas species nobis notissimas atque tractabiles. Aqua scilicet mobilem, terra immobilem.* Ideoque de aquis dictum est. *Congregentur,* de terra vero, ut *appareat arida.* Aqua enim est labiliter fluxiva, terra vero stabiliter fixa. Ceterum si *queratur,* cur cælum habeat diem in quo factum est, per se; cur non similiter, & terra, quæ est aliud extremum, suum habeat diem per se. Et mediū similiter id est aqua. Dicimus, quod

Cur aqua congregari dicuntur in locum unum.

Quæstio.

Responsio.

A terra, & aqua plus inuicem sibi appropinquant in materia, & forma, quam cælum cum altero illorum. Eadem enim est materia terræ, & aquæ secundum transmutationem. Cæli vero materia est ingenerabilis, & incorruptibilis, ita quod non corrumpitur secundum partem, nec secundum totum. Ideoque, vno die scriptura coniunxit ista duo, quæ in se inuicem erant confusa. Si vero queritur, cur non sit mentio de aeris factura expressè, sicut aquæ, & terræ? Dicimus, quia scriptura ibi loquitur tantummodo, ut carnalibus apprehendentibus sensibilis. Ideoque loquitur expressè de aqua, & terra, quæ sunt visibilia. Aer autem inuisibilis est, ideoque de illo non sit mentio, nec in opere distinctionis, nec in opere ornatu, sed totum cæli, & terræ, & aquæ nominibus insinuat. Nam sicut hic nō loquitur de aere, sed tantummodo de aquis, sic etiam inferius in opere ornatu non sit mentio de aere sub ratione aeris, sed tantum sub ratione aquarum; Ibi namque dicitur: *Aues multiplicentur,* non in aere, sed super terram.

Quæstio.
Responsio.

De quatuor elementorum dispositione.

C A P. II.

Datur autem hic intelligi aeris distinctio à terra, in distinctione aquarum. Quia congregatis aquis, cum sit corpus vacuum necesse fuit corpus aliquod replere vacuum. *Comestor.* Non igitur aliquem moueat, quod in dispositione elementorum aer videtur prætermisus: quia non est nominatus, dispositus enim est, cum liber ab aquis notam nobis formam accepit. *Auctor.* Secundum opinionem quæ dicit firmamentum esse igneum, id est summitatè, vel reuolutionem ignis, secunda die disposuit Deus igne: quia tunc fecit firmamentum, tertia vero die reliqua tria elementa; Tunc enim disposita est aqua: quando quæ prius aeris, & terræ spatium occupabat, in vnam partem terræ successit. Terra, quando aquis nudata arida apparuit: Aer quando liber ab aquis notam nobis formam accepit. Secundum alias autem opiniones de firmamento sc. quæ non dicunt illud esse igneum, potest dici, quod tertia die facta est dispositio omnium elementorum per proprias sphaeras. Nam aquis in locum suum cedentibus, sicut aeris sphaera li-

Nemo a-
quarum aut
comprehendit.

Duplex opinio de natura firmamenti.

berata

berata est ab eis, ita & sphaera ignis, totum enim spatium aquae occupant usque ad caelum. Ordinatur autem quatuor elementa secundum pondera, ut unumquodque, scilicet quo lenius est, eo superius sit, quo gravius, eo inferius. *Albertus.* Verum si secundum naturam terra est in medio omnium, videbitur esse, quo ad omnem partem in medio aquarum. Et videtur, quod deberet aquis undique esse cooperta, & nullibi apparere arida. At vero non est simile de aquis, & de aere, & de igne: quantum enim elementum quodlibet rarius est, tanto locum occupat maiorem, & quanto spissius, tanto minorem, unde & dicit philosophus, quod ex vno pugillo aquae fiunt decem aeris, propter hoc aqua in minori loco est quam aer, unde non sequitur si aer, & ignis ambiat terram undique, quod etiam aqua ambiat eam undique. Ceterum aqua humidum habet incorporabile. Terra vero, sicut incorporabile, quae scilicet duo dominantur in omnibus elementis. At vero aer humidum habet spirituale, & incorporabile, propter hoc aqua secundum humidum sui naturam dissolvit terram influens poros eius. Ideoque aperitur terra saepe. Et non operit eam undique. At vero non ita dissolvit eam aer humido suo, nec influit eam. Et ob hoc undique circumdat eam, & etiam terram, similiter & ignis.

Qualiter tanta multitudo aquarum congregari potuit in unum locum.

CAPVT III.

A Vtor. verum opinio illa de aquis, quod totum antea spacium aeris occuparunt, videtur habere calumniam. Si enim tota concavitas caeli stellati plena esset aere, sicut nunc est, & ex tanto aere fieret aqua per condensationem. Cum ex decem pugillis aeris fiat vnus pugillus aquae, patet, quod multo plus fieret de aqua, quam nunc sit de sphaera aquae, & terrae: sphaera quippe tota contenta in concavitate orbis lunae, sic se habet ad hanc tanquam ad sui partem, ita quod continet eam septuagies milles, & quingentesies septies. Cum ergo omnis aqua densior sit aere, quanto magis ex aqua si totum occupabat, plus fieri aquae per condensationem, quam nunc sit in vniverfo necesse foret. Ad hoc tamen posset dici: quod quia nondum elementa facta erant, vel distincta, congregatio aquarum ad verbum Dei, nihil aliud fuit, quam secundum inferiorem sui partem aquam ipsam condensati, & condensatam in partes terrae depressiores recipi. Secundum vero superiorem partem in aera rarefieri, & tunc forte primo indita est aquis verbo Dei, vis inclinativa ad descensum, vel illa vis naturalis, quae prius inerat, tunc educta est de potentia in actum. *Alexander.* Si quaeritur, cum aquae essent per totum aeris spacium, quomodo congregari poterunt in vnum. Cum non videamus aquam condensari in se, sicut contingit de aere. Respondet Augustinus contra Manichaeos, quod cum dicitur, congregetur aqua quae sub caelo est in congregationem vnam, hoc dicitur ut illa corporalis materia in eam speciem quam habent istae visibiles aquae formaretur. Ipsa enim congregatio in vnum, est ista formatio istarum, quas videmus & tangimus. Nam omnis forma cogitur ad regulam vnitatis. Quod autem dicitur, & appareat arida, quid aliud dici accipimus, nisi ut illa materies visibilem formam acciperet, quam nunc habet ista terra, quam videmus, & tangimus? Superius autem materies confusio & obscuritas nominabatur terra inuisibilis, & incomposita. nominabatur etiam aqua super quam spiritus Dei ferebatur. Nunc fortassis aqua ista & terra sunt ex materia illa, quae tunc illis appellabatur nominibus antequam istas formas acciperet: quam in parte vna, scilicet ex parte aetis consecuta est rarefactio, & loci maioris occupatio. Ex parte vero aquae densatio, & minoris loci occupatio. *Albertus.* Tria sunt elementa grauia scilicet aer, aqua, & terra. Quod patet ex

hoc, quia remota terra in locum eius descendunt, aer & aqua, vnum tamen est simplex graue scilicet terra, cuius signum est manifestum, quia per se ac per alia descendit ad medium. Descendit enim per se ad centrum: posita quoque in aere & aqua, similiter descendit. Sicut & aqua in terra posita ascendit. haec autem elementa duo in igne posita descendunt. Ideoque dicit philosophus, quod lenia sunt in alio, sunt etiam grauia in alio, hanc itaque naturam accipiendo vel attendendo, distincta sunt media ab extremis, unde nihil aliud est aquas in locum vnum congregari, quam eis naturam illam dare, qua sunt in terra lenes, & sic ab ipsa ascendunt. In aere graues, & sic ab ipso descendunt. Et hoc est quod dicit sancti, quod ignis, & aer distincti sunt cum aquae residetes ab igne & aere separatim sunt.

De loco congregationis earum.

CAP. IIII.

Locus itaque congregationis aquarum, est locus originis earum: licet enim videamus eas, in multis locis esse, & manere, & in pluuijs, ac nimbis ex alto descendere, Tamen originaliter non sunt nisi in Oceani loco, sicut in libro Meteororum probatum est a philosopho. *Beda super Genes.* Itaque congregatae sunt omnes aquae inferiores in vnam matricem, ut lux quae praeterito biduo aquas clare illustrauerit, in puro aere clarius fulgeret, sic & appareret terra, quae cooperta latebat, & quae aquis limosa erat, fieret arida & germinibus apta. Eodem enim die protulit terra herbas, & ligna. *Auctor.* Locus etiam congregationis aquarum dici possunt omnia loca depressa scilicet maris, lacuum, fontium, & fluminum, quae omnia sunt vnus locus continuatione. Omnes enim aquae per occultos meatus continentur cum mari, sicut in humano corpore est vnus locus maximus sanguinis scilicet epa, unde exiit via sanguinis, ut totum corpus irrigetur. Et sic totum corpus est vnus locus sanguinis continuatione, quia ad quamlibet eius partem ab epate transmittitur. Vel naturalis locus congregationis aquarum est locus maris, quoniam illic naturaliter omnes aquae tendunt. Iuxta illud Ecclesiasticus, *Omnia flumina intrant in mare &c.* Sic etiam multi sunt ignes particulares, vnus est tamen locus naturalis ignis, ad quem omnis ignis naturaliter tendit.

Cur congregationes aquarum appellauit Deus Maria.

CAP. V.

Albertus. Cum autem ipsum elementum aquae naturam habet insipidi, & congregationes aquarum factae sunt in vno loco, qui prius erat locus elementi, videtur quod congregationes illae appellari deberent insipidae, & non Maria. Maria siquidem amara sunt, & habent aquas compositas, terrestri combusto permutatas. Aquae vero ipsius elementi secundum naturam simplices sunt. Et nos quidem ad hoc dicimus, quod mare secundum aquarum suarum substantiam, ut est elementum, est insipidum. At vero per accidens amarum & mixtum est, sicut iam dictum est. Posset mihi dici, quod mare non est amarum, nisi tantum in loco illo, ubi solis calor a fundo eius terrestres vapores eleuat crassos combustibiles. Sed in alio loco est insipidum, ut videtur velle philosophus in I. de animalibus c. 6. ubi dicit quoddam genus piscis esse dictum Malachiae caris sanguine, quod in locis calidis augetur, & magis est in pelago quam prope ripas, praecipueque in locis, in quibus aquae multiplicatur insipidae. Ex hoc enim accipitur, quod aquae maris sunt insipidae in aliqua eius scilicet maris parte. Si autem quaeritur, cur illas congregationes aquarum scriptura pluraliter appellauerit Maria, & non singulariter mare. Dicimus, quod humidum aquae male terminabile est in se. Ideoque secundum omnem decliuitatem diuisibile. Ut ergo notetur diuersitas ista, vocauit Deus congregationes aquarum, non mare, sed Maria.

Hiatus terra unde?

Obiect.

Responsio.

Quaestio.

Responsio.

Congregatio aquarum quid?

Terra inuisibilis quid?

Oceani loci originis aquarum.

Et congregantur.

Obiect.

Mare i. amarum.

Responsio.

Ita Suidas legit alij legunt per (u) non per (z)

De naturalibus aquae proprietatibus.

C A P. VI.

A Vicenna in l. cauo. Aqua igitur est corpus simplex cuius naturalis locus est, ut sit circumdans terram, ab aere circumdata, cum in suis naturalibus sitibus permanerit, & haec est eius gravitas comparativa, cuius natura frigida est & humida ad spargendum & extendendum apta. Omnem figuram recipit, sed non retinet. Huius igitur esse in generatis iuamentum praestat ad figurandum formas, ad lineandum & temperandum. Humidum enim cito formas figurales recipit, licet eas cito amittat. siccum autem econtra. *Philosophus in li. de sensu & sensato.* Natura aquae insipida est, sola & incommixta non nutrit. Subtilissimumque omnium humidorum est, etiam ipso oleo, sed protenditur oleum plus aqua propter lubricitatem. aqua vero tenuior est, quare & gravius est eam in manu servare quam oleum. *Isido. li. 13.* Aqua dicitur, eo quod superficies eius equalis sit. Hinc & equor appellatum est, quod aequale sit sursum. Duo autem validissima vitae humanae sunt elementa scilicet ignis, & aqua, unde graviter damnantur quibus ignis, & aqua intericitur. Aquarum elementum caeteris elementis imperat. Aequae enim caelum temperant, terram fecundant, aerem exaltationibus suis incorporant, in sublime scandunt, & caelum sibi vendicant. Quid enim mirabilius aquis in caelo stantibus? piscium examina secum rapiunt. Effusae omnium in terra nascentium causa fiunt, sordes detergunt, peccata ablunt, & potum cunctis animantibus tribuunt. *Plinius li. 31.* Si verum fateri volumus, elementum aquae imperat alijs omnibus. Aquae terras devorant, flammam necant, in sublime scandunt, & caelum sibi vendicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum stragulant. Quae causa, fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Saepae quoque subvehunt lapides aliena pondera portantes. Eodemque cadentes omnium e terra nascentium causa fiunt. Omnes quoque terrae vires aquarum beneficio sunt. *Vitruvius, de Architectura li. 8.* Nulla denique ex omnibus rebus tantas videtur habere ad usum necessitates, quantas aqua. sine qua scilicet nec corpus animalium, nec vlla vitalibus virtus potest nasci, nec tueri, nec parari. *Gundisalvus.* Aequae superficies exterior est sphaerica, quod patet in scypho aqua repleto.

De eodem.

C A P. VII.

EX libro de naturis rerum. Nihil liquidum secundum se ipsum maturatur absque arido. unde aqua sola liquidorum minimè maturatur, sola quoque non impinguatur. Aequae omnes profunde concurrunt in terra, quod est ob viciniam terrae super aquas. In pedibus autem montium aquae minorantur. Aqua (ut dictum est) evaporat in fumum subtiliorem se per calefactionem ignis. Et postea remanet terrestre, unde & contingit, quod cum aqua decoquitur in decoctione subtiliatur. Et si postea ponatur in olla per noctem, apparebit Hypostasis terrea in fundo vasis: similiter evaporat acetum, in aquam subtilem & inspidam, postea remanet terrestitas parva; vinum similiter evaporat in aquam per sublimationem instrumenti aquae rosaceae. Et quanto fortius est vinum, tanto inde maior aqua extrahitur, & terrestitas maior relinquitur; unde vinum rubeum quia magis est terrestre, magis evaporat in aquam. Et in quolibet liquido non submergitur, quod non excedit quantitatem in pondere ipsius liquidi, unde ovum in aqua marina non submergitur, propter illius crassitudinem & gravitatem: aqua simplex non debet habere colorem, nec saporem, nec odorem. Nam si quid horum habuerit, aliam rem signat in ea admixtam. Unde secundum Galenum. Aqua

Etymologia aquae.

Vinum evaporat in aquam.

A simplex tribus sensibus comprobatur. Visu scilicet quod sit nullius coloris, vel claritatis. Gustu quod sit nullius saporis. Olfactu ut sit nullus odoris. Aqua subtilis, & levis est, quae posita ad ignem vel ad solem citissime calefit. Calefacta vero si ad aeraem ponatur, velociter infrigidatur. Citissimaque mutatio eius de qualitate in qualitatem ostendit eius levitatem, nec illam habere quicquam terrestitatis. *Philosophus.* Aqua est secundum elementum, cuius immensa profunditas dicitur abyssus, quasi absens fundus, habet tamen fundum, quamvis nimis profundum: haec frigida est & humida, quae de lapide manat leuior est atque limpidior. Aqua communis est omnibus, ad imas fluit, sordes abluit, terrae permixta lutum facit, sitim sedat, ignem exinguit &c.

Aqua simplex tribus sensibus comprobatur.

De Mari.

C A P. VIII.

Isidorus ubi supra. Mare omnis congregatio aquarum abusive dicitur. Sed illud cuius aequae amarae sunt, proprie mare appellatur. Quod ideo incrementum non capit, cum omnes fontes, & flumina recipiat, quia influentes vndas ipsa magnitudo eius, non sentit. denique quia amara aqua dulces fluentum consumit, vel quia nubes multum aquarum ad se trahunt. Sive quod illud partim auferunt venti, partim sol exiccet: postremo quia per occulta terrae foramina percolatum, & ad caput omnium fontesque reuolutum recurat. mare certum non habet colorem, sed pro qualitate ventorum immutatur. Nam modo flavum est, modo lutulentum, modo atrum. *Ambrosius in Exameron.* Bonum est mare tanquam hospitium fluviorum, delibatio alluvionum, inuectio comitantium, quo sibi distantes populi copulantur, quo praetiorum pericula remouentur, quo Barbaricus furor clauditur, est in necessitatibus subsidium, in periculis refugium, itineris compendium, subsidium vestigialium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluvia in terras diffunditur. Siquidem aqua de mari radijs hauritur solis, & quod eius subtile est rapitur. Quantoque altius eleuatur, tanto magis nubium obumbratione frigescit, & humber fit. *Sen. li. 7.* Natura maris est, ut immundum omne litoribus impingat, nec solum cadavera sed stramenta quoque, & naufragorum reliqua similia ex intimo trahens eiciat, Nec in tempestate ac fluctu tantum, sed tranquillum quoque & placidum. Omnis enim aquarum stantium clausurarumque natura se purgat. Nam in his quibus cursus est, non possunt vitia consistere, quae propria vis desert & exportat. Si quis autem excelsa perlibret maria, terris paria sunt. Nam par vndique ipsa sibi tellus est, caua eius, & plana inferiora eius sunt. Sed istis adeo in rotundum orbis equatus est. In parte autem eius, & maria sunt, quae in vnus parte aequitate conueniunt: sed sicut campos intuentem, quae paulatim deuexa sunt fallunt, sic eum non intelligimus maris curuaturas, videtur planum quicquid apparet, at illud aequale terris est. *Philosophus in secundo Meteororum.* Dixerunt quidam quod mare manat ex orbe, & in ipso est radix eius, & principium, finis quoque eius apud finem illius. Est autem mare locus aquarum proprius, & aggregatio earum propter profunditatem, & longitudinem. Et quod est in eo ex aquis leue, eleuat sol. Quod autem graue remanet in terra, quando autem eleuatur vapor, subtile eius fit aer, & crassum fit aqua. Quando vero eleuatur vapor falsus, descendens super multam admixtionem aeris, efficitur dulcis. *Idem in libro vegetabilium.* Ideo autem mare super Arenas est, & terra mari propinqua Arenosa, quia in aqua siccitas terrae obtinuit, duratque secundum durationem fixationis terrae, & existentiae aequae, diuisitque lutum per minutas partes, & in aream coarctat, ut autem etiam in quibusdam campis existat Arena, causa est mota motus solis, & elongatio a dulcibus aquis. Nam

Cuius mare non crescat ex aduentu fluminum?

Principium maris.

quia

quia non habet quod eos à sole cooperiat, & ab aqua dulci remoti sunt, siccauit sol partes humiditatis dulcis, remanlitque quod est de genere terræ, perseverante ergo sole in loco illo discooperto, separatæ sunt partes luti, factaque est Arena. *Autor.* Mare itaque falsum & amarum turbidum & procellosum ventos generat, inquietum iugiter fluit ac refluit, omnia flumina recipit, viua retinet, mortua abijcit, fetidum est, periculosum, monstris omnibus plenum.

De Salsedine maris.

CAPVT IX.

Causa falsedinis in mari.

Ista pars maris amarior.

Exemplo illustratur falsedinis maris causa.

Experientia optima cui meminit Galiger in Exercitationibus in Cardanum.

Fertur autem Salsedinem in mari fieri propter calidum vaporem admixtum crassis aquæ partibus. Nam & sic sudor, & vrina in quibus agit caliditas, inueniuntur falsi. *Guilelmus de Conchis.* Cum enim mare corridæ Zonæ suppositum sit, ex calore spissatur, falsumque fit; certum est enim aquam per calorem trāsire in salem. *Ex libro de naturis rerum.* Exhausto quidem à sole dulci liquore, quem facile ignea vis trahit, asperior crassiorque relinquitur amnis, unde summa maris vnda dulcior est, ima vero amarior. Et lumen quidem alimentum est in dulcibus aquis, solis autem in amaris. *Philosophus ubi supra.* Quidam dixerunt, quod falsedo accidit mari quia quando terra ignitur à sole, refudat humiditas, quæ est in ea, & fit mare falsum, quia sudor est falsus. Alij quod causa falsedinis, est terra falsa, cui cum permiscetur aqua, fit aqua falsa, sicut aqua super quam funditur cinis, & deinde colatur. Quidam autem dixerunt, quod aquæ dulces eleuantur sursum ob leuitatem suam, & falsum descendit deorsum propter grauitatē suam. Sed videtur quod etiā in pluuijs sit quoddā falsum. Cum enim vapor calidus, & siccus permiscetur frigido & humido, ex quo fiunt nubes, & pluuiæ, facit eam falsam. *Plinius lib. 2.* Solis ardore maris liquor siccat, & hoc esse malculum Sydas accepimus vorans cuncta sorbensque, sicque mari latē parenti salis sapor incoquitur. Aut quia exhausto inde dulci tenuique, quod facillime vis ignea trahit, omne asperius crassiusque linquatur. Hæc autem verior est causa asperi saporis potius qui quod mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimum ex arido miscetur illi vapor. *Marinæ autē quæ galantur tardius, quam dulces, accenduntur celerius. Priscianus, ad Cosidros.* Salsum esse mare causæ quidem dictæ sunt differentes. Plures autem aiunt minutissimū quidem eius; & dulcissimū per leuitatem sursum duci per dies singulos discretum & vaporatū. Ibi que consistere per frigiditatem, & iterū deferri ad terram. Salsum vero remanere propter grauitatem sicut in corporibus animalium esca intrante, quod dulce & potabile est ab insita caliditate tractum in carnes, & aliam concretionem venit partium. Superfluum autem apparet amarum & salsum, ita ut etiam sudores tales sint. Quod autem mixta sit falsedo dulcedini, hinc etiam potest accipi, quia si quis saccum ceream formans in mari immerferit, prius circumligans os, ut non infundatur mare, tunc intrans aqua per cereos parietes fit potabilis, & quasi per colatorium, quod crassum ac terreum est & salsum, secerit. Si quis etiā iuxta mare in litore fossam foderit, aqua in ea percolata ex mari per occultas terræ venas potabilis efficitur. Satius autem est dicere, ipsum mare sic creatum à Deo fuisse. Sicut enim aliorū elementorum vnumquodque propriam habet naturā, ita etiam mari connaturalē esse falsedinem pro omnium salute in terra animalium, ne omnino putresceret, sicut quidam lacus, & alia consistentes aquæ potabiles.

De ponderositate aquæ falsæ.

CAPVT X.

Aristo in li. *Meteo. 3.* Aqua falsa grauior est dulci, quia falsa quidem crassa est & turbida, dulcis autem facta est subtilis. Cuius indicium est, quia si vas cereum ore obstructo mittatur in aquam falsam per horam, deinde extractum aperiat, inuenitur intus aqua, quæ poros penetrans intravit dulcis in sapore suo, & leuis in pondere. Item si sal attritum in aqua dulci dissoluatur, donec penitus in ea resoluatur, ouū in eam proiectum non submergitur, sed natat, quoniam ex sale incrassata est & facta sicut lutum. Ouum autem in aqua dulci submergitur. Fertur in palæstina etiam esse lacus, vehementis amaritudinis, & falsedinis, in quo non est piscis, scilicet quia non est ibi subtile nutrimentum, Et si homo vel bestia ligatura eius obstructa projiciatur in eum, natat propter ipsius leuitatem & grauitatem aquæ falsæ, cum comparatur vnumquodque eorum ad suum comparabile, videlicet grauitas aquæ ad leuitatem animalis, vel grauitas aquæ ad grauitatem animalis, & leuitas ad leuitatem est etiam grauitas, & crassities illius aquæ maior grauitate illius animalis. Et si mergatur in ea pannus fordidus, ipsa hora mundificatur propter vehementiam falsedinis. Item inuenitur submersio nauis cadentis in aqua dulci magis, quam in falsa, quia hæc illa grauior est. Huius etiam indicium est quod in loco quæ dicitur Gamon, manat aqua falsa, & currit ad flumē dulcis aquæ sibi propinquum, propter quod etiam in eo non sunt pisces. Et si quid de illo in vase ponitur, & mouetur, fit sal simile niui tenue & subtile. Cuius virtus in falsedine crasso sale fortior inuenitur, quia subtilitas illius aquæ dulcis falsedinis virtutem ipsam intrantis propriam facit, & quando ex hoc sale multiplicatur in cibis dulcorat ipsum, & est vehementis albedinis. *Idem in libro vegetabilium.* Ouum (ut dictum est) in aqua dulci mergitur, in falsa vero natat. Aqua igitur spissa est sub non spissa. Spissa enim est de genere terræ, rara vero de genere aeris. Ideoque supereminet aqua dulcis omnibus aquis, & à terra remotior est. Hanc ergo naturalem esse necesse est. Aqua vero falsa ponderosior est, non enim ascendit aqua nisi dulcis. Et patet quia quod super aquam ascendit subtilius est aqua. Cum ergo illud attraxerit aer subleuiatur, & ascendit magis. Ideoque fontes, & flumina fiunt in montibus, & ascendit flegma ad cerebrum. Sic quoque omnes cibi ascendunt, & omnes aquæ. Sed aqua falsa ascendit cum eo quod siccauit calor ad genus aeris, ut in balneo patet. Cum enim aquam falsam apprehenderit calor, subtiliantur partes eius, & ascendit vapor, partesque falsedinis recedunt, cum humore naturali, qui est ex genere aeris, & sequuntur vaporem. Cumque procedens vnus post alium sursum rectum compresserit, congregabitur & inspissabitur ac conuertetur deorsum aqua dulcis guttatim. Et sic in omnibus balneis falsis erit vapor dulcis.

Experientia du ouo.

MS. Vedastinum habet Gamon.

Cur flegma in cerebro.

De natura & effectu aquæ maris.

CAP. XI.

Avicenna in secundo canone. Aqua marina aerea est & calida, fissuris accidentibus à frigore confert antequam vlcerentur, pediculos etiam necat & sanguinem sub cute congelatum dissoluit. Confert etiam prurigini & scabiei & impetigini, vapor aquæ maris confert Epyleptæ & Hydropisi. Ex hac autem clyster fit ad dolorem vétris pungitioum. Quandoque etiam bibitur, & ventrem soluit, deinde ius gallinæ

Vtilitates
aque mari-
nae.

bibitur, eiusque mordicationem sedat. Item ad viperæ morsum in aqua marina sessio fit, & iuuatur ab ea. Similiter etiam fit in reliquis vermibus perniciosis. *Diascorides.* Aqua marina viscidam & thermanticam & Caco stomacham habet virtutem, ventrem turbat, flegma deponit. Calida vero facta & fomento adhibita apostemata de alto educit & maturat. Duritiam spargit, omnibus Diaphoresim præstat, neruorum causas componit. Cataplasmatibus necesse miscetur, & nobilibus medicaminibus additur, & impetiginibus adhibetur. Tepida quoque laterum torsionibus accepta præstolatur. Scabies, & pruriginis fomento adhibita tollit, lendem capitis purgat, tumores mammillarum compescit, similiter adhibita liuorem corporis emendat, venenatibus morsibus occurrit, frigoribus opitulatur, Sphalngionum & Scorpionum ictus, vel aspidum non admittit. Calida quoque adhibita corpus tenuatum reficit, lauacris etiam vtiliter additur, quæ lauacra Hydropicis, & Cephalaricis, ac surdis opitulatur, si seruata fuerit aqua marina bromum non colligit. Multi vero coquunt eam & sic reponunt, dantes eam ad purgationem. *Galenus.* Aqua dulcis bibitur, & est frigida in natura sua semper, aqua vero maris non est taliter, sola enim aqua cui non admiscetur extranea substantia est frigida: vnde si homo tota die nataret in aqua dulci quæ non esset vehementer frigida, sed tepida, sicut aqua quam calefacit sol, in frigidaretur corpus eius necessario. In aqua vero maris quam plures natarunt iuuenes tota die & nocte, & tamen non nocuit eis.

Qualiter aqua maris amaritudinem deponat.

CAPVT XII.

H *Jeronymus super Amos.* Vocat autem Deus aquas maris, & super terram effundit, dum ipsas amarissimas Aethereo calore suspendit & excolat, & eliquat in dulcem pluuiarum saporem. *Guilelmus de Conchis.* Cum autem terra cauernosa sit, aqua labilitate sua eam subintrat, quæ per cataractas transiens colatur, & extenuatur. Et ex qualitate terræ diuersas contrahit qualitates. Si enim per terram arenosam & lapidosam defluit, dulcem inde saporem contrahit, si per salisam salsum, si per limosam terram vapida est aqua, si per lapides Sulphuris, vel calcis, aut æris, fit amara. Iuxta diuersa ergo accidētia terræ diuersū suscipit saporē. *Seneca ubi supra.* Quidam etiam iudicant terram quicquid aquarum amiserit rursus accipere. Et ob hoc maria non crescere. Quia quod influxit non in suum vertunt, sed protinus reddunt: occulto enim icinere terram subit, & palam venit, secreto reuertitur, & in ipso transitu colatur per multiplices namque terrarum an fractus, verberatum, amaritudinem deponit. Et in tanta soli varietate prauitatem saporis exiit, & in aquam synceram transit. *Ex imagine mundi.* Aqua maris per venas terræ occulto meatu discurret amaritudinem in terra ponit, dulcis in fontibus erumpit, in mare iterum refluit, Hinc etiam dicitur quod aquæ natura duplex sit. Salis maris, & grauior, fontium dulcis, & leuior. Quæ etiam dum in matricem abyssum refluit, aquis maris non immiscetur, sed vt pote leuis graues super aquas labitur, & in occultum cursum suum reuertitur, hinc est quod mare non redundat, cum omnia flumina recipiat, sed & suprema maris vnda non est adeo amara vt ea quæ in imo est, huius immensa profunditas abyssus dicitur, quasi non habens fundum, habet tamen, licet profundum.

De Oceano.

CAPVT XIII.

A *Rislo. in libro Meteororum secundo.* Origo autem omnium aquarum est oceanus, omnesque redeunt ad loca sua propria, quæ sunt principium separationis earum & motuum. Mutantur autem aquæ &

A sapor earum, & secundum diuersitatem locorum ad quæ perueniunt. *Isidorus ubi supra.* Oceanus in modum circuli terrarum orbem amplectitur, alternisque æstibus accedit & recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut remouet maria, aut resorbet. *Secundus philosophus.* Quid est Oceanus? mundi amplexus, terminus coronatus, hospitium fluuiorum fons imbrum. *Ex imagine mundi.* Oceanus dicitur quasi Zonarum limbus, quia quandoque zonas mundi ambit in modum limbi. Sicut autem calor ex igne ita frigus ex aqua nascitur, vnde partes extremæ Oceani rigido gelu & perpetuo frigore horrent, quia calore solis carent: pars autem Oceani quæ medium orbis diuidit, ideo semper feruet, quia solis iter super se habet. Oceanus fluuiorum occursum non augetur, quia fluentia dulcia partim salis vndis consumuntur, vel ventis, vel vapore solis arripiuntur, partim per occultos meatus in amnes suos reuertuntur. *Adelardus Bathoriensis philosophus.* Saluginis causam in Oceano, in calore solis planetarumque pono. Cum enim per torridam, mediamque Zonam verus feratur Oceanus, ac per eandem, licet indirecte versetur planetarum cursus, à tanto calore stellarum ipsum mare calefieri est necesse. Ex quo & eiusdem caloris effectum saluginem consequens est accipere. Quodque ita sit hoc, asserit, quod in maritimis, quæ illi Oceano sunt propinquiora, sine omni artificio aqua marina in sal vertitur ad solem super rupes siccata. In longinquiorebus vero maribus, vt sal possis habere, ipsam maris aquam vt vt pote iam à vi caloris remotam, ideoque minus coctā, illi necesse est adhibere ac torquere. Sed & quasdam dulces aquas in sal verti visum est sæpe caloris artificiosa decoctione. Huc etiam illud accedit, quod ætate quidem omnis aqua marina salior est quam Hyeme. Quod si quis operam dederit, etiam re ipsa experiri poterit. Miraris autem cur tantus sit fluminum illuc concurrentium fluxus, tamque perpetuus cursus, tam ferè infinitus numerus, quomodo non inde augetur Oceanus. At vero sicut in illud quædam defluunt, sic & ab illo quædam renascuntur. Itaque si dū quid recipit & reddit, quare augmentū sensibile non incurrit: Sic etiam à quibusdam dubitatum est, cum multa ex eo subterranea procedant flumina, multam quoque partem illius stellarum haustus auferat, decrementum quomodo non incurrat, quod nec supplementū recipiat: vnde & apud Statium Phæbus cætat, Quo fonte immensum viuat mare, nimirum viuat, dum quantum reddit recipit.

De causa augmenti & decrementi in eo.

CAPVT XIV.

G *Vilelm. de Conchis.* Macrobius dicit, in septem primis diebus lunationis fluxus Oceani decrescere, in alijs septem crescere. In tertia septima decrescere, in quarta crescere. Huius varietatis ratio est. Homorem in vase clausum videmus duobus modis crescere, videlicet in substantia & accidente, Olla semiplena supposita igni, nulla aqua addita impletur; Calor enim ad interiora penetrat, qui motu suo aquam ad superiora eleuat; Nil tamen est in olla vacui, quia vel aqua, vel fumositate tota impletur; Simile est in Oceano; cum igitur est interlunium, quia totus splendor solis, qui eum accendit, est supra, non potest aerem sibi subditum tenuare, qui spissatus in humorē aquæ transit. Est ergo tunc plenus fluxus. Cum vero splendor incipit descendere, accenditur luna, aeraque desiccatur, atque humorem minuit; & quanto plus accenditur, tanto plus humoris consumitur; Septima vero die, quia tota est medietas accensa sui, mediante aere calefacit humorem, qui ebulliens, vt aqua in olla sursum eleuatur. Et ea crescente vsque ad 14. diem crescit fluxus. In tertia vero Hebdomada, quia calorem eleuans in lunam minuitur fluxus, quemadmodum fit, si ignis ollæ subducitur. In quarta vero quia iam

Cur feruet
Oceanus.

Experientia.

Ratio incrementi & decrementi maris.

mul-

multum deficit calor, spissatur aer, humorque crescit. Crescunt igitur fluctus usque ad nouilunium. Prima igitur septimana decrescit Oceanus in substantia. Secunda crescit accidente. Tertia decrescit accidente. Quarta crescit in substantia.

De mari Mediterraneo.

CAPVT XV.

Occidentalis refluxio Oceani ad septentrionem vergens, cum iuxta latera terræ tangens Aphricam usque ad finem illius pervenerit, inter Calpem & Atlanta ingurgitur usque ad medium terræ iuxta Hierusalem, Mediterraneumque mare vocatur, diuersa à diuersis regionibus nomina accipiens. Si vero qualiter ascendat, & descendat, scire desideras, & quæ nomina, & à quibus regionibus contrahat, mappam mundi considera. Prædicta siquidem occidentalis refluxio ad septentrionem vergens, ex Atlante monte sibi adiacente mare atlanticum vocatur. Infra hanc est Anglia & vicinæ insulæ. Ex orientali refluxione ad septentrionem se dirigente, mare Indicum, & mare Caspium nascitur. Similiter in alijs refluxionibus ad austrum se vergentibus credendum est diuersa maria nasci. Sed hoc nostra attestatone describi non debuit quia propter Zonam torridam interiectam situs illarum nobis incognitus est. *Isidorus ubi supra.* Mare magnum dicitur quod ab occasu ex Oceano fluit, & in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit, & dicitur Mediterraneum, quia per mediam terram usque ad Orientem profunditur, Europam, & Asiam Africamque determinans. Sicut ergo terra cum vna sit, pro diuersis locis varijs appellatur vocabulis. Eo modo pro regionibus, hoc mare magnum diuersis nominibus nuncupatur, Vt Hibericum, Adriaticum. Sic & ab insulis, & à gentibus, & ab oppidis.

De sinibus maris.

CAPVT XVI.

Sinus dicuntur ipsius maris maiores recessus, ut in mari magno Ionius. In Oceano Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, quod Oceano ascribitur. Rubrum mare vocatur, eo quod sit Roseis vndis infectum. Non tamen talem habet naturam, qualē videtur ostendere. Sed vicinis littoribus vitatur gurges, atque inficitur, quia omnis terra circumstans rubea est, & sanguineo colori proxima. Ideoque ibi minium acutissimum excerpitur & alij colores, quibus pictura variatur. Cū ergo terra hanc habeat naturā, fluctibus subinde diluitur, & quicquid adhæsum est, in hunc colorem cadit, ob hoc etiam in his littoribus gemmæ rubeæ inveniuntur, lapillus enim eiusmodi humo inuolutus, cum inter Arenas attritus est, & terræ colorem habet & maris. Hoc mare in duos sinus scinditur, qui ab Oriente est, Persicus dicitur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter vero Arabicus, quod sit circa Arabiam, *Comestor.* Hoc mare canosum Hæbræus vocat quia canarum in littoribus abundant.

De duobus fontibus caloris scilicet & humoris inimicem sibi oppositis.

CAPVT XVII.

Vilhelmus de Conchis. In prima quidem creatione terra erat omnino aquis circumdata. Sed ubi tenuior fuit celestium calore est desiccata, ita tamen quod fons, & principium aquarum fonti & principio caloris id est solis est suppositus. Sapientia vero diuina sine calore & humore nil posse viuere præsciens, terram vero frigidam & siccam esse, ut aliquid in ea possit viuere, fontem totius caloris, id est solem, ut & qualiter terram calefaceret super medium terræ posuit. Sed quia ex solo calore nil viuere possit, in medio

eiusdem terræ fonti caloris fontem humoris supposuit. Ex his igitur duobus terra hinc & illinc temperatur. Est igitur fons humoris in medio torridæ Zonæ in modum æquinoctialis circuli terram cingens. Qui ideo à pluribus esse non creditur, quia propter nimium feruorem torridæ Zonæ ad ipsum non pervenitur. A physicis tamen prædicta necessitate esse creditur, verumque mare appellatur. Hoc mare cum ad occidentem venerit duas reflexiones ibi facit, quarum altera ad austrum, altera ad septentrionem vergit, latera terræ sequentes. Similiter in Orientem facit duas ad prædicta loca vergentes. Aquæ vero quæ ex prædicto fonte humoris, per superficiem terræ exeunt nec per catharactas transeunt spissæ sunt & salæ, mariaque vocantur. Ambrosius in Hexameron lib. 2. Cum itaque dicant philosophi orbem cæli volui stellis accidentibus refulgentem, Nonne Dei providentia necessarium prospexit, ut in terra & supra cæli orbem aqua redundaret, quæ illa feruentis axis incendia temperaret? Quia ergo exundat & feruet ignis, etiam aqua exundavit in terris, ne solis, ac stellarum ardor eas exuret. Et reuera rerum exordia vapor insolitus læderet. *Auctor.* Denique quoniam ex calore & humore (ficut ait Aug.) omnia terræ nascentia procreantur ac concreantur, rectè solis, & pluviæ beneficijs omnia terrena bona, quæ à Deo patre, videlicet totius bonitatis fonte, cunctis hominibus assidue largiuntur filius in Evangelio signat & comprehendit, ubi ait. Qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, &c.

De assibus maris.

CAPVT XVIII.

Vilhelmus de Conchis. Cum ergo illa refluxio occidentalis maris, & Orientalis ad septentrionem se vergentes sibi met occurrunt, ex repercussione ingurgitur retro mare, fitque famosa accessio & recessio Oceani. Similiter alia duæ in alio capite terræ sibi occurrentes. Sunt tamen qui dicunt, montes subditos mari causam esse accessionis, & recessionis Oceani. Cum enim usque ad ipsos mare pervenit, retro cadit atque ingurgitur, impleturque retro alueus & sic iterum relabens, & ante impletur & ingurgitur. Alij dicunt ortum & occasum lunæ huius rei causam esse, unde bis hoc in die naturali nec amplius contingit. Sed quia non eadem hora quotidie luna oritur, vel occidit diuersis modis fit fluxus maris. *Isidor. lib. 13.* Astus est maris accessus, vel recessus id est inquietudo, unde & æstuarium dicuntur per quæ mare vicissim accedit & recedit, *Plin. li. 2.* Astus maris accedere & reciprocare mirum est, verum causa est in sole & luna. Bis inter duos exortus lunæ affluunt, bisque remeant vicinis quaternisque semper horis. *Aristo.* Nullum a natura nisi astu recedente expirare affirmat. Observatum est id multum in gallico Oceano, maximeque in homine compertum. *Ex imagine mundi,* astus Oceani id est accessus & recessus lunam sequitur. Cuius aspiratione retro trahitur, eius impulsu refunditur. Quotidie autem bis effluere & remeare videtur, cum luna crescente crescit, cum decrecente decrescit. Cum luna est in æquinoctio maiores fluctus Oceani surgunt, ob vicinitatem lunæ. Cum vero in solstitio minores ob longinquitatem eius per 19. annos ad principia motus, & paria incrementa, ut luna revertitur.

Qualiter fiant secundum cursum lunæ.

CAP. XIX.

Albomasar. Accessionis, & recessionis, quæ fiunt in mari causa est luna. Nam & quidam dixerunt, quod maria quædam augentur, ex quo luna separatur à sole usque ad mensis dimidium, quæ est eius impletio. Et minuuntur per lunæ diminutionem usque

Fons humoris.

Opiniones de causa fluxus & recessionis Oceani.

Æstuarium.

ad finem mentis, quod vulgus vocat interitum. Quædam vero accedunt omni die ac nocte cum ortu lunæ in aduentu eius vsque ad medium cælum. Et in descensione ipsius ad medium cæli iterum retrocedunt. Cum enim luna peruenit ad aliquem circulum Hemispherij maris, id est ad aliquem ortum eius & eleuata fuerit super eam, mouet eam per naturam suam & proximitatem suam ex aqua maris. Incipitque mare veniens cum luna augmentari. Nec desinit quousque luna peruenit ad medium cæli in eodem loco, & tunc peruenit accessio ad perfectionem suam. Cumque luna descenderit ex medio cæli illius loci aqua recedit, & ad mare reuertitur. Nec desinit donec ad occasum eius peruenit, & tunc peruenit recessio ad perfectionem suam. Rursus cum luna recesserit ex occidente eiusdem loci incipit accessio secunda, nec desinit veniendo anguli quosque luna veniat ad angulum terræ. Et tunc accessio peruenit ad perfectionem suam secundo in eodem loco. Deinde recessio incipit secunda, nec desinit aquæ redite ad mare, donec luna peruenit ad Hemispherium orientis eiusdem loci, ibique pari ratione reuertitur accessio & recessio in simile, fiunt ergo omni die ac nocte secundum quantitatem cursus lunæ in eis in omni loco maris duæ accessiones, & recessiones. Cum enim luna fuerit aliquo die in aliquo ex gradibus circuli, & postea fuerit orta super aliquem ex locis maris, incipit accessio in eodem maris loco, post meridiem autem erit luna iam recedens ab eodem gradu per quantitatem cursus eius æqualis in die & nocte, quare & recessio tunc in eodem maris loco incipit. Orta quoque sic fertur super eam post ortum eiusdem gradus per quantitatem eius cursus in eadem die & nocte: unde quia terra rotunda est & mare circumdat eam in circuitu mouetur super eam tota die ac nocte, secundum quantitatem cursus eius. Ergo quotienscunque se mouet circulus vno gradu, fit locus lunæ circulus Hemispherij alicui ex locis maris. Et fit etiã idem locus alteri cælum medium, & occidens alteri loco, atque angulus terræ alteri, fit igitur in mari eadem hora in quibusdam locis initium accessionis. Et alio loco initium recessionis atque in alio loco alterum esse in accessione & recessione.

De ipsarum æstuum variatione.

CAPVT XX.

ET scito quod ordine naturali cum fuerit luna super terram erit accessio & recessio. Et iterum cum fuerit sub terra erit accessio & recessio, vnaqueque scilicet earum alterna vice. Eritque tempus vnius earum æquale tempori alterius, si luna æqualiter fuerit super terram, & sub terra. Quod si luna fecerit longiores moras super terram, quam sub terra, erit accessio quæ sit cum fuerit luna super terram prolixior ea quæ sit cum fuerit luna sub terra. E conuerso autem erit si plus moretur sub terra ipsa luna. Cumque fuerit terra maris paucorum montium, aut fuerit mobilis, vel penetrabilis, transieritque aqua ex ea ad aliquod aliorum marium & locorum, aut in ipsa fuerit aqua apprensus, quod ex aquis ad eam affluxit, aut quod ex ea exiit, vel fuerit aqua mobilis, & subtilis, ac mutabilis, vt flumina & fontes, non multiplicatur congregatio ventorum in eis, quia resoluitur, & expirat & particulatim exit scilicet vna pars post aliam & diuiditur vnda, & non colligitur in hac aqua ex vento quod eleuet eam. Cumque luna fuerit eleuata super illam, & mouerit eam, non erit in ea accessio, & recessio, sed venti & vnda: hac de causa non apparet in multis maribus, nec in aliquo fluminum accessio & recessio. Accessionis aqua fit calida. Recessionis frigida. Et hoc ideo, quia tempore accessionis exit aqua de profundo maris, & ipsa calida, augetque calorem eius motus, & motus lunæ quæ mouet eam per calorem. Cum autem accessio ipsa venit ad loca extra profunditatem maris vt sunt littora, & insulæ, & flumina pro-

Accessus
maris quod
est in per-
fectione sua.

Nota ubi non
fit accessio &
recessio.

A fundillima, & loca planiora refrigerat, ac reuertitur eam eodem frigore ad mare. Item cum luna fuerit coniuncta soli erit accessionis aqua fortis, & multo prolixior tempore: quia solis coniunctio addit in fortitudine lunæ, fitque commotio aquæ ab ea in eadem hora, plus illa quæ fuerat ante coniunctionem ipsius cum sole. Similiter quotienscunque luna coniuncta fuerit alicui planetarum fortitudinem accessionis significantium, augetur eius fortitudo, & confortabitur motus accessionis à fortitudine lunæ, sicque augmentabitur accessionis aqua, sed plus cum eadem hora fuerit luna soli coniuncta.

De creatione ventorum ex maris refluxione.

CAPVT XXI.

GALELMUS DE CONCHIS. Cum autem duæ reflexiones, vt prædiximus in Occidente ex illo fonte totius humoris vna ad septentrionem, altera ad austrum, diuidantur, in tantarum separatione aquarum aer mouetur. Et si tantus fuerit impulsus, quod vsque ad nos peruenit generatur ventus, qui zephyrus vocatur. Duæ vero, quæ in Oriente diuidantur: suo motu ventum generant, qui Eurus nominatur. Cum vero Occidentalis, & Orientalis ad septentrionem se vergentes in medio septentrionalis sibi occurrant, ex repercussione mouetur aer, fitque ventus septentrionalis, qui boreas dicitur, qui cum & in frigida zona nascitur, ideoque & merito frigidus dicitur. Sicus vero, quia nubes de angulo terræ ad medium fugat, vnde, & pluuiofus efficitur iuxta torridam zonam. Vnde LUCANUS. Et nostris refert sua rura serenus. Cum vero transit torridam zonam calescit, vnde & si nobis est frigidus ibi tamen est calidus de per accidens. Similiter cum duæ reflexiones ad austrum se vergentes in medio sibi occurrant, generatur auster, qui etiam ultra torridam zonam est frigidus & siccus, vt apud nos boreas, quippe cum & in frigida zona oriuntur: quia tamen per torridam zonam transit calefactus ad nos peruenit calidus, fugandoque ante se nubes vsque ad istum angulum terræ in quo habitamus, generat nobis pluuiam. Estque nobis ex accidente calidus & humidus, & in sua origine est frigidus & siccus. Si autem in duabus reflexionibus & ad Septentrionem se vergentibus, boreamque generantibus, hoc contingat, quod Orientalis ex aliquo accidente sit velocior, ultra medium septentrionis occidentali occurrat, nasciturque ventus collateralis inter boream, & zephyrum. Si vero Occidentalis Orientali ultra medium occurrat, fit ventus collateralis inter boream, & eurtum. Similiter, si alia duæ reflexiones ultra medium modo hinc, modo illinc recurrant, duos collaterales generant ventos, vnum inter eurtum, & austrum, alterum inter austrum, & zephyrum: per simile istorum de alijs intelligitur. Sed dicis si prædictis causis vtri contingunt, cum quotidie reflexiones diuidantur, & sibi occurrant, quod restantur quotidiani fluctus maris, quare non quotidie contingunt venti. Respondeo, & si quotidie contingunt venti, tamen non tanti sunt, quod ad nos vsque perueniant. Sæpe enim nobis non apparet, cum tamen sit ventus in illis regionibus. Et cum non sit in inferioribus partibus aeris, est in superioribus.

De periculis maris.

CAPVT XXII.

ISIDORUS VBI SUP. Æstus ad Oceanum pertinet, fretum ad vtrumque mare. Nam æstus est maris accessus, vel recessus id est inquietudo, fretum autem appellatum, quod ibi semper mare ferueat. Nam fretum est angustum, & quasi feruens mare, ab vndarum feruore nominatum, vt Gaditanum, vel Siculum. Nam freta dicta Varro, ait quasi feruida, id est feruētia, & motu feruoris habentia. Fretum Siciliæ, quod & Regium

Fortis accessio in coniunctione luna cum sole.

Ortus ventorum ex maris reflexione declinatur.

Obiectio.

Resp.

Æstus. Fretum.

Scylla.
Charybdis.
Syrtes.
Vada.
Vorago.

A dicitur, est arctissimum, trium milium spacium Sicilia ab Italia diuidens, fabulosis infame monstris, cuius hinc inde Scylla, & Charybdis ostenditur. Scyllam acolyx saxum mari imminens appellant simile celebratae formae procul videntibus, unde monstruosam speciem fabulae illi dederunt, quasi formam hominis capitibus caninis succinctam: quia fluctus ibidem collisi latratus videntur exprimere. Charybdis dicta est eo quod gurgitibus occultis naues absorbeat. Est enim mare vorticosum, & inde ibi lapsa naufragia profundo emergunt. Ter autem in die fluctus erigit, & ter absorbet. Nam accipit aquas, ut vomat vomit, ut rursus accipiat. Syrtes sunt arenae in mari loca, a tractu vocata, quod omnia ad se trahant, & appropinquanti vadoso mari haereant: vada vero sunt per quae in mari, vel in fluminibus homines, vel animalia pedibus vadunt. Ex imagine mundi. Est autem vorago in Oceano, quae totas aquas, & naues absorbet, & reuomit, & haec in exortu lunae maiori aestu fluctus reuoluit, & reuomit: haec autem vorago inde fit: est in terra abyssus magna de qua scriptum est. Rupti sunt fontes abyssus magna: iuxta hanc sunt caueuosa loca, & speluncae latae, & patentes, in quibus venti de spiramine aquarum concipiuntur, qui spiritus procellae dicuntur, hi spiritus spiramine suo aquas maris per patentes terrarum caernas, introrsus in abyssum attrahunt, & eas exundare iterum magno impetu compellunt.

De diluuijs.

CAPVT XXIII.

G Vilhelmus de Conchis. Cum autem aqua, ut praediximus, fonti caloris sit supposita, contingit humorem paulisque crescere, caloremque superare, donec ad id creuerit, quod nullis littoribus retentus, per terras se diffundens, terrena submergit, qui cum ex siccitate terrae consumptus sit, contingit calorem paulisper crescere, humoremque superare, donec per terras diffusus illas adurat. Sed dicis. Cum singulis annis humorem videamus, qui in hyeme creuerit, aestate deficcari, & calorem aestatis hyeme extinguui, unde ista inundatio vel exustio contingit: Respondeo si semper aequaliter hic scilicet calor humorem, ille scilicet humor ipsum calorem destrueret, nullum contingeret diluuium. Sed quia contingit quod aestas minus est calida & sicca, ideoque minus de suo contrario consumit, unde sequenti hyeme ex maiori frigiditate plus aeris spissatur, & post hoc in aquam sine pluuiam transit, sicque fit per multos annos, donec cataclysmus perueniat. Sic si ex contrario hyemes minus sunt humidae, & frigidae, per multa tempora generatur exustio. Aliter etiam potest fieri. Certum est magna flumina in visceribus terrae discurrere, quae tempore certo & constituto ad superficiem terrae simul erumpunt, atque diluuium faciunt. Cum vero aquae quae per terrae superficiem currunt ad interiora se transferunt, nec est quod resistat calori sit adustio. Sunt qui dicunt ex communi planetarum eleuatione & depressione ista contingere. Si autem omnes planetae eleuentur simul plus solito a terra remoti, minus de humore consumitur, igitur humor crescit qui per terras se diffundit, fitque diluuium. Si vnus vel duo vel tres sine alijs eleuentur, non intantum crescit humor. Quod enim crescit ex istorum eleuatione minuitur aliorum depressione. Si vero omnes simul deprimantur ex vicinitate terras adurunt, fitque adustio. Sed si duo vel tres deprimantur, hi ex propinquitate magis caloris faciunt, alij ex remotione faciunt minus. Et attende quod est & generale diluuium & particulare. Duo vero generalia simul esse non possunt, sed multa particularia possunt. Ideoque dicit Plato plures praecessisse inundationes, quod etiam Augustinus testatur.

Oleatio.
Respa.
Cataclysmus.
Flumina subterranea causa diluuij.

De fontibus.

CAPVT XXIIII.

I Sidorus. Fons est caput aquae nascentis, sic dictus, quasi aquas fundens. Guilelmus, de Conchis. Aqua enim per cathartas terrae decurrens si finem cathartae reperit, ob terrae spissitudinem ultra non potest procedere, neque propter specum aquae sequentis recurrere, unde ad superficiem terrae ebullit, fontemque perennis aquae facit, qui iuxta quantitatem aquae quae per cathartas terrae decurrit magnus, vel paruus existit. Ex terrae vero qualitate saporem contrahit. Adlardus. Quod est sudanti corpori gutta, hoc est ut meafert opinio fons in humectanti terra. Cum enim multo afficitur terra humore, ille cum ex diuersis partibus in vnum conuenit, fons esse incipit. Cum ergo terrae locus exudantem humorem generare non deficit, magna inde semper nascens gutta, fons esse non definit, unde fit etiam ut in locis, in quibus est humiditas parua, eadem aestuali calore siccata, fontina scaturigo aestate cesset, hyeme redundet. Sed miror inquis, de illis fontibus, qui nascuntur in excelsis montibus. Cum enim planicies vndique circumiacens pateat, nec amnem illuc ascendere posse video, nec unde ibi nascuntur intelligo. At inquam dum multiformem flumina cursum diuidunt, in visceribus terrae fieri potest, ut tale quandoque territorium incurrat, quod vndique lapideis molibus obstruatur, ea sursum si patet exitus, cogat effluere: dum itaque semper ascendit, semper excutit, quod etiam in humanis operibus perspicuum est, quibus aquas cohibent, & praeter naturalem cursum in alia, & alia loca retorquent. Auctor. Fons de terra scaturit purus, ac lucidus, frigidusque, Hyeme tamē calet. Gratus est enim viatoribus ad bibendum, quia sitim sedat & refrigerat. Quanto autem clarior est, tanto facilius turbatur. Aquas de mari per occultos meatus excipit, & ex salis dulces reddit. Easdemque ad matricem abyssum per apertos riuos, ac flumina remittit. Ex libro de naturis rerum. Fons cum caetera lauet, aliquando purgatione indiget. Origines fontium in altis locis sunt & in montibus, alta quippe montium loca sunt, sicut spongia spissa, quae fugunt ad se aquam, & paulatim aggregant, eam omnium fontium origo est ex mari, & ex fonte oritur flumen, ita ut dici possit, quod fons non est flumen nec econuerso, & tamen flumen & fons eadem sunt, sicut pater & filius eadem essentia.

Qualiter inuestigandi sunt fontes salubres.

CAPVT XXV.

V Itruuus de Architectura. li. 8. Quod si non aperti fontes profluunt, eorum capita sub terra quaerenda sunt, antequam sol exortus fuerit. In locis ubi quaerendum erit sunt conuulsantes humores, & in aera surgentes videbuntur, ibi fodiat. In Creta quidem tenuis, & exilis est aqua, & non alta copia nec optimo sapore. Sabulone quoque soluto tenuis, sed inferioris loci inuenitur, limosaque est, & insuavis. Terra autem nigra sudoris stillae exiles inueniuntur, quae ex hybernis tempestatibus collectae in spissis, & solidis locis subsidunt, & optimam habent saporem. Glareae vero mediocres, & egregia suauitate. Item Sabulone masculo, arenaque & carbunculo certioris sunt copiae, & boni saporis. Rubeo quoque saxo, & copiosae sunt, & bonae, si non per intervalla dilabantur, & liquecant. Sub radicibus autem montium, & in saxis vberiores sunt, & frigidiores atque salubriores. In campestribus vero fontibus salae, graues, tepidae, non suaves, nisi qui ex montibus sub terra manantes erumpunt in medio campi: sunt qui arborum umbris contenti praestant montanorum fontium suauitatem. Fodiat itaque locus latus non minus quinque pedes & in eo collocetur circa solis Occasum

Etymologia fontis.

Fons comparatur gutta in corpore sudante.

Origo fontium e montibus prouenit a fluminibus.

Fontes a mari oriuntur.

Montes sunt quasi spongiae.

Salubriores fontes in saxis etc.

Experientia pro fontibus inuestigandis.

Alia.

Alia.

Alia.

Alia.

Scaphium Aeneum, vel plumbeum, aut peluis, idque intrinsecus vinctum ponatur inuersam, & summa fossura operiatur arundinibus aut frondibus postera die aperiat, & si in vase aliqua stillæ aquæ sudorisque fuerint, is locus aquam habebit. *Palladius de agricultura lib. 9.* Item si vas figuli fictum non coctum eadem ratione ponatur ac similiter operiatur, altero die, si aquarum vena est in præsentia, vas humore concepto tollatur. Item lucerna oleo plena, & incensa, si ibi similiter recta ponatur, ac secundo die inueniatur extincta aquas idem locus habebit. *Vitruuius ubi supra.* Similiter si in eo loco vellus lanæ collocetur, & in sequenti die aqua de eo exprimat. Item si ibidem ignis factus fuerit & percalesceta terra & adusta, vaporem nebulosum ex se suscitauerit, his itaque pertentatis, & signis inuentis puteus in eo loco deprimendus est, & si caput aquæ inuenitur plures circa fodiendi sunt, & in vnum locum omnes concludendi.

Quibus in locis querendi sunt fontes.

CAPVT XXVI.

Hæc autem maximè in montibus, & regionibus septentrionalibus querenda sunt, eo quod in his, & suauiora & salubriora & copiosiora reperiuntur. Auerit enim solis cursui, & in his locis crebrae sunt arbores. Ipsique montes suas habent umbras obstantes, & radij solis non directi ad terram perueniant, nec humores exurere possunt. Interualla quoque montium maxime imbres recipiunt. Et propter sylvarum crebritatem nives ab umbris arborum & montium ibi diutius conseruantur, deinde liquatae per terræ venas percolantur, & sic ad infimas montium radices perueniunt. Ex quibus profluentes fontium fluctas erumpunt. Econuerso campestria loca copias habere non valent, & quæcunque sunt salubritatem non habent, eo quod solis vehemens impetus ob nullam umbrarum obstaciam eripit exhaustendo è planicie camporum humorem. Et si quæ sunt aquæ apparentes, ex his, quod leuissimè est ac tenuissimum ex subtili salubritate dissipat, quæq; grauissimæ ac duræ, & insuaves sunt partes: in fontibus campestribus relinquuntur. Itaque quæ ex imbribus aqua colligitur, salubriores habet virtutes. Multoque meliora inueniuntur, quæ ad septentrionem aut aquilonem spectant capita fontium, nisi inciderint in sulphureosum locum, aut aluminosum vel bituminosum tunc enim permutantur, aut enim calidæ aut frigidæ odore malo, & sapore perfundunt fontes.

De natura aquæ fontalis.

CAPVT XXVII.

Philosophus. Aqua fontis ætate minus est frigida, quam aqua putei: quia propinquior est calido aëri, verum frigidior est quam aqua flumij, & multo frigidior aqua pluuiali. *Auicenna lib. 1.* Aquæ fontium alijs aquis meliores sunt, fontium inquam terræ quæ liberata est ab omni dispositione extranea, quorum etiã aqua est currens ad orientem super lutum incedens, soli ventisque discooperta. *Dioscorides.* Aqua de fontanis eligitur illa quæ ad solis ortum tendit, vel meridiem & de montibus cauis exit: hæc enim propinquat pluuialibus, quæ vero contra Occidentem, vel Septentrionem currunt, sunt pessimæ: petram enim in vesica, & renibus creant. Mulieres steriles faciunt, & corporis torporem. Rigore quoque nimio menstrua stringunt, inhibent ægritudine sudorem prorumpere, vel ventris fluxum, vel nauseam. *Vitruuius ubi supra.* Aquæ vero fontium, sic probantur. Si fons nouus fuerit fossus, & si vas ex ære bono aqua aspersa maculam non fecerit: optima erit. Similiter, si legumen in vas cum aqua coniectum, ad ignem positum celeriter decoctum fuerit. Item si aqua fontis limpida ac perlucida profluxerit, ibique muscus

Cur copia aquæ fontalis in montibus.

Aquæ in montibus virtute maior pollet.

Fontes meliores currunt ad Orientem.

Experientia ad probandam bonitatem aquæ fontanae.

Anon nascatur nec iuncus: nec aliquo locus is inquinatus fuerit, sed puram speciem habuerit. *Plin. lib. 31.* Damnantur in primis fontes, qui cænum faciunt, quique malum colorem bibentibus referunt, & si vas æneum inficiant. Aut si tardè legumina percoquant, si aquæ liquatae leuiter terram relinquunt, decoctæque crassis vasa crustis obducunt. Est & vitium non frigidæ rei modo, verum etiã omnino quicquam recipientis, licet illud iucundum sit acque gratum, & ad viciniam accedens lactis. Aquam vero salubrem aeri oportet esse quàm simillimam. Vnus in orbe toto traditur fons esse aquæ iucundæ, videlicet in Mesopotamia Gabyle, de qua fabulæ rationem afferunt, quoniam ea vino sit perfusa. At vero salubrium aquarum nullus sapor debet esse, nec etiam odor. Quidam statim iudicant de salubritate frustrante diligentia, quia perrarum est ut leuior sit aliqua. Certior autem est subtilitas inter pares, quod illa melior sit, quæ celerius refrigeratur & calescit. Thespiorum fons mulieribus repræsentat conceptus. Item in Archadia flumen elatum custodit partum. Linus in eadem Archadia fons non patitur fieri abortus. Tungris Gallia ciuitas fontem habet insignem plurimis bullis stillantem, qui ferrugini saporis esse dignoscitur, & hoc ipsum non nisi in fine potus intelligitur, purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admota turbida fit, ad postremum rubescit. Leucogei fontes, inter puteolos, & Neapolim vulneribus medentur, & oculis.

De diuersis generibus fontium.

CAPVT XXVIII.

Ex li. de naturis rerum. Fontes autem saporem, virtutem, colorem ex occultis terræ visceribus, de quibus originem trahunt, fluentes ducunt. Itaque cum paradisi fons vniuersæ terræ superficiem in quatuor fluminibus irrigare dicatur, ex varijs terræ qualitibus fontes quidam frigidæ habent aquas, Alij vero calidas, & ex terra sulphurea feruidas. *Vitruuius ubi supra.* Sunt autem nonnulli fontes calidi, ex quibus optimo sapore profluit aqua. Sunt & in Reatino fontes, qui sulphurati dicuntur, & cum sint frigidi, feruere videntur. Quia cum in ardentem locum incidunt humore & igni inter se congruentibus offensi, vehementi fragore validos in se spiritus recipiunt, ita ut inflatiui venti coacti bullientes screeatu per fontes egrediantur. Omnis autem aqua calida ideo medicamentosa est, quæ in pranis rebus percocta aliam virtutem ad vsum recipit. Nam sulphureosi fontes neruorum labores resiciunt percalescendo & exurendo è corpore vitioso humores. Aluminosi vero cum dissoluta membra paralyti aut aliqua vi morbi reperiunt, fouendo per patentes venas refrigeratione contraria calore sui resiciunt. Bituminosi vero interioris corporis vitia potionibus purgando mederi solent. Est autem aquæ frigidæ genus nitrosum, quod potionibus depurgat per alumenque transeundo etiam strumarum minuit tumores: vbi vero aurum, argentum, & plumbum & similia fodiuntur, fontes inueniuntur copiosi, sed hi maximè vitiosi, flumen Himeras à fonte progressum in duas partes diuiditur, quarum vna per dulcem terræ succum decurrens infinitam habet dulcedinem. Altero vero per terram fluens vnde sal foditur, salsum habet saporem. Sunt & alijs locis fontes, flumina, lacus, qui per salifodinas currunt, & necessario salsi fiunt: alij per pingues terræ venas currentes vincti oleo fontes erumpunt, vnde & lauantes, & natantes vnguntur. Sunt etiam venæ fontium acidæ in Italia, pluribusque alijs locis, quæ calculos in vesicis nascentes potionibus discutunt. Sunt & fontes quasi vino mixti, ut est vnus Passagoniz ex quo potantes fiunt temulenti. In Archadia ciuitas est Clitori in cuius agris est spelunca profluens aqua, de qua qui bibunt fiunt abstemij.

Aqua salubri induit.

Tales sunt aqua spada.

Sulphureosi fontes neruorum curant aluminosi paralyticos.

Vitiosi fontes.

De mutabilitate quorundam fontium.

CAPVT XXIX.

Fons Iob.

Fluens & refluat fontium & flumina.

Isidorus *ubi supra*. Fons Iob in Idumea quater in anno colorem mutare dicitur, in puluerulentum, sanguineum, viridem, & limpidum, ternis mensibus in annum tenens ex his colorem vnum. Fons syloe ad radicem montis syon non iugibus aquis, sed in certis horis ac diebus ebullit. In Iudæa quidam riuus sabbatis omnibus siccabatur. *August. de ciuit. Dei lib. 21.* Apud Garamantas perhibent fontem esse, tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam calidum noctibus, vt non tangatur. *Seneca ubi supra*. Ergo sicut sanguis è vena percussa tamdiu manat, donec totus effluerit, aut venæ scissura subsederit, aut aliqua alia causa sanguinem retrodederit. Sic in terra solutis, ac patefactis venis, riuus aut flumen effunditur. Et modo consumpta aqua ex vena deficit, modo aliquo impedimento siccat, modo terra coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam. Cur autem quidam fontes senis horis pleni senisque siccus sunt. Et flumina quædam similiter certis mensibus magna, certis vero angusta, de omnibus eadè ratio reddi potest. Quemadmodum enim ad horam quartana venit, & ad tempus podagra respondet. Quemadmodum purgatio si nihil obstat, statutum diem seruat, & partus ad diem suum præsto est. Sic & aquæ interualla sua habent, quibus se retrahant, & redeant: harum autem quædam minora sunt, & ideo notabilia. Quædam vero sunt maiora, hæc minus certa. Et quid hoc mirum est, cum videas ordinem rerum & naturam per constituta procedere? Hyems nunquam aberrat, Aestas semper suo tempore incaleuit. Tam solstitium quam æquinoctium dies suos retulit. Sicut autem in nobis non tantum sanguis est, sed multa genera humoris, alia necessarii, alia corrupti, ac paulo quidem alia & pinguioris, sicut in ossibus medullæ, & in capite cerebrum muscus saluæque & lachrymæ, & quoddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico. Sic & in terra quoque plura sunt humorum genera. Quædam scilicet quæ maturè durentur, & hinc est omnis metallorum humus, ex quibus aurum & argentum anaricia petit. Et quæ in lapidem ex liquore vertuntur: in quadam autem terra humorque putrescunt, sicut bitumen, & cætera huic similia. Cæterum sicut in nostris corporibus, sic & in illa sæpè humores vitia concipiunt. Cum aut iustus, aut quassatio aliqua loci, aut senium, aut frigus, aut æstus corrumpere eius naturam dicitur.

De miraculis fontium.

CAPVT XXX.

Vitruuius *ubi supra*. In insula Chio fons est, ex quo qui prudentes biberint, sicut insipientes. Suesis vrbe fonticulus est, ex quo qui biberint amittunt dentes. Sunt etiam in quibusdam locis eiusmodi fontes, vt qui eis potentur, egregias habeant ad cantandum voces. *Isidorus ubi supra*. In Italia fons Ciceronis oculorum scissuras, & vulnera sanat. Zema fons in Aphrica, canoras voces facit. In Chio insula fons est, quo bibentes hebetes fiunt. In Boecia duo fontes sunt, quorum alter memoriam alter obliuionem affert. Cysici fons amorem veneris tollit. In Æthiopia fonte rubro qui biberit Lymphaticus fit. Lechnus fons Archadiæ abortus fieri non patitur. In Sicilia duo fontes sunt, quorum vnus sæcundat sterilem, alter sæcundam sterilem facit. Marsidæ fons in Phrigia saxa gerit. In Archadia è saxis aqua profluit. Six est appellata quod illico potata interficit. Fons est in Aphrica circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit, fauillas etiam in cespitem solidat. In Sardinia calidi fontes oculis medentur, fures arguunt, nam eorum facinus cæcitate detegitur. *Augustinus ubi*

A *supra*. Esse quoque perhibent in Epyro fontem alium in quo faces, & extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. *Ex libro de naturis rerum*. In partibus orientis, vt dicit Iacobus, est fons quidam, ex cuius aquis efficitur Græcus ignis, alijs quibusdam mixtis, qui postquam vehementer accensus fuerit, vix aut nunquam extingui poterit, nisi aceto, aut hominis vrina, vel sabulo. In Britania minori asserunt esse fontem, de quo aqua hausta si proijciatur super lapidem vicinum illi fonti, videtur oriri pluuia repente cum grandine & vento vehementi. In oceano maximo, qui solis calore in modum cacabi feruere videtur, est fons quietus, & tranquillus, cum silentium ibi fuerit obseruatum, Sed si Tibia insonnerit, eleuatur & intumescit. In Sicilia dicuntur esse duo fontes, Quorum alter facit oues albi velleris nigras, Alter nigri velleris albas. Constat etiam vulgo fontes esse, qui ligna iniecta in lapideam substantiam conuertunt, & ex huiusmodi lapidibus fiunt cotes optimæ. *Plinius lib. 2.* Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, alias simul cum Oceano augetur, minuiturque, alias vero vtrumque contrarijs temporibus. Eodem in loco alter Oceani motibus consentit. Omnes autem fontes æstate, quam hyeme gelidiores esse quem fallit? *Solinus* In littore maris rubri Varro affirmat esse fontem, quem si biberint oues mutant vellerum qualitatem. Et si antea candidæ, fuerint postea nigrescunt colore. *Philosophus*. Fôtes autem tam in mari quam in terra dulcis aqua limpidissimi reperuntur. Itaque in maris superiori parte Tyceulis vrbs fons est, qui dulcissimis aquis tanta vehementia proficit à fundo maris, vt duobus aut tribus cubitis super mare saltet. Et hoc cum mare tranquillum est, Cum autem inundationes vento feruntur, fons quidem ab eis obruitur, Sed cum transferint statim vt prius eleuatur. Sic autem eminet super aquas maris, vt hauriri possit in valis.

De fluminibus.

CAPVT XXXI.

Isidorus *ubi supra*. Fluius est, perennis aquarum decursus, à fluendo dictus, huius aqua ipsa propriè flumen dicitur. Duo autem sunt genera fluminum, vnum torrens, alterum viuum. Torrens est aqua veniens cum impetu, sic dictus, quia pluuia crescit, siccitate torrescit, id est arefcit, in hyeme ergo succrescit, in æstate siccat. *Secundus philosophus*. Quid sunt flumina? cursus indeficiens, reflectio solis, irrigatio terræ. *Seneca ubi supra*. Sicut aer autem ventos, & auras mouet, sic aqua, & ipsa mundi pars quarta riuos, & flumina. Sed ventus est fluens aer. Et flumen est fluens aqua, flumen namque facit copia, cursusque perennis aqua. *Adelardus*. Queris autem si à mari flumina exeunt, cur non ad nos aliqua inde salsa perueniunt: verum quod ibi experunt, in itinere amittunt, licet enim à mari salsa prodeant, tamen dum per viscera terræ quodammodo cribantis ea multipliciter transeunt, ibi saluginem deponunt. Sed vnde (inquis) quædam eorum tam perpetuum habent cursum? Nam quæ est aut esse potest aquositas tantæ copię, quæ iam pridem non fuisset excursa, aut si post aquam venit aqua, & post illâ semper alia erit administratio infinita. At inquam, quicumque principia ignorat male de fine loquitur. Tu ergo in circulari re, nec principium, nec finem intellige. Nam quod tale est in seipsum reciprocabile est. In seipsas ergo aquæ redeunt, & quod eundo defloerint, redeundo restitunt, vnde satyricus vulgarem irridens stoliditatem ait. *Rusticus expectat, &c. Isaac. ubi supra*. Bona & salubris est aqua fluminis longe à ciuitate remoti, cuius liquor clarissimus est, super arenas, & lapides currens. Melior tamen si super lapides: quia lapides illidunt aquam, & eius crassitiem attenuant. Illa quoque confortatiua est, in quadam bonitate quæ fluit ex parte Orientis,

Qua extinguunt ignem Græcum.

Flumen.

Torrens.

Obliuio.

Ref.

Aqua fluminis melior.

vel Septentrionis. Et melior, si fluat ex Oriente, quam ex Septentrione, sicut testatur Hippocrates, plaga inquit Orientalis est calida, & sicca. Mane etenim ibi oritur sol, qui est causa attenuandi aerem, & fumum mundificandi, atque crassitiem in medio temporis subtiliandi.

De Origine fluviorum, & quorundam exiccatione.

CAPVT XXXII.

Aristoteles in lib. Meteororum 2. Vapores aquosi quando eleuantur, & inspissantur, coagulantur in nubes, deinde eroluuntur ex eis pluuiz, redeunt ad terram, & currunt, sicut radix prima: aqua vero sub terra aggregatur scilicet in eius profundo sunt in materia fluminu. Et ob hoc fit additio fluminis in hyeme plus, quam in aestate. Quandoque etiam absconduntur quedam eorum in aestate propter paucitatem materiae, quia finitur ante aduentum pluuiz: aqua vero redeunt in terram non sunt separatæ, sicut est earum separatio super terram. Sed quedam earu aggregatæ sunt cum quibusdam: sicut guttae pluiarum aggregantur, & inde fit aqua multa. Sic ergo redeunt in terram comprimuntur paulatim, & aggregantur. Et sic ex eis principium cursus in fluminibus: huius rei signum est, quod illi qui fodiunt, ut extrahant aquam, fodiunt loca multa, deinde aggregant eam, & currere faciunt ad vnum locum inferiorem, ibique ponunt ei radicem. Currunt autem magis flumina ex altis locis, & montibus, & sunt origines eius propinqua, loca montium alta sunt, sicut spongia spissa, quæ sicut id est attrahit ad se aquam, & paulatim aggregat eam scilicet sursum. In pedibus autem montium aqua minorantur. Quidam autem dicebant, quod causa propter quam flumina fiunt, quandoque aliquando vero exiccantur, sunt subterraneæ cavernæ, in quibus dum sunt aqua fiunt flumina, & currunt, dantque fluminibus materiam. Quando vero minorantur, materia fluminum absconditur. Nos autem dicimus, quod causa fluminum est magnitudo locorum eleuatorum, in quibus est aqua, & spissitudo eorum, & ipsorum frigus: in huiusmodi enim locis non resoluitur quicquam: & ideo multiplicantur illic materiae scilicet aquæ. Loca vero depressa lapides albos molles habentia non retinent aquam, nec figitur in eis, unde cum aduenit eis caliditas canicularum, velociter exiccantur.

De his qui augentur in aestate.

CAPVT XXXIII.

Seneca ubi supra. Quedam flumina in aestate augentur, ut Nilus. Cuius alias ratio reddetur. Theophrastus auctor est, in Ponto quoque amnes crescere aestiuo tempore. Cuius quatuor indicantur causæ. Vna scilicet quia tunc maxime in humorem terra fit mutabilis: aut quia maiores in remoto sunt imbres quorum aqua per secretos coniculus reddita tacite effunditur. Tertia est, si crebrioribus ventis ostium caditur, & fluctu reuerberatus amnis resistit, qui sic crescere videtur, quia non effunditur. Quarta vero syderum ratio est, hæc enim quibusdam mensibus magis vrgent, & exhauriunt flumina, cum vero longius recesserint minus consumunt, & contrahunt. Quedam etiam flumina palam in aliquem specum incidunt, & sic ex oculis auferuntur. Quedam vero paulatim consumuntur, & intercidunt, eademque ex intervallo reuertuntur. Cuius causa manifesta est, omnis enim humor naturaliter ad inferius, & inane descendit. Itaque flumina illa recepta cursus egere secreto, si primum aliquid solidi, quod obstat occurrit, perturbata parte quæ minus ad exitum repugnauit cursu suum reperunt.

Explicatur
modus quo
aqua aggregatur.

Quatuor
causæ cre-
menti am-
nium.

De Flumine Nili.

CAPVT XXXIV.

ISidorus, ubi supra. Quidam autem fluviorum proprijs ex causis nomina receperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in historijs celebres habentur. Geon est fluvius de Paradiso exiens, & totam Æthiopiæ cingens, sic dictus, quod incremento inundationis suæ irriget terram Ægypti in enim terra dicitur, hic apud Ægyptios Nilus dicitur propter limum quem trahit, qui fecunditatem efficit. Apparet autem in Nilide lacu de quo in meridiem versus excipitur Ægypto: ubi Aquilonis flatibus repercussus, aquis reluctans intumescit, & inundationem Ægypto facit. Solinus. Nilus interiorem Ægypti partem circumfluit: originem habet à monte interioris Mauritanie, qui propinquat oceano: protinusque lacus fit: quem Nilidem dicunt. Nilom autem iam inde esse conijciunt, quod hoc stagnum in herbis, piscibus, belluis nihilominus procreet, quam in Nilo videmus. Sed hoc lacu effusis arenis sorbetur, & cuniculis cæcis absconditur: deinde in Cæsariensem specum prorumpens iterum subsidet, rursusque apud Æthiopas exit. Solus autem ex amnibus nullas expirat auras. Comestor. Ex inundatione Nili accidit, quod Ægyptus contra naturam aliarum regionum, cum abundat in frugibus sterilis est in pascuis, & e contra. Diutior enim mora fluminis super terram, tempora eolendi impedit, vel fata extinguit, pascua vero nutrit. Auctor. Plato quoque tradit nunquam in Ægypto pluisse. Vnde Iudæis in Deuteronomio dicitur. Terra vestra non est sicut terra Ægypti, quæ scilicet aquis Nili fluminis irrigatur, sed montuosa est de celo expectans pluias, abundat autem Nilus Crocodilis, ibicibus, hypotamis, & huiusmodi. Aucenna li. 1. Aqua fluminis Geon illa præcipue, quæ in eius postremo sumitur, vehementer turbida est. Sed in vna recessione statim clarificatur. Sunt autem qui aquam Nili maxima laude extollunt, & eius bonitates in quatuor comprehendunt. In longitudine manationis eius, & bonitate locorum per quæ vadit, & quia suo cursu à meridie ad septentrionem tendit, subtilians illud quod ex aquis in illo currit. In multitudine vero sui, aliz ei communicant. Seneca lib. 8. Nilus dulcis est, nec vili flumini dulcior gustus, contra naturam aliorum fluminum, ante ortum caniculæ augetur medijs aestibus ultra æquinoctium: hunc enim nobilissimum amnem ex tulit natura & ita disposuit, ut eo tempore Ægyptum inundaret, quo maxime terra feruoribus vsta altius vndas traheret, & tanta mensura, quantum sufficere posset annuæ siccitati. Nam in ea parte qua in Æthiopiæ vergit, aut nulli sunt imbres, aut rari, vnam itaque Ægyptus in hoc spem suam habet, quoniam aut sterilis est annus, aut non, prout ille magnus, aut parciore in fluxerit.

De cursu eiusdem & latitudine & irrigatione.
Ægypti.

CAPVT XXXV.

Circa Philas primum ex vago & errante colligitur. Est autem Philæ Insula aspera & vndique prærupta, hæc duobus amnibus, in vnum cocuntibus cingitur, qui Nilo mutantur. Ab hac Nilus magnus magis, quam violentus egressus, per arduas excisasque pluribus locis rupes insurgit, & vires suas concitat, frangitur enim occurribus saxis, & per angusta elictatus vbicumque vincit aut vincitur fluctuat. Et illic exercitatis aquis quas sine tumultu, leni alveo duxerat violentus prosilit sibi dissimilis. Quippe ad illud vsque lutosus ac turbidus fluit. At ubi in scopulos cautium verb erauit, spumat, illique non ex natura

Geon.

Nilus.

Caput Nili.

Bonitate
aqua Nili
lucæ.

Philæ insula.

sua

acceptis fluminibus, Lico, Arlania, Arlano, Apud Elegeā occurrit ei Taurus mons, nec resistit quanquā 12. milia passuū latitudine perforata præualens. Ommam vocant irrupentem. Mox ubi cornu perfregit Euphratem, ultra quoque saxosum ac violentum Arabiam. Inde leua Merorum dictam regionem tricena mēsurā dexteraque Commagenem determinat. pontis tamen etiam ubi Taurum expugnat patiens. Apud Claudiopolin Cappadociæ cursum ad occasum solis agit, primo hunc illi impugnatō cursum Taurus aufert, victusque & abscessus sibi et alio modo vincit, ac fractum expellit in meridiem ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quo vult, illo prohibente ire qua velit.

De Iordane ceterisque famosis fluminibus.

CAPVT XXXIX.

I Sidorus. Iordanis Iudææ fluvius à duobus fontibus nominatur, quorum alterior, alter dan vocatur: his ergo procul à se distantibus in vnum alueum fœderatis Iordanis deinceps vocatur. Nascitur autem sub Libano monte, & diuidit Iudæam & Arabiam, qui per multos circuitus iuxta Hiericho in mare mortuum fluit. Hydaspis est fluvius persarum qui cōtra Orientem decurrere dicitur. Indus est fluvius orientis, qui mari rubro accipitur. Araxis est fluvius, qui currit per Parthiam & Assyriam. Araxis est amnis Armeniæ qui ab vno monte cum Euphrate diuersa specie oritur, sic dictus, quod rapacitate cuncta prosternat, vnde cum Alexander eum transgredi vellet ponte fabricato, tanta vi inundauit vt pontem dirueret. Pactolus fluvius Asiæ Arenas aureas trahens, quem pro aurato fluore alij chrysiorem vocant. Erinus fluvius Asiæ Smitneos fecat campos, & ipse fluctibus, Aureis etiam plenus arenis. Cygnus est amnis Ciliciæ, sic dictus, quasi candidus. Nam quicquid candidum est cygnum gentili lingua syri dicunt, quia tunc æstate, quando nives soluantur, reliquis anni temporibus tenuis est & quietus. Coaspin fluvius Persarum, miram aquæ dulcedinem habet, adeo vt Persici reges quamdiu inter Ripas Persidis fuerint sibi ex eo poculum vendicauerunt. Ornus alias orientis fluvius Syriæ iuxta muros Antiochiæ decurrit. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & Zephyris assidue ibi spirantibus, tota ciuitas momentis prope omnibus refrigeratur: hic ab ortu solis oriens, non longe ab vrbe mari conditur. Tanais à Rypariis syluis veniens dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medium currens, atque in Pontum fluens, à Tano primo rege Scytharum cognominatus. Padus est Italiæ fluvius à iugis alpium totus, ex tribus fontibus oritur ex quibus vni vocabulum est padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu dirigit, à quo & padus est nuncupatus, qui à Græcis cognominatur Eridanus, ab Eridano solis filio, quem Phaetontem dicunt, qui solminis ictu percussus, in eodem fluuio deiectus est & extinctus. Augetur autem ex ortu canis, hquescentibus niuibus, & cum accessione 30. fluminum circa Rauennam urbem in Adriaticum mare defertur.

Adhuc de eodem.

CAPVT XL.

L eander fluvius Asiæ flexuosus, & nunquam currens rectus, qui recurrentibus ripis inter Asiam & Ionium præcipitatur in sinum qui miletum diuidit & pyreniam. Inachus Achaicæ fluvius à rege Inacho nominatus, argolicos irrigans campos. Tybris Italiæ fluvius à Tyberio rege albanorum dicitur, qui in tybrim cecidit. Nā antea Albula à colore nomē habuit, eo quod niuibus Albus fuit. Nascitur ex monte Apennino, & occidit in Tyrrhenum mare iuxta Romam. Danubius Germaniæ fluvius dicitur à niuium copia quibus magis augetur, hic in Europa plus omnibus ha-

bet famam, dumque per innumeras gentes vadit, mutat & nomen, vnde & Hister dicitur. Oritur autem germanicis iugis, & occidentalibus partibus barbarorum. Et pergens contra Orientem 60. fluvios in se recipit, ac 7. ostijs in pontum fluit. Rhodanus Galliz fluvius rapido cursu concitus, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpe nauigantibus facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluentia decertant. Rhenus à Rhodani societate vocatur, quia cum eodem ex vna provincia oritur. Est autem Germaniæ fluvius inter tres Europæ maximos fluvios cōputatus. Qui à iugo alpium vsque in Oceani profunda cursus suos dirigit, memorandus aduersus feras gentes, Romani Imperij murus. Hiberus amnis est, qui quondam Hispaniæ nomē dedit. Tagus fluvium Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit fluvius arenis auriferis copiosus. Et ob hoc ceteris fluijs Hispaniarum prælatas. Betis fluvius, qui & beticæ provinciæ nomen dedit, dictus eo quod humili solo decurrat. Betin enim græci humile vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluuiō soluta mole tetarum præclusa sunt. Quædam vero quæ non erant, abyssis tunc ruptis meatibus eruperunt. Sciendum quoque flumina cum supra modum crescunt, non tantum ad præsens inferte damna, sed etiam aliqua signare futura.

De quorundam fluminum miraculis.

CAP. XLI.

S olinus. Fluminum miracula abunde varia sunt. Dianam qui ad Camerinam fluit, si habitus pudicè hauserit non coibunt in corpus vnum latex vineus, & latex aquæ. Apud segestenos helbesus in medio flammæ subita exstinatione feruescit, quæ quamuis Æthna dimissum à frigore nullus auertit. Tymereum cælestes mutant plagæ. Amarus denique Idum in aquilonem fluit, dulcis vbi ad meridiem flectitur. Varro opinatur duo in Boecia esse flumina natura licet impari, miraculo tamen non discrepante, quorum alterum si ouile pecus biberit pullum fieri quicquid induerit. Alterius haustu quæcunq; vellerum fusca sunt, in candidum verti. Plinius lib. 2. In Syrio colchidis flumine lignum deiectum lapideo cortice obducitur. Similiter in flumine Silero nō solum virgulta immerfa, verum & folia lapidescunt: Et in rubro mari oleæ virentesque frutices enascuntur. Isidorus lib. 13. In Thessalia flumina duo sunt, ex vno bibentes oues negras fieri, ex altero albas, vtroque varias. Vitruuius vbi supra. In Macedonia dextera ac sinistra sepulchri, Eupripidis, aduenientes duo rivi concurrunt, ad quorum vnum incumbere viatores solent propter aquæ bonitatem. Ad alterum nemo accedit quia mortiferam habere dicitur aquam. In Archadia Nonagris regio est, habens in montibus ex saxo stillantes frigidissimos humores, quos nec argentum, nec æneum, nec ferreum vas sustinere potest, sed dissilit, & dissipatur, nec aliud eam nisi mulina vngula continere, & conseruare potest. Auctor. De miraculis fluminum, & fontium multa alia traduntur à Plinio lib. 2. cap. 106. Et li. 31. capitu. 2.

De Lacubus, & lacualibus aquis.

CAPVT XLII.

I Sidorus vbi supra. Lacus est receptaculum in quo aqua coninetur, nec miscetur fluctibus, vt lacus aspalti vocatus, & cæteri, quos Græci limen, id est stagna vocant. Nam fontes labuntur in fluuios, & flumina in freta discurrunt. Lacus verò stat in loco nec profluit, & dicitur lacus quasi aquæ locus. Aniceta in primo canone. Aquæ stantes lacuales præcipue discoopertæ malæ sunt, & graues, quia non infrigidantur in hyeme, nisi propter nives, ideoque flegma generat. Et calefunt æstate propter solem, & propter putrefactio-

nem

Fontes Iordanis.

Hydaspis.

Indus.
Araxis.
Araxis.

Pactolus.
Erinus.

Cygnus.

Coaspin.

Ornus.

Tanais.

Padus.

Leander.

Inachus.
Tybris.

Danubius.

Rhodanus.

Rhenus.

Hiberus.
Tagus.

Betis.

Lacus quid.

Eymologia.

nem, unde generant choleram. Et propter spissitudinem quidem earum, & commixtionem terrestrium cum eis, & propter resolutionem subtilis earum, in his qui eas bibunt generantur splenes, & eorum mirach subtiliatur: Et eorum interiora incassantur, extrema macrescunt, & humeri, & colla. Comedendi desiderium in eis superat, & sitis. Constringuntur eorum ventres, & difficile vomere possunt. Est etiam cum ad hydropissim perueniunt, eo quod aquositas in eis retinetur. Et est cum ad apostema pulmonis vel splenis perueniunt, & ad disenteriam. Et siccantur eorum pedes, & manus, & epata debilitantur. Nutrimentum minuitur propter splenem. Et in eis mania generantur, & emorroydes, & varices, & apostemata laxa, proprieque in hyeme. Mulieres etiam duriter imprægnantur, & cum difficultate pariunt. Et pariunt pueros apostemosos, fitque frequenter in eis mola, & imprægnatio mendola. Eorum quoque pueri sæpe patiuntur ramicem, & magni varices, & crurum vlcera. Nec eorum plagæ sanantur. Et est cum nocumento, & apostematibus in intestinis, & quartanis abundant. In senibus quoque febres fiunt adurentes propter siccitatem ipsorum naturarum ac ventrium.

De lacu Asphalti, & Tiberiadis ceterisque famosis.

CAPVT XLIII.

Isidorus. Lacus asphalti dicitur mare mortuum, quia nihil gignit vel recipit viuum, nec pisces habet, nec aues aquaticas patitur. Sed & quæcumque uientia mergenda tentaueris, quacumque arte demersa, statim resiliunt. Et quamuis vehementer illi ca, statim excutuntur. Sed neque ventis mouetur, resistente turbinibus bitumine, quo omnis aqua stagnatur. Neque navigationis patiens est, quia omnia uita carentia in profundum merguntur. Nec materiam uilam sustinet nisi quæ bitumine illustratur, lucernam accensam ferunt supernatare, extinctam uero dimergi, hoc & mare salinarum dicitur, siue lacus asphalti, id est bituminis. Et est in Iudæa inter Hiericho, & Zoaram, longitudo eius usque ad zoaros Arabiæ dirigitur stadijs, DCC. XXX. Latitudo stadijs, CL. usque ad uicinia Sodomorum. Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade uocatus est, quod quondam Herodes in honorem Tiberij Cæsaris condidit in Iudæa, omnibus lacubus salubrior, & ad sanitatem corporum efficacior. Genesar lacus amplissimus in Iudæa longitudine 140. stadijs extenditur latitudine 40. diffunditur, crispantibus aquis auram non uentis, sed de seipso sibi creat, unde & Genesar dicitur quasi generans sibi auram: denique per diffusiora spacia lacus frequentibus agitatur aëris spirantibus, unde & purior haustus eius, & ad potandum dulcis, & habilis. Benacus lacus Italiæ in Venetia, qui magnitudine sui tempestates marinas imitatur. Auernus lacus sic uocatus est, quod aues ibi superuolare non possunt. Nam antea sylvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalantes inde per angustias aquæ sulphureæ grauissimus odor superuolantes aues halitu suo necaret: quod Augustus Cæsar intelligens deiecit syluis, ex pestilentibus amena loca reddidit.

De quorundam lacuum miraculis.

CAPVT XLIIII.

EX libro de naturis rerum. Boetia lacus furialis est, de quo qui biberit ardore libidinis exardescit. *Isidorus lib. 13.* In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora uelut oleo nitescunt. Ex clytorio lacu Italiæ, qui biberint, uini tædium habent. Clitumnus lacus in umbria maximos boues gignit. In Indijs siden uocatur stagnum, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur. At contra in alce lacu per porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur. Reatinis paludis aquis ungulas iumentorum indurari ferunt. Celonium Siciliæ sta-

agnum tetro odore afficit proximantes. In trogloditi lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde totiens dulcis. *Solinus.* Stagnum pentesim serpentibus noxium est, homini salutare. In lacu Agrigentino oleum supernatat, & hoc pingue hæret arundinum comis de assiduo uolutabro aquarum. Capillamentis legitur unguentum medicum, contra carmentarios morbos. Apud Macrobios lacus est, quo perfusa corpora uelut oleo nitescunt, ex hoc lacu potus saluberrimus est. Sane adeo liquidus est, ut nec caducas quidem uehat frondes. Sed ilico folia delapsa in fundum demittit, laticis tenuitate. *Plinius lib. 2.* In Piceno lacu uelut lignum deiectum, lapideo cortice obducitur. *Idem lib. 5.* Asphaltides lacus nihil præter bitumen gignit. Nullum corpus animalium recipit, tauri camelique fluitant, inde fama est nihil in eo mergi, longitudine excedit centum milia passuum, latitudine maxima 25. implet minima sex, prospicit eum ab oriente Arabia Nomadum, à meridie Acharon. Secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis, callirhoe aquarum gloriam ipso nomine præferens. *Vitruuius ubi supra.* In Cappadocia est lacus, in quem pars arundinis si dimissa fuerit, & postero die exempta, inuenitur lapidea, pars autem quæ extra lacum manserit permanet in proprietate sua. *Seneca lib. 7.* Quosdam etiam lacus esse, qui natandi imperitos ferant, notum est. Est etiam in Syria stagnum in quo lateres natant, & mergi proiecta non possunt, licet grauiora sint: huius rei palam est causa sicut dicitur, dum modo ad inferiora transitum fecerimus.

De puteis.

CAPVT XLV.

Isidorus. Puteus est lacus defossus, ex quo hauritur aqua, à potatione dictus. *Seneca ubi supra.* Cenopedes chys ait in hyeme sub terris calorem contineri. Ideo & specus calidos esse, & tepidiorem puteorum aquam. Itaque uenas interno calore sicari. Sed in alijs terris augentur imbribus flumina. Nilus autem, quia nullo imbre augetur, tenuatur, deinde crescit per æstatem, quo tempore frigent interiora terrarum, & redit rigor fontibus, hoc si uerum esset æstate omnia flumina abundarent, deinde quod specus, & putei hyeme calent, ideo est, quia extrinsecus aërem rigentem non recipiunt. Non enim ad illos remotos, & calefactos peruenit. *Plinius lib. 2.* In ripa Bethis opidum est, cuius putei crescente maris æstu minuuntur, augetur decedente, medijs temporum immobiles. Eadem est natura in hispali, oppidi uero puteo, cæteris autem vulgaris. *Gualthelmus de Conchis.* Aqua puteorum unde principium habet? si enim à catharactis ut fontes principium haberet, quandoque sicut uidetur puteus impletur, & aqua deflueret, uerum si à catharactis principium habet, non tamen impletur puteus, contingit enim catharactam ibi non esse finitam, sed hinc, & illinc est; unde transit aqua putei, & non sursum ebullit. Cæterum, & si terra naturaliter sicca sit, habet tamen accidentalem humorem, qui ad modum sudoris hominis guttatim in puteum cadit, indeque est aqua putei. Quod autem ex catharactis sit aliquando aqua putei, ex hoc potest probari, quod iuxta flumina statim reperitur in puteo aqua, & quod sæpe contingit uero puteo post alterum facta, aqua de primo auferri. Quod uero ex sudore terræ fiat quædoque, ex hoc probari potest, quod in siccis locis aqua putei reperitur, ideo autem in hyeme aqua putei est calida, in æstate uero frigida, quia frigiditate hyemis pori superficiali terræ clauduntur, unde fumus terræ exire non potest, qui intus remanens aquam calefacit, in æstate uero pori superficiali terræ ex calore aperti fumus euaporat, minuiturque calor unde aqua ab intus erumpens exit frigida, uel ideo quia omnis qualitas suo gaudet simili,

Nocentia
aquarum
lacualium.

Mare mor-
tuum cur sic
dicitur?

Lacus Tibe-
riadis.

Genesar.

Benacus.

Auernus.

Puteus quid?

Principium
aqua puteo-
lis.

simili; suumque fugit contrarium, in hyeme vero cum A
superficies terræ suo modo frigore tãgitur, occidenta-
lis calor ad terræ viscera fugiens suum scilicet contra-
rium, absconditur, unde aqua putei calida efficitur: in
æstate vero cum calore solis superficies terræ aduri-
tur, & naturalis frigiditas terræ ad interiora refugit,
atque aquam frigidam reddit.

De natura aquæ pluuiialis.

CAPVT XLVI.

E St igitur aqua putei in æstate frigidissima, aqua
verò fontis, quia propinquior est calido aeri mi-
nus est frigida, minus aqua fluiorum, adhuc minus
pluuiarum. *Anicenna.* Aquæ puteorum, & aquæ du-
ctuum, male sunt in comparatione aquarum fontium.
Sunt enim aquæ constrictæ terrestreitate longo tẽ-
pore retinentes, ideoque non potest esse quin sit in eis
aliqua putrefactio, quoniam extractæ sunt, & motæ
virtute artificiali cogente, & non virtute naturali. Ex
his tamen illæ deteriores sunt, quibus ex plumbo vir-
factæ sunt, quoniam ex eius virtute aliquid assumunt,
unde frequenter ad disenteriam ducunt. Aqua paludis
deterior est aqua putei, quia manatio aquæ putei acui-
tur, & renouatur, propter hoc, quod de ea extrahitur,
unde perdurat eius motus. Et in constrictione non diu
moratur. Nec in locis unde manat diutius manet. A-
qua verò paludis, quia longo tempore moratur in fo-
raminibus terræ putrefacientis, & eius motus in ma-
nando, & egrediendo tardus est, qui non peruenit ex
fortitudine suæ expulsionis, propter largitatem ma-
teriz ipsius, non est nisi in terra corrupta, & putrida.

De puteo fodiendo.

CAPVT XLVII.

P *Alladius.* Ad puteum verò fodiendum oportet ca-
put aquæ requirere, vel si plura sunt in vnum col-
ligere. Maximè verò sub radicibus montium in sep-
temtrionali parte querendæ sunt aquæ, quia in his
locis magis abundant, vtilioresque nascuntur. Sed in
fodiendis puteis cauendum est fossorum periculum,
quoniam plerumque terra sulphur, alumen, bitumen
educat, quorum spiritus mixti anhelitum pestis exha-
lant, & occupatis statim naribus, extorquent animas,
nisi quis fugæ velocitate sibi succurrat: prius ergo
quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam po-
nas accensam, quæ si extincta non fuerit, periculum non time-
bis, si vero extinguatur, cauendus est locus, quem spi-
ritus mortifer occupauerit. Quod si alio loco aqua
non potest inueniri, tunc dextra leua ve fodiamus pu-
teos, vsque ad aquæ ipsius libramentum. Et ab his fo-
ramina hinc inde patefacta velut nares intus agamus,
quibus nocens spiritus euaporet, quo factò latera pu-
teorum structura suscipiat. Fodiendus autem est pu-
teus latitudine octo pedum quaque versum, vt binos
pedes structura concludat, quæ structura vestibibus li-
gneis subinde densatur, & structura sit lapide tofico
vel filice. Si aqua limosa fuerit, salis admixtione corri-
gitur. Sed dum foditur puteus si circumeica terra
non stabit vitio generis dissoluta, aut humore laxabi-
tur, tabulas obijcias directas vndique & eas transuer-
sis vestibibus sustentabis, ne fodientes ruina concludat.
Aquam verò nouam sic probabis: in vase æneo nitido
sparges, & si aqua maculam non fecerit, probabilis
iudicetur. Item decocta æneo vasculo si arenam vel li-
mam non relinquit in fundo, vtilis erit. Item si legu-
mina citò valebit excoquere, vel si est colore perluci-
do, carens musco, & omni labe pollutionis aliena. Si
in alto, qui sunt putei perforatis vsque ad infimam
partem terris, ad loca inferiora possunt inde fontes
exire, si vallis subiectæ natura permittat.

Cum aqua
paludis de-
terior putei
li.

Pericula fos-
sorum terra.

Remedium.

Latitudo pu-
tei octo pe-
dum.

Probatio a-
qua.

De aquæ ductu faciendo.

CAPVT XLVIII.

C Vm verò ducenda est aqua, ducatur aut forma
structibili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus
lignis, aut fictilibus tubis. Si forma structibili duci-
tur, solidandus est canalis; ne per rimas aqua possit
elabi. Cuius magnitudo pro aquæ mensura facienda
est. Si per planum veniet, inter centenos vel sexage-
nos, pedes sensim reclinetur structura, vt vim possit
habere currendi. Si quis mons interiectus occurrit,
aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad
aquæ caput speluncas librabimus, per quas structura
perueniet: sed si se vallis interfecat, erectas pilas vel
arcus vsque ad aquæ iusta vestigia construemus, aut
plumbeis fistulis clausam deijci patiemur, & explica-
ta valle consurgere. Sed quod est salubrius atque vti-
lius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis cras-
sæ, & ex parte vna reddantur angustæ, vt spacio mi-
nori vna in alteram possit intrare. Quas iuncturas vi-
na calce oleo subacta debemus illinire. Sed ante-
quam his aquæ cursus admittatur, fauilla per eos mix-
ta exiguo liquore decurrat, vt possit glutinare si quæ
sunt vitia tubarum: vltima ratio est plumbeis fistulis
ducere aquas, quæ aquas reddunt noxias. Nam ce-
russa plumbo creatur attrito, qui corporibus nocebit
humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabri-
care, vt copia vel inops aquarum vena procurat.

vt aqua cur-
vat in aqua-
ductu.

Plumbea fi-
stula nociva.

De Cisternis.

CAPVT XLIX.

A *Vetor.* Cisterna sicut nec lacus habet aquas na-
turales, sed adventitias, quas ab extrinseco reci-
pit. Est enim terra defossa ad colligendas, & retinen-
das aquas pluuias. Quæ quidem quando cadunt,
non omnino frigide sunt. Sed in cisterna per moram
temporis magis infrigidantur. Vnde scriptum est: si-
cut cisterna frigidam facit aquam suam, &c. Motus siqui-
dem causa caloris est; unde aqua per motum inca-
lescit, aqua verò cisternæ non est in motu, ideo et-
iam de facili corrumpitur. Iuxta illud. *Et capimur vi-*
uum in montibus aquæ: solent autem maximè fieri ci-
sternæ in locis montuosis, & aridis, vbi est penuria
fontium, & fluminum, sicut in Iudæa. Palladius vbi su-
pra lib. 1. Itaque vitandum est, quod plerique fecerunt,
aquæ causa villas in infimis vallibus mergere, & pau-
corum dierum voluptatem præferre salutis habitato-
rum. Cum si fons desit ac puteus, cisternas extruere
conueniat, quibus omnium conduci possit aquarum
corruatio: sic igitur parietibus cisterna longior, quam
latior construatur, cuius solum alto rudere solida-
tum, relicto fossorij loco testacij pavimenti superfu-
sione leuigetur, hoc pavimentum omni cura tenen-
dum est, at nitro in lardo pingui decocto assidue per-
fricandum, quod vbi decocto humore siccatum est,
ne rimis in aliqua parte findatur etiam parietes sub
corio velentur obducti. Et ita post diuturnam, & solida-
dam siccitatem aquæ præbeat hospitium. Anguil-
las sane piscesque fluuias nutriti in his piscique cõ-
ueniet, vt horum natatu aqua stans agilitatem cur-
rentis aquæ imitetur. *Isaac in dietis.* Aqua pluuias
munda si ponatur in aqua cisternæ optimè lotæ mi-
nus est humida cæteris, & quiddam stipticitatis ha-
bet, nec nocet stomacho, sed potius eum confortat,
aqua vero morans in cisterna diu, malam suscipit qua-
litate a fumositate terræ.

Locus cister-
narum.

Cisterna lon-
gior quam
latior.

Anguilla in
cisternis po-
nenda.

De Piscinis, & balneis.

CAPVT L.

P *Alladius vbi supra.* Piscinæ vero duæ, vel solo
impresso, vel cæso lapide circa villam debent fieri.

Quas

Quis facile est, aut fonte aut imbre, impleri, ut vna A
ex his pecoribus vel aibus aquaticis vsui sit. Alia
vero madefaciat virgas & coria; lupinos, & si qua
rusticitas infundere consuevit: nec alienum est, si a-
quæ copia patiatur, patremfamilias de structura cog-
itare balnei, quæ res, & voluptati plurimum con-
fert, & saluti. Constituendum est autem balneum
in eaparte in qua futurus est calor, loco ab humore
suspensio, ne ipsum refrigeret fornacibus vicina vli-
go. Lumina danda sunt ei à parte meridiana, & occi-
dentis hiberni, ut tota die solis iuuetur, & illustretur
aspectu. Cellæ autem sic disponantur ut quadræ non
sint, sed verbi gratia, si quindecim pedibus longe fue-
rint, decem latæ sint, fortior enim vapor inter angu-
læ luctabitur: piscinales vero cellæ in æstiuis balneis B
lumen accipiant à septentrione, in hiemalibus à me-
ridie. Et ita constituantur balnea, si potest fieri, ut om-
nis earum per hortos decurrat illuuius. Denique si co-
pia est aquæ post fossuras balnearum, debet & pi-
strinam suscipere, ut ibi formatis aquarijs mollibus,
frumenta frangantur absque animalium, & homi-
num labore.

De usu balnei.

C A P. L I.

HAli in lib. regalis dispositionis. Balneo quidem sa-
ni post exercitium, & ante prandium vtuntur,
quo ea, quæ per motum, non bene dissoluta sunt
purgentur, & euacuentur. Siccitas quam motus fe-
cerat, humectetur, sordesque quæ è vaporibus factæ
à corpore egredientibus, & à puluere exterius super-
uenienti in ipso exercitio, & post, abluantur. Ante
exercitium vero balneum superfluitates cibi trans-
mittit, quas etiam indigestas inuenit, humoresque
liquefacit, & superfluitates exire paratas à poris ad
aliqua membra desfluere facit, vnde ut in plurimum
paratur morbus. Sed etiam post prandium quis non
debet uti balneo, replet enim tunc superfluitati-
bus caput, descenditque cibus indigestus à stoma-
cho, vnde in cibi meatibus opilatio efficitur, & in
temporis prolixitate si quis huiusmodi vtatur assi-
duè hidropis generatur. Quibusdam vero talium ac-
cidit defectus, cum balneantur antequam prandio D
se reficiant. Et ideo necesse est eos modico laudabili-
que refici cibo, præter hos itaque post prandium om-
nibus cauendum est balneum: post exercitium au-
tem, & ante prandium eo uti sanis magnas utilitates
confert. Corpus enim & membra humectat, calo-
rem naturalem confortat, digestionem optimam red-
dit, angustiam si qua est aufugit, poros aperit,
superfluitates euacuat, dolores mitigat, viscositates
vel ventositates dissoluit. *Iohannicus.* Balneum dul-
cis aquæ corpus emollit, & calidum quidem cale-
facit, frigidum autem infrigidat. Aquæ vero non
dulcis balneum, corpus desiccatur: Quod si quando ex
aqua salsa, & amara vel sulphurea fuerit, calefacit, &
desiccatur. Si vero de alumina vel gypsea fuerit, in-
frigidat, & desiccatur.

De iuamentis, & nocuentis balnei.

C A P. L I I.

RAsi in almanfore. Ex balnei iuamentis est cor-
pus humectare, & renouare, sordes congrega-
tas detegere, repletionem quoque minuere, ventosi-
tatem dissoluere, & ad somnum ducere, humores-
que subtiliare, præterea dolores reprimit, ventrem
stringit, lassitudinem remouet, corpusque & nitori,
& leuitati aptum reddit. Nocuentia vero eius sunt,
vires destruere, & cor adeo calefacere, ut quandoque
ad syncopim perducatur, nauseam quoque commo-
uet, & malis humoribus occasionem tribuit descen-

dendi. Ideoque febricitans, vel concussionem per-
pessus, vel apostemata, vel plagam, vel excoriatio-
nem habens, balneum cauere debet. Corpora vero
macra, & sicca habentes, humectatione balnei indi-
gent. Ideoque cauere debent ne in balneo sudent.
Circa se autem in pavimento multam calidam a-
quam projiciant, ut humidi humores, & vapo-
res eleuati sursum corpora eorum humefaciant. Ab
introitu vero balnei post cibum quisque sibi ca-
ueat, nisi qui corporis pinguedinem vult adipif-
ci: aliquandiu quoque post balneum comestio de-
bet tardari.

Hali vbi supra. Porro qui infirmantur, balneis pro
necessitate ad ea vtgentibus vtantur, aut ut eorum
complexio calefiat, aut ut frigescat, aut humectetur,
aut certè desiccetur: prodest autem prurigiui, & sca-
bici, quia superfluitates acutè euacuat, neruos emol-
lit. Catarrhos ematurat, & corizas calefaciendo, &
dissoluendo. Exitum quoque faciliat vrinæ, si arta
fuerit ex frigiditate. Cholicæ medetur alijsque mor-
bis huiusmodi. Et siquidem longa mora sit, ita ut su-
dor plurimus exeat, corpus calefacit, ac eius caliditate
desiccatur. Etiam euacuationis est causa, quæ sit per
sudorem, porro si tam longa mora sit, ut immoderata
sudoris euacuatio fiat, corpus refrigerat, & exic-
cat, quia calorem naturalem dissoluit, quin etiam
humiditates corporis euacuat, vnde & virtus decedit,
& defectio fit.

De diuersitate aquarum multiplici.

C A P. L I I I.

SEneca libro 7. Quæramus nunc de quibus rebus
aquæ, & qua ratione fiant, quomodo tot ingentia
flumina iugiter decurrunt. Et alia quidem hibernis
aquis tumescant. Alia vero in defectu cæterorum
annuum crescant, de illis autem quæ calent, vtrum
calidæ nascantur an fiant, de cæteris quoque disse-
rendum quas insignes aut sapor aut aliqua alia red-
dit utilitas. Quædam enim oculos, quædam neruos
iuuant, quædam inueterata, & à medicis desperata
vitia procurant, quædam medentur vlcibus, quæ-
dam interiora potu fouent ac pulmonis ac viscerum
querelas leuant. Quædam etiam sanguinem suppri-
munt, & tam varius illis est vsus, quam gustus. Om-
nes aquæ, aut stant, aut eunt, aut colliguntur, aut
varias habent venas, aliæ dulces sunt, aliæ variz. Af-
peræ quippe interueniunt, salzæ amareque aut medi-
catæ, ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, alumi-
nosas, quas indicat vini sapor. Habent etiam alia dis-
crimina multa. Primum quidem tactus, quia frigidæ
sunt, & calidæ; deinde ponderis, quia leues, & gra-
ues; deinde coloris, quia puræ, turbidæ, cæruleæ,
lucidæ; deinde salubritatis, quia sunt viles, & mor-
tiferæ; sunt & quæ coguntur in lapidem, quædam te-
nues, quædam pingues, quædam alunt, quædam sine
vlla bibentis ope transeunt, quædam autem haustæ
fecunditatem afferunt: ut autem stet aqua vel figat,
loci positio efficit. In deuexo fluit, in plano continetur,
& stagnat. Aliquando vero in aduersum spiritu
impellitur, & tunc non fluit, sed cogitur: colligitur
ex imbribus, ex fronte suo natua est. *Isidorus lib. 12.*
Aquarum naturæ diuersitas multa est. Nam aliæ sunt
salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bi-
tuminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam
iuxta Romam albulæ aquæ vulneribus medentur.
Et in Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat.
In campania sunt aquæ, quæ sterilitatem femina-
rum, & vitorum infaniam abolete dicuntur.

Sulphurata,
aluminosa
aqua.

De diuersitate aquarum in pondere.

CAP. LIV.

Aristoteles in li. Meteororum 3. Quæ salsa crassa quidem est, & turbida, dulcis autem subtilis, vt dictum est supra. Seneca li. 7. Quosdam esse lacus, qui nandi imperitos ferant, vt dictum est, notum est. Est enim in Syria stagnum, in quo lateres natant, & mergi proiecta non possunt, licet grauiora sint, huius rei palam est causa. Quacumque enim vis rem expande, & contra aquam statue, si aqua grauior est, leuiorem rem quam ipsa est fert. Et tanto supra extollit, quanto leuior erit. Grauiora vero descendunt. At si aquæ, & eius rei, quam contra pensaueris par pondus fuerit, nec pessum ibit, nec extabit, sed æquabitur aquæ, & natabit quidem, sed pæne merfa, nullaque eminens parte. Et hæc est ratio cur tigna quædam super aquam penè tota efferantur. Quædam in medium submittantur. Quædam ad æqui libram aquæ descendant. Cum enim vtriusque pondus par est, neutrum alteri cedit. Grauiora vero descendunt, leuiora gestantur. Graue autem, & leue est non æstimatione nostra, sed illius comparatione, quo vehi debet. Itaque vbi aqua grauior est hominis vel saxi corpore, non sinit id quo non vincitur, mergi. Sic euenit in quibusdam stagnis, ne lapides quidem pessum eant. Sunt enim, & alij pumicosi, & leues, ex quibus, quæ constant insulæ in india natant. Theophrastus est auctor ad tillas natantem insulam vado. Insula ascillarum arbores habet, & nutrit, aqua tamen sustinetur, & in hanc atque in illam partem non vento tantum, sed aura cõpellitur. Neque vnquam illi per diem, & noctem vno loco statio est, adeo leni statu inducitur, huic est causa duplex. Aquæ grauitas medicatæ, & ob hoc ponderosæ; Et ipsius insulæ vestibilis leuitas, quæ non est corporis solidi, quamuis arbores alat: forsitan enim leues truncos, & frondes in latus sparsas pinguis humor apprehendit ac iunxit. Itaque etiam si qua illa saxa sunt, inuenies aquosa, & fistulosa, qualia sunt, quæ duratus humor efficit circa medicatorum fontium ritos, vbi enim aquarum purgamenta colluerunt, & spuma solidatur, necessario leue est, quod ex ventoso, & inani concretum est. Auicenna libro primo. Pondus aquarum vnum est experimentis adiuuantibus ad cognoscendum earum dispositionem. Aqua namque quæ leuior est, in pluribus dispositionum est melior. Est autem cum cognoscitur pondus per mensuram. Et est cum cognoscitur si in duabus aquis diuersis duo panni vnus ponderis madefiant, & postea vehementer exiccantur, deinde ponderentur. Aqua enim cuius leuius fuerit pondus, melior est.

Isaac in dietis. Volentes aquas probare, quæ sit grauis vel leuis, pannos lineos tenues ac veteres accipiât, eosque medio æqualiter diuidant, & duabus aquis diuersis madefaciant, deinde æqualiter aquis expressis, vno in loco eodem tempore suspendant. Quique prior exiccatus fuerit, aquam in qua madefactus fuerat sciant esse leuiorem, & tenuiorem. Auctor. De hac quoque materia superius require vbi dictum est de ponderositate aquæ salis.

De diuersitate in colore.

CAP. LV.

Auicenna in primo canone. Aqua naturalis simplex est, nec inspissatur, nisi quia aut frigoris qualitas præualuit super eam, aut propter fortem terrestrium partium commixtionem. Idem in eodem. Aqua turbida lapidem generat, & opilationes. Ideo

A que post ipsam res prouocatiua comedenda est, licet ventrem mollem habenti plerumque conferat ipsa, & omnes aquæ ceteræ crassæ, & graues, eo quod in eius ventre tenentur, nec cito descendunt. Ex huius quidem theriacis existunt res vinctuosæ, & dulces. Const. vbi sup. Aqua clara bona est ad bibendum, si de fontibus sit orientalibus lucida, serena, & nullius odoris, cito calefscens, & cito frigesccens aqua huiusmodi est acceptabilis, citoque non grauans stomachum exir, eum refrigerans, & humectans. Claritas eius nihil ei admixtum significat. Leuitas autem, & cito mutabilitas subtilem esse substantiam demonstrat, huius secunda est septentrionalis fontana; aqua quoque de lutosi fontibus fortiter currens, & supra petram vel arenam clarissimam, secundum tenet sanitatis gradum: huiusmodi enim aquæ in hyeme calidæ sunt, in æstate frigidæ. Aqua non pura, aliquantulum redolens, & sapida vel turbida, vel quæ ex grandine, & niue conficiuntur, huiusmodi aquæ constipationem faciunt in hepate, vel in renibus lapidem, dure digeruntur, stomachum difficulter egrediuntur. Aqua putrida, sicut quorundam lacuum vel paludum siue lutosa, siue in qua fetentes influunt ciuitatum putredines, splenem magnificat hepar & stomachum corrumpit, cutem horridam facit, diuersas febres gignit.

De diuersitate in sapore.

CAP. LVI.

Seneca lib. 7. Aquarum sapor variatur, aliquando solo per quod feruntur, aliquando ex spiritu in aquam transfigurato, aliquando ex corruptionis vitio per iniuriam contracto. Aristoteles in lib. de sensu, & sensato. Natura quidem aquæ insipida est, saporis autem omnes crassitudinem habent, calidum concrassatum est, vnde aqua calida apparet incrassata. Constantinus vbi supra. Aquarum quædam sapida est, quædam non. Sapida quidem clara est, vel non clara. Item calida vel frigida, vel tepida. Item de fontibus, de fluminibus, de lacubus, de paludibus, de imbribus, & niuibibus vel grandinibus, ceteris autem aqua pluuialis est saporosior. Non sapida vero est salsa vel sulphurea, picea, aluminosa, vitrea, metallina. Auicenna lib. 1. Aqua salsa marcescere facit, & exiccat. Et primo soluit ventrem propter vim radendi, quæ est in ea, postea vero stringit in sine propter siccitatem, quæ est in eius natura, & corrumpit sanguinem, pruritus ergo generat, & scabiem. Constantinus vbi supra. Aqua salsa ventrem emollit, sæpe autem bibita ventrem constipat, corpus desiccatur, pruriginem, & scabiem generat. Sed tamen hydropicos, & frigidos morbos adiuuat, si bibatur vel in ea balneetur.

E Isaac vbi supra. Cauete decet omnem aquam saluginem, & nitrositatem habentem. Talis enim corpora calefacit, & desiccatur, ac ventrem accidentaliter constipat. Eius enim actio initio crassos humores dissoluit, & intestina pungit, vnde fit ventris solutio. In fine vero ventris humectationem constipat, eique resistit, ne per secessum exeat.

De saporibus in genere.

CAP. LVII.

Auicenna. Quoniam autem subiectum vel medium saporum secundum Aristotelem est humidum aqueum. Dicente quoque Augustino, quod quæcumque sapiunt, etiam si arida videantur cum accipiuntur humori tamen oris, vt sapiant, commiscantur. Hic etiam aliqua nihil videntur inferenda

Insula natantes.

Causa.

Pondus aquæ unde nascitur.

Aqua clara bona quæ.

Aqua pluuialis saporosior est.

Aqua calida.

inferenda esse de saporibus, sicut supra in tractatu de A
aere dictum est de sonis, & odoribus. Et in tractatu
de luce dictum est de formis, & coloribus. *Alberius.*
Videtur autem, quod sapor non sit actus humidi, sed
etiam sicci euaporatiui. Nam ut dicit Aristote. ex eis
nutrimur ex quibus sumus. At vero quædam sunt,
quæ principaliter constant ex sicco terrestri, ac per po-
sterius ex humido aqueo, quædam è contra: vide-
tur itaque quod cibus quorundam principaliter sit
ex terrestri, sicco, & quorundam ex humido aqueo.
Cumque sapor sit passio cibi, videtur secundum hoc
diuersimodè sapor esse sicci terrestri, & humidi a-
quei, quod est contra prædicta: dicimus ergo, quod
quædam sunt in quibus vincit terrestitas, tamen
quia non possunt accipere nutrimentum, nisi cibus
influxat in quamlibet partem corporis eorum. Et in-
fluxus non est nisi per humidi actum, oportet cibum
principaliter esse humidum, licet quandoque poten-
tia siccum. hoc patet in sanguinem habentibus; In
quibus vltimum nutrimentum est sanguis, qui actu
est humidus.

De saporum causis.

C A P. LVIII.

DE causis vero saporum dicimus, quod quædam
sunt causæ saporum per se, quædam per acci-
dens. Causarum vero per se, quædam est efficiens, &
quædam sunt passiuæ. Efficiens vt calidum solis, &
ignis. Videmus enim in fructibus plantarum amaris,
in quibus humidum per calidum solis non est suffi-
cienter digestum digestionem, quæ est *επιμαρσις*, quod
postea adhibita ad ignem efficiuntur dulcia, per di-
gestionem, quæ est *μεψις*, sicut videmus in elixatis
vel assatis. Passiuæ autem sunt vt humidum aqueum,
vt subiectum in cuius actu est, quod necesse sit ef-
se saporosum cum coniungitur ad gustum, quia a-
liter non penetraret ad neruum gustatiuum, qui est
in lingua. Siccum vero terrestre terminatiuum est
humidi ad generationem saporis. Causæ per acci-
dens, quædam sunt intrinsecæ, quædam extrinsecæ.
Frigiditas enim est causa intrinseca, quæ per se he-
betat saporis, sed per accidens facit quosdam. Cum
enim calidum sit euaporatiuum aeris subtilis, &
subtilitatiuum aquæ, & terrestri, & per consequens
dissolutiuum commixti ex illis, frigidum per con-
trarium erit restrictiuum aeris, & incrassatiuum, eo
quod conuertit aerem ad aqueum, & aquam ad
terrestre, vnde etiam dicit Philosophus, quod frigi-
da sunt saporosiora calidis. Causa vero per acci-
dens extrinseca est triplex scilicet reseruatio, resudatio,
& constrictio, & præcipue in fructiferis plantarum. In
prima enim maturatione reseruat est in fructife-
ris quoddam calidum, & nimis facit exhalare hu-
midum, & remanet siccum fere insipidum, & du-
rum, & non bene commixtum cum humido. Et
postea reseruari fructus acquirunt humidum ex fri-
gore, quod nascitur in eis ex priuatione caloris so-
lis, quod humidum subinductum commiscetur ter-
restri, & sicco, & subtiliat ipsum, facitque fructus sa-
porosiores. Resudatio autem tollit superfluum hu-
midum, post cuius ablationem naturale humidum
benè adunatur sicco terrestri, & generatur melior
sapor. His duabus de causis meliores sunt vt fre-
quenter fructus in hyeme, quam in æstate: porro con-
strictio humidum, quod clausum est in partibus sicci ter-
restri, facile facit illud coniungibile linguæ, ac per
hoc meliorem causat saporem.

Utrum generetur à qualitatibus primis.

C A P. LIX.

QUONIAM autem omnes posteriores qualitates se-
cundum generationem reducuntur ad primas,
vt in libro de generatione, & corruptione dicit Phi-
losophus, videtur quod & saporis generentur in pri-
mis qualitatibus: hinc etiam dicitur in libro primo
de plantis, quod mirabolani primo sunt dulces, quia
propter raritatem ligni calor solis digerens vbi que con-
sequitur humidum attractum, postea vero calor attra-
hit siccum sibi simile, & angustat poros arboris, ita
quod calor sub intrare non habet ad digestionem hu-
midi, & tunc ex priuatione calidi frigiditas, & siccitas
vincunt calorem, & humorem. Eritque tunc fructus
ponticus ac terrestris saporis. Deinde vero sol cum
calore suo siccum oppilans multum attrahit ad ex-
terius, sicque multum incipiunt dominari frigiditas,
& siccitas interius. Et tunc fortissimæ ponti-
citas erit fructus. Tandem vero consurgit calor
naturalis interius per calorem solis adiutus, & ex-
pullo frigido incipit adurere siccum inuentum in
illo, & tunc erit fructus amarus. Ex his ergo colligi-
tur, quod saporis à primis qualitatibus generantur.
At contra hoc esse videtur, quod in libro de sensu, &
sensato legitur, Quemadmodum colores albi, & ni-
gri ex commixtione sunt. Ita & saporis à dulci, & a-
maro, secundum proportionem in eo, quod minus
est, & maius. Dicimus ergo, quod duplex est saporum
generatio. Vna per causam efficientem, & hæc est à
primis qualitatibus. Alia vero per commixtionem eo-
rum, quæ essentialiter saluantur in mixto, & secun-
dum hoc saporis extremi simplices sunt, medij vero
ab illis compositi. Quantum ergo ad primam genera-
tionem saporis in genere est humidum principaliter
vt subiectum, & siccum terrestre illi commixtum, &
calidum mouens ad commixtionem. Generatio vero
saporis in specie vt à causa efficiente, hæc est. Nam à
calido sufficienter digerente humidum, generatur
sapor dulcis. A calido vero digerente, & subtiliante
aqueum humidum in humidum aereum, generatur
sapor pinguis. Porro à calido non digerente, sed
adurente secundum aliquem modum, si quidem est
cum humido generatur acidum. Si vero est cum sicco
generatur amarum, vel si minus adurat falsum. Et se-
cundum hunc modum generationis loquitur. Philo-
sophus in libro de plantis, secundum alium vero in li-
bro de sensu, & sensato. Per hoc etiam dicit, quod
septem sunt saporis sicut septem colores secundum
proportionem arithmetica. At vero plures erunt
secundum proportionem armoniacam, & sine pro-
portione, sicut superius dictum est in tractatu de co-
loribus.

Utrum sapor sit passio compositi vel simplicis.

C A P. LX.

DICIT autem Aristote. in secundo de generatione, &
corruptione, & in libro de anima, quod ex eisdem
generantur, & nutriuntur entia. Sed generantur ex cõ-
positis commixtis, ergo nutriuntur ex eis. Cũ ergo sa-
por sit nutritiuus passio, & qualitas, erit sapor passio cõ-
positi, & non simplicis. Præterea ad hoc ponit Philo-
sophus quatuor rationes in libro de sensu, & sensato,
obijciens contra quasdam pythagoricorum sententias,
sic dicens: Cibum oportet esse compositum, etenim
nutrimenta non sunt simplicia, quia & superfluitas fit
cibi, hoc in ipsis, hoc vero extra, sicut in plantis. Sen-
sus est nutrimentum, propter hoc oportet esse cõmix-
tum, quia aliter per digestionem non separaretur su-
perfluum à nutrimento. Cum enim simplex sit homo-
geneum, non est ratio quare vna pars abijciatur, altera

*Sapor debet
habere hu-
midum a-
queum.*

*Frigiditas
causa per ac-
cidens sa-
poris.*

*Duplex sa-
porum gene-
ratio.*

*Cur Sapor
sit passio
compositi.*

autem sumatur in cibo. Sed hæc separatio superfluitatis in ipsis cibarijs est in animalibus, quæ stomachos habent, & ventres, quibus fit separatio puri ab impuro. Quandoque extra ipsa, vt in plantis, quæ terram habent pro ventre, & propter hoc non egerunt. Secunda est, quia nec aqua, quæ tamen magis inter cætera corporum simplicia videtur esse nutritiua, nutrimentum est, nutrimentum enim oportet esse corpus mixtum. Tertia ratio est, quia si vnum simplicium nutriret, tunc quodlibet simplex nutriret, quod falsum est, quia aer propter sui simplicitatem non nutrit. Quarta ratio, quia cibus est locus receptiuus in corpore animato, ad quem non ingrediuntur simplicia, sed composita. Ex his concluditur, quod cum sapor sit passio nutrimenti, sapor non est passio simplex, verum composita. Contra hoc sic obijcitur: Omnis cibus incorporabilis est ei, quod cibatur, ergo necesse est ipsum esse malè terminabile in se, & tamen benè terminabile in alieno, hæc autem est natura humidi. Et ita videtur sapor principaliter esse passio humidi, & cum humidum sit simplex, videtur esse sapor passio simplicis. Hoc etiam videtur velle Philosophus in 2. de anima, vbi dicit, quod sapor est humidi, sicut odor sicci. Præterea in lib. de sens. & sensato videtur dicere, quod saporum subiectum humidum aqueum est.

Obiectio.

Determinatio eiusdem questionis.

CAP. LXI.

NOs autem dicimus, quod sapor est passio compositi corporis, eo quod omne alimentum commixtum compositum est. Sicut enim probat Philosophus in li. de sensu, & sensato, generatio saporum est vt in subiecto in humido aqueo, vt in efficiente, aut in calido digerente, quod est calidum ignis, & solis. In sicco autem terreo est sicut in passiuo terminante humidum aqueum, & hoc probatur per experimentum. Cum enim saporosum incorporabile sit, necesse est ipsum esse humidum. Cum autem videamus in cibus, & in fructibus oblati ad ignem, & ad solem generari omnimodos saporos, patet quod causa saporum caliditas est. Similiter videmus salsa generari ex terrestri adusto in humido, & in aqua videmus generari multos saporos, ex hoc, quod transeunt multa genera terrarum. Et ex hoc colligitur, quod saporos generantur à primis qualitibus à calido igneo, & sole digerente, & humido aqueo & terrestri sicco patientibus. Si autem saporos considerantur in se, prout sunt vnum genus qualitatis, sic extremi saporos simplices sunt, eo quod non sunt compositi ex alijs. Et medij sunt compositi, sicut in alijs subiectis sensuum. Itaque nutrimentum habet quidem humidi naturam in hoc, quod fluit ad terminos alienos, non tamen est de natura tantum humidi, sed etiam sicci terrestris, & calidi ignei. Quod autem dicit Philosophus, subiectum saporum esse humidum aqueum, sic intelligitur, quod sapor est humidi sicut subiecti, odor autem sicci vaporatiui, vt subiecti.

Probat ad saporum terrenum requiri.

De cognitione complexionis ac substantia cibi, vel medicaminis per saporos.

CAP. LXII.

HAli in præli. li. 2. Complexionis, & virtutis medicaminis significatio, quæ sumitur ex sapore, excellentior est, quam illa, quæ est ex odore, & colore. Sapor enim nuncius est complexionis, & medicaminis substantiæ, per sepe etiam & eius actionis. Odor autem, & color non huiusmodi. Sunt autem saporos octo, scilicet dulcis, vnicinosus, a-

Octo saporos.

Acerbus, amarus, pungitimus, salisus, ponticus oclanus insuaus, asper, & durus. Quod autem saporem non habet, vnum tantum est, & simplex, nec annumeratur saporibus. Omne autem, quod est obuium linguæ, necesse est aut aliquid aut nihil in eius sensu facere. Et si quidem nullam infert ei passionem, vocatur insipidum, vt est aqua pura, & terra simplex, & etiam medicamina quibus terra vel aqua dominatur, & quibus terrenitas vt vicia, & similes, & similia. Quibus vero dominatur aquositas, humida sunt, & vitiosa, vt album ouis, & oleum lotum sine sale. Oleo autem cum sale dominatur cum aquositate terrenitas. Hæc ergo, & his similia (nihil sensui gustus si obuient) linguæ aut delectationem facient, aut contra. Quæ quidem delectationem faciunt, hominis naturæ consona sunt, & conuenientia, eiusque complexionis colligata. Quod autem huiusmodi est, si cui dominatur aquositas vinctuosum dicitur. Cui vero terrenitas dulce vocatur. Cui autem simul vtrunque, nec dulce, sed suauis. Dulce quidem si linguæ obuient, vacua eius implet, & lenit asperitatem, sedatque si mordens aliquid fuerit, atque delectat. Vinctuosum autem idem facit, sed eius delectatio minor est. At vero suauis inter hæc duo extrema medium est. Quæ vero saporem in gustu faciunt iniucundum, mordent linguam. Mortura vero species quædam est diuisionis iuncturarum. Quod igitur hoc facit, aut partem linguæ multa collectione stringit, aut nimium diuidit. Et si quod linguæ separationem inducit, aut eius substantia crassa est, & terrea, aut fortiter separat linguæ partes, aut plurimum abluat in tantum vt etiam valde exasperet, & amarum vocatur: aut separat eas fortiter, & lauat sic, quod non valde exasperet, & salisus nominatur. Cuius vero substantia subtilis, & ignea, facitque in linguam morsuram fortem pungituum dicitur. Quod autem congregat linguæ partes, aut crassum, aut terream est. Si fortiter coadunans linguam constringat, & asperet, & desiccet, & fortiter operetur, & insuaue vocatur. Si vero in lingua facit horum accidentium, quod minus est, ponticum appellatur. Quod autem subtile, & aquosum est faciens in lingua morsuram, eiusque substantiæ sine calefactione immergitur, acerbum vocatur. Ex his ergo 8. saporos esse claret, excepto eo quod sapore caret.

Saporis iniucundi indicia.

De numero, & differentijs saporum secundum Auicennam in secundo canone.

CAP. LXIII.

MEdici quidem saporos simplices nouem ponunt, quorum tamen vnus insipidus est sicut aquæ puræ. Nominant enim saporem omne quod gustu iudicatur actu, vel potentia. Insipidum quidem duplex est, aut priuatum sapore secundum veritatem, aut priuatum eo apud sensum scilicet quod in se quidem saporem habet, sed propter vehementiam spissitudinis suæ non resoluitur aliquid ex eo quod linguæ admisceatur, & ab ea comprehendatur. Sed deinde cum ingeniatur resoluuntur partes eius & subtiliantur, & sapor eius sentitur, vt æs adustum, & ferrum. Lingua enim non consequitur ex eis saporem, quoniam non resoluitur ex substantia amborum aliquid perueniens ad humiditatem positam in lingua, quæ est media in sensu gustus. Et si ingeniatur vt in partes minimas conuertatur, apparebit eius sapor fortis. Saporos autem octo quos ponunt, hi sunt, dulcedo, amaritudo, acuitas, falsedo, acetositas, ponticitas, stipticitas, vnicinositas. Dicunt enim quod substantia saporem ferens, aut est spissa terrea, aut subtilis, aut media. Et eius virtus,

Octo saporos & ratio eorum.

aut

aut est calida, aut frigida, aut æqualis. Spissa itaque A
terrea si est calida, tunc est amara. Si frigida pōtica. Si
æqualis dulcis. Subtilis autem si est calida, tunc est a-
cuta. Si frigida acetosa. Si æqualis vñctiosa. Media
vero si calida est tunc est salta. Sed frigida stiptica. Si
æqualis insipida. At acutū quidem calidius est, deinde
de amarum, deinde vero falsum. Acutum enim for-
tius est ad resoluendum, & incidendum, & abster-
gendum, quam amarum. Salsum vero quando calefit
à sole vel igne, vel à separatione aqueitatis frangentis
virtutem caloris fit amarum. Et sal amarum calidius
est sale quod comeditur, ponticum vero frigidius est,
deinde stipticum, postea acetosum. Et ob hoc in om-
nibus fructibus qui dulcescunt, prius est ponticitas B
vehementis infrigidationis. Cum autem in eis currūt
aeritas, & aqueitas, ita vt temperentur parumper cū
aereitate, & calefactione solis digestiua, declinant ad
acetositatem, sicut agresta. Et inter illud trahunt ad
stipticitatem parumper, deinde permutantur ad dul-
cedinem, cum agit in eis caliditas digestiua. Quando-
que vero permutantur ex ponticitate ad dulcedinem
absque acetositate, sicut oliuæ. Acetosum autem
quamuis minus frigidum sit, quam stipticum in plu-
rimis tamen est plurimæ infrigidationis, propter sub-
tilitatem, & penetrationem suam, ponticum autem,
& stipticum in sapore propinqua sunt. Sed stipticum
non contrahit, nisi quod de lingua manifestum est,
ponticum vero contrahit, & exasperat quod mani-
festum est, & quod occultum, & ponticum quidem
subtilius est, & magis intrans. Acutum autem, & ama-
rum sunt linguam radentia. Sed amarum non radit,
nisi quod de lingua apparet. Acuti autem abrasio, &
eius separatio profunda est, quia subtilis est substan-
tiæ profundans. Amarum vero est grauis substantiæ
sicca. Et ob hoc ipsius purum non recipit putrefa-
ctionem ex qua generetur animal, nec etiam nutrit a-
nimal, propter siccitatem suam. Amarū quoque quod
abradit, abradit cum exasperatione aliqua: dulce au-
tem, & vñctiosum ambo dilatant linguam, & leniūt,
faciendo currere id quod frigus læsit, & congelauit
absque resolutione, & remouet asperitatem ipsius.
Sed vñctiosum salit illud absque calefactione mani-
festa, dulce vero cum calefactione, & ideo plus dige-
rit dulce. Amarum quidem abradit vehementer, vt
dictum est, ita vt exasperet. Acutum autem, & ace-
tosum mordicant linguam. Sed acutum quidem ve-
hementer cum calefactione. Acetosum vero medio-
criter absque calefactione. Et falsum quidem prouenit
ex resolutione amari, & insipido aquoso. Cum er-
go congelatur sicut aqua cineris fit falsum. Acetosum
autem prouenit ex conuersione dulcedinis cum dimi-
nutione caliditatis, aut digestionem ponticitatis cum
augmento caliditatis, & humiditatis. Et eius quidem
substantia secundum rei summam humida est. Simi-
liter, & dulce, substantia enim eius ad humidita-
tem pertinet, substantia vero amari, & pontici ad
siccitatem.

De operationibus, & effectibus saporum.

C A P. LXIV.

O Perationes itaque dulcis sunt digestio, & leuifi-
catio, ac multiplicatio nutrimenti ipsumque na-
tura diligit, & attractiua virtus attrahit. Operationes
amaritudinis sunt absterisio & asperatio. Operatio
vero ponticitatis est contractio si est debilis: & ex-
pressio si fortis. Operationes stipticitatis sunt con-
tractio & inspissatio & induratio & retectio. Vñctio-
sitas autem est lenificatio & digestio parua. Acui-
tatis resolutio & incisio & putrefactio. Salsedinis
absterisio & ablutio & exiccatio: & putrefactionis
prohibitio. Acetositas infrigidatio & incisio. Quā-
doque vero duo saporum aggregantur in vna substan-
tia: sicut acuitas & dulcedo in melle decocto. Et

SPEC. NATVRALE.

quandoque quæ proueniunt ex duobus saporibus ad
iuuant se ad confortandum illud quod prouenire de-
bebat ex vno. Acuitas enim, & mordicatio remanen-
tes in aceto ex vino, faciunt ipsum vehementioris
infrigidationis, quia transitus aperiunt. Ipsamque
infrigidationem aceti faciunt magis penetrantem ac
profundantem. Præterea duo saporum quandoque se
iuuant ad frangendum, quod ex vno prouenit, si-
cut acetositas, & ponticitas in agresta. Ponticitas
enim agrestæ prohibet acetositatem eius ab infrigi-
datione vltima. Amarum quidem absolutum, &
acutum nocent visceribus, & si associatur stipti-
cum, conferunt. Omne etiam dulce cum stiptici-
tate visceribus est amicum, quia suaue est, & con-
fortans, & exasperationem prohibens. Vniuersa-
liter autem quod prohibet mordicationem, genera-
tium est carnis. *Hali. vbi supra.* Omne dulce cali-
dum est, & contemperatum, propter hoc laxat, &
maturat, nec multum calefacit. Omne autem vñ-
ctiosum est aquosum, & aereum, ideoque hume-
ctat, & emollit, & laxat sine calefactione. Omne
vero amarum igneum est, & terreum, quare purgat
meatus, & opilationes aperit, mundatque & cras-
situdinem incidit, ac mediocriter calefacit. Porro
omne falsum terreum calidum, & siccum non igneū,
quare mundat, & constringit sine calefactione forti.
Pungituum autem fortis caloris est igneum, propter
hoc, & subtiliat, & purgat, & comburit. Omne
porro insuaue asperum ponticum frigidum, & ter-
reum est, ideoque coadunat, & poros spissos fa-
cit, & expellit, & incrassat, quia refrigerat, &
desiccatur. Cæterum acerbum omne aquosum frigi-
dum est, & subtile, vnde & incidit, & subtiliat,
& aperit opilationes, purgat meatus, refrigerat, &
desiccatur, & expellit.

Iterum de eodem.

C A P. LXV.

R *Axi. in Almanfore. 3. parte.* Dulce calidum est, li-
cet non violenter, & qui frequenter eo vti-
tur, multitudo cholerae rubrae & sanguinis, ge-
neratur. Inde quoque accidit opilatio, & in he-
pate, & in splene phlegma, ventris etiam fluxus
ex eo sequitur, & stomachum mollificat, pectori
vero & pulmone confert, corpus itidem impingat,
& augmentat, spermata tribuit. Acidum vero frigi-
dum est, licet non vehementer. Cholerae rubrae,
& sanguinem reprimat, ventrem stringit, si tamen sto-
machus, & intestina munda fuerint. Si vero flegma-
tis in eis fuerit multitudo, ventris fluxum, & cor-
pus infrigidat, virtutem quoque digestiuam impe-
dit, & proprie in hepate. Nervis autem, & neruo-
sis membris nocet, & corpus desiccatur, virtutem ap-
petitiuam excitat, vñctiosum stomachum mollificat,
& fluxum ventris facit, ac satietatem antequam ho-
mo cibi quantitatem sibi necessariam sumpserit ad-
ducit. Calefacit quoque maximè febricitantes, aut
hepat, aut stomachum calidum habentes, præte-
rea corpus humectat, & lenit phlegma vero auget.
Et cogitationem hebetem reddit, auget quoque
somnum. Ponticum vero corpus infrigidat, & de-
siccatur, & carnem, & sanguinem minorat, si quis
eo multoties utatur. Stomachum quoque con-
fortat, & ventrem frequenter stringit, sanguinem
melancholicum generat. Amarum porro calefacit,
& desiccatur fortiter, citoque sanguinem ad adustio-
nem, & malitiam perducit. Cholerae quoque ru-
beam in sanguine augmentat. Acutum etiam mul-
to plusquam amarum calefacit, citoque corpus in-
flamat, sanguinem adurit, sed ipsum prius in cho-
leram rubream mutat, & post in nigram. Insipidum a-
liud est quod magis nutrit, quod æqualitati vicinum
est. Aliud vero, quod temperate calefacit, & aliud

Regula de
dulci stipti-
co.

Dulce.

Acidum.

Ponticum.

Amarum.

Acutum.

quod

quod temperate in frigidat. Cum quo si multa fuerit humiditas humectabit. Siccum autem cum fuerit desiccabit. Horum quidem saporum operatio sic erit, cum vnus eorum alicui rei maximè dominatus fuerit. Porro si duo saporis æqualiter dominantur, eorum operatio æqualiter composita erit.

De operatione saporum ad inuicem in calore, & frigore.

C A P. LXVI.

EA vero quæ de caliditate, & frigiditate, & humiditate, & siccitate diximus, in vnoquoque corporum habentium saporem, non sunt in eis secundum eandem quantitatem, sed in quibusdam est æqualiter caliditas, & frigiditas, inæqualiter autem siccitas, & humiditas. In quibusdam autem e contra. Quædam vero sunt ab alijs diuersa in quantitate cuiusque qualitatis, sed suo modo. Omne quidem suaue compositum est ex quatuor elementis. Acerba autem, & pontica æqualia sunt in frigore, nisi quod ponticum crassum est ac terreum: acerbum vero, & subtile, & aquosum. Quod duobus modis ostenditur, per sensum scilicet & collationem. Per sensum quidem, quia videmus omnes fructus in principio sui ponticos esse & insuaues, siccos, at similes nature eorum arborum: postea vero humectantur, & quidem tunc acerbi fiunt, indeque paulatim mutantur, donec compleantur, & maturentur, ac dulcia fiant. Quidam autem ad dulcorem sine acerbitate transeunt, vt fructus palmarum, & poma dulcia, & oliuæ. Maturitas autem fructuum est per calorem naturalem, qui est in substantia eorum, & etiam per calorem qui est solis. Itaque cum superiores scilicet ponticus, & insuauis, & asper frigidus sunt, & crassi, patet quod sit eorum transitus ad acerbum per subtiliationem caloris. Per collationem vero idem ostenditur, quoniam asperi & pontici diffusio in corpus tarda est. Et maior actio eorum in corporibus est ea coadunare, & densare: hoc autem signum est crassitiei & frigiditatis eorum, quia frigidus est densare. Crassi vero non velociter diffundi. Acerbum autem velocius in corpus diffunditur, ac in profundum mergitur, & hoc est signum subtilitatis eius, maximè vero, quia acerbi generatio est per calorem debilem, qui non potuit illud in quo fuit ematurare, nec permutare. Sicut etiam accidit epulis, quando non plenè digerit eas stomachi calor, acescunt. Quod si debilis est calor, ita quod omnino à digestionem deficit, nec illas immutat, nec acescunt vt in lynceria contingit: præterea videmus lac, & vinum subtile, & similia, si frigus multum sit non acescere, si vero ponantur in aere calido acescunt, hinc est ergo acerbum non inueniri foris frigiditatis, quia generatio eius est ex calore. Sic quoque non reperiri aliqua medicamenta quibus dominatur frigus acerbata. Hoc itaque signum est, ea quæ aspera sunt, & pontica terrea esse, & crassa. Ea vero, quæ acerbata sunt subtilia, & aquosa.

Adhuc de eodem.

C A P. LXVII.

Sicut autem dulce calidum est, & humidum temperatè, sic similiter, & vntuosum, amarum vero fortioris caloris, & siccitatis, quam dulce, quod duobus modis intelligitur, per sensum scilicet, & per collationem. Per sensum quidem, quia videmus, quod omnia humida si mixta sunt, & decoquat ea calor naturalis, qui est in eis, aut etiam exterior, vt ignis, & solis, dulcorantur. Et si quidem excesserit in eis calor, incipit amaritudo dominari, sicut est in communi videre in mirabolanorum fructibus, & in melle dactylico, in principio quidem hæc dulcia sunt. Sed postea cum inueterascunt, desiccatur illa eorum calor

naturalis, & sit in eis amaritudo. Sic quoque si superexcesserit in eis decoctio, transeunt in amaritudinem. Ex collatione vero, quia videmus dulce, & amarum sordes emundare, sed emundatio, quæ est in dulci temperata est, & æqualis, humida, & delectabilis. Amarum autem fortiter lenit, & emundat in tantum vt etiam continua separet cum læsione, & ab hominatione. Hæc ergo significant ipsum esse terreum, & crassum, & siccum. Significant quoque rei amaritudinem, quæ neque putrescit, neque vermes producit. Pungitium quoque & amarum ipsa etiam calida sunt, & sicca. Sed pungitium fortioris caloris est, & subtilioris substantiæ, sicut & igneum, ideoque corrodit, & vrit & liquefacit, amarum vero est minoris caloris pungitium. Est ergo crassum, & terreum, ideo si quis vtatur eo exterius est mundans, & leniens & purgat corroditque carnes superfluas in vulneribus. Si vero bibatur incidit superfluitates crassas. Et aperit oppilationem venarum, vnde & vrinam prouocat. Et adimit sputa crassæ humiditatis à capite, & à pectore, prodest etiam epilepsiæ crassum humorem incidendo, diffundere enim se velocius potest, tanquam & pungitium, nec prohibetur transmitti sicut ponticum, potro falsum ipsum quoque terreum est, & calidum, sed minoris caloris quam amarum.

De aquis metallinis.

C A P. LXVIII.

AVicenna in primo canone. Aquæ vero quibus admiscetur substantia metallina vel eius simile, & aquæ sanguifugales, omnes malæ sunt. In quibusdam tamen earum existit inuamentum. Illa enim in qua virtus ferri superat, ad hoc inuatur, vt interioribus fortitudo tribuatur, & vt de rebus id est corruptio stomachi prohibeatur. Et vt desideratiue virtutes omnes procedant. Itaque non coire valentes adiuuant aquæ ferreæ, splenem etiam resoluunt. *Idem in lib. 2.* Aqua ferrea confert visceribus, & spleni, & stomacho, & renibus, & cholicæ. Aqua etiam in qua ferrum extinguitur confert sputo sanguinis. *Constantinus in panegyri lib. 5.* Aqua de ferri metallo ventrem constipat, membra confortat, valet ad dolorem splenis, & apostemata. *Auicenna lib. 1.* Aquæ æneæ vel ætæ, corruptioni complexionis vtilis sunt. *Idem in 2. lib.* Aqua ænea confert visceribus, & ori, & auri, valet etiam renibus, & cholicæ. *Constantinus vbi supra.* Aqua de metallo æris humiditati stomachi subuenit, stranguriam vero gignit, aqua vero de metallo argenti refrigerat, & desiccatur, aqua quoque aluminosa refrigerat, & desiccatur fluxum sanguinis, & hemorrhoidas stringit. *Auicenna lib. 1.* Aquæ aluminosæ menstruum superfluitatem currere non permittunt, nec sanguinem spere, nec emorrhoidas fluere. Sed corpora, quæ febris sunt apta fortiter ad eas perducunt. *Idem in lib. 2.* Aqua aluminosa prohibet vomitum, & abortum, aqua asphaltidis nocet oculo, aqua nitrosa calefactiua est, & exiccatiua, quandoque confert pulmone, quandoque stomacho humido propter nitrositatem suam. *Constantinus vbi supra.* Aqua nitrea ventrem soluit. *Auicenna libro 1.* Aqua salis armoniaci similiter ventrem soluit. *Idem in secundo.* Omnes aquæ minerales faciunt vrinæ difficultatem, ac pariendi & menstruum, & plurimæ earum soluunt, & exiccant, & quædam earum sicut aluminosa stringunt. Quandoque etiam cholicam euenire faciunt. Quædam autem vt ferreæ, bonæ sunt renibus, & cholicæ.

Probatum potissimum esse terreum.

De hoc morbo vide Celsum l. 2. c. 1.

Probatum amarissimum esse acidiora quam dulcia.

Pungitium fortioris caloris quam amarum.

Remedium sicuti sanguinis.

Remedium hemorrhoidarum, vomitus, abortus.

De aquis sulphureis.

CAP. LXXIX.

Isidorus li. 13. Iam vero in multis locis aquæ manent perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciant, quædam enim terræ sunt, quæ multum aluminis, & sulphuris habent. Itaque cum per venas calêres aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit, nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enim alumenque secum ferunt aquæ, vtramque materiam igne plenam, nimisque motibus incalescentem. *Ex imagine mundi.* Cum omnis aqua dulcis sit vel salsa, quædam tamen erumpit calida vel putrida. Sunt enim quædam foueæ subterraneæ naturaliter sulphureæ. In his dum ventus concipitur eius afflatu sulphur accenditur, per quod incendium quandoque loca eructant, vt fit in Sicilia. Cum ergo aqua per hæc ignea loca currit, calorem & fetorem inde trahit, & si prope hunc locum erumpat flammivoma ebullit. Si autem longius recesserit, vix tepescit, deinde penitus frigidat. *Auicenna vbi supra.* Aquæ sulphureæ conferunt morpheæ, & apostematibus, & iuncturarum duritijs, & verrucis pendentibus, & omnibus doloribus iuncturarû, & nervorum, frigidis apostematibus, spleni quoque ac doloribus eius, & hepatis similiter, valent etiam impetigini, & scabiei, si in eis fiat balneatio. Aquæ vero sulphureæ, & lutosæ ac turbidæ fetideque faciunt febres accidere. *Constantinus vbi supra.* Aqua picea vel sulphurea valet ad infirmitates frigidas, nervos calefacit, hepar incendit.

De aquis calidis, & frigidis.

CAP. LXX.

Auicenna in 1. cano. Aqua temperate frigida sanis melior est omnibus aquis, licet nervos impediatur, & in interioribus habentes apostemata lædat. Ipsa enim appetitum excitat, & stomachum fortem efficit. Aqua vero calida digestionem corrumpit, & cibum natare facit, nec illico sitim extinguit, est etiã cum ad hydropisim, & heticam adducit, & corpus cõsumit. Aqua vero tepida nauseam facit. Calidior in ieiunio bibita multotiens stomachum lauat: ventrem soluit, frequenter tamen eam bibere malum est: quia stomachi virtutem debilitat. Illa vero quæ multum est calida, quandoque cholicam resoluit: & splenis ventositate frangit. Et illi quidem quibus aqua calida iuuamentum præstat: epilepsiam habent, & melancholicam, & capitis dolorem. Et frigidum asma: & orhalmiam: & bothor in gutture, & siccitatem: & apostema post aures habentes: & rheumatismos, & vlcera in diaphragmate: & imparis solutionem in parte pectoris. Menstrua præterea prouocat & vrinam: & dolores sedat. *Idem in 2. lib.* Aqua frigida nocet habentibus opilationes, confert autem habentibus raritatem & cursum. quicumque, & ex quocumque membro fuerit. Confortat etiam omnes virtutes in operationibus suis, quando sunt cum æqualitate, scilicet digestiuam: attractiuam: & retentiuam: & expulsiuam. Est autem valde nociua pectori: stringit ventrê: & sedat motus spermatis: & cursum eius, & epileptici quidem læduntur ab aqua calida: iuantur a tepida. Aqua tepida est utilis apostematibus gutturis scilicet & pectoris. Quæuis autem aqua nociua est cånæ pulmonis propter humectationem quæ in ipsa est: cum ipsa indigeat exiccatione.

Adhuc de eodem.

CAP. LXXII.

Ex libro de naturis rerum. Aqua quæ cito calefit: & cito in frigidatur: leuissima est. Aqua frigida mortificat vlcera. Cum autem aqua frigida debet fieri frigidissima: oportet quod ipsa in medio calefiat. Sic enim, & cum de sicco debet fieri siccissimum, oportet, quod illud siccum in medio sit humidum: aqua quoque calida citius gelatur quam frigida: sicut ostensum est supra. Aqua vero supra niuem in frigidata melior est niue, minusque nociua. *Isaac vbi supra.* Aqua frigidissima plurimum neruorum pectoris, & stomachi & intestinorum percussiva est generatque dolorem in ventre: strictionem in pectore, & omnibus instrumentis spiritus: & crepaturam in suis venis, quam qui assuecit biberit, incidit in spasmodum, id est contractionem membrorum, & membrorum dormitationem patietur, & epilepsiam. *Constantinus vbi supra.* Aquam frigidam non bibat, qui stomachum, & hepar naturaliter habet frigidum, vel qui ex frigore infirmitatem egressus est. Neque post coitum bibenda est, vel post nimia exercitia, quia calorem dissipat naturalem. Et qui frequenter eam biberit, percussione in senectute non euadit, sed nec in nocte post somnum bibit sitibundus, quia calor naturalis extinguitur nisi propter ardorem febrium, vel cibum calidum vel salum. Aqua calida ieiunum stomachum lauat, & de ciborum facibus purgat, phlegma & omnem putredinem mundificat, ventrem soluit, & si quis frequenter eam biberit, digestiuam virtutem turbat, ventrem & corpus totum mitigat, stomachum emollit, sanguis e naribus propter eam manat. Aqua vero tepida ventrem inflat, cum tamen sitim non auferat.

De aquis colliis.

CAP. LXXII.

Auicenna in 1. li. Aquas malas rectificat sublimatio, & distillatio, & si istud non fuerit, decoctio. Aqua enim cocta minoris est inflammationis, & velocioris descensionis, & stolidi quidam medicorum existimant, quod aquæ coctæ subtile resoluatur, spissum eius remaneat, & ideo coctionem non iuuare, quia spissitudinem in aqua augmentat. Sed sciendû, quod aqua in aqueitatis definitione, constat ex partibus in subtilitate, & spissitudine similibus, quia simplex est, nec inspissatur nisi aut quia frigoris qualitas super eam præualuit, aut propter fortem terrestrium partium commixtionem, quæ quia paruissimæ sunt, ab ea nequeunt separari, nec in ea descendere, quia non sunt tantæ quantitatis, vt aquæ continuitatem ad descensum findere valeant. Oportet ergo vt eis accidat commixtio cum aquæ substantia. Decoctio vero spissitudinem remouet, primo, quæ propter frigus accidit, deinde partes aquæ vehementer rarificat, donec subtilioris substantiæ fiat, vt ab ea separari possint partes graues atque terrestres in eius spissitudine retentæ, & constringant eam descendentes, remanet igitur aqua pura, simplici propinqua, & illud, quod propter calefactionem separatum est, homogeneum est ei, quod remansit, nec ab eo in subtilitate longinquum. Decoctio ergo non subtiliat aquam, nisi quia spissitudinem frigoris aufert, & quia descendere facit, quod ei commixtum est, huius rei signum est, quod cum aquæ crassæ dimittuntur longo tempore, non descendit ex eis magnum quid. Cum autem coquantur, ilico res magna descendit, & fit aqua quæ remanet in pondere leuis, & clara, descensionis vero causa est subtilitas, quæ ex decoctione acquiritur. Nonne vi

Aqua leuissima qua.

Aqua frigida.

Error de aqua cocta.

Collis spissitudine aqua remouet.

Indicium a-
quarum bo-
narum.

des, quod aquæ magnorum fluminum sicut gyon, & illæ præcipue, quæ in eius extremo sumuntur, illi-
co cum sumuntur vehementer turbidæ sunt, postea
vero breui tempore in vna resensione, ita clarifican-
tur, quod si alia vice resideret faceret, non descen-
deret in eis multa res. In aquis autem malis si eas quo-
tidie de vno vase in aliud mutares, quotidie manife-
stam videres descensionem sicut in primis, quia non
descendit ex eis, quod descendere cõsuevit, nisi pau-
latim, propter hoc etiam non perfecte clarificantur,
commixtiones enim terrestres leuiter à substantia sub-
tili descendunt, in qua non est crassitudo, nec vis-
cositas, nec vntuositas. Sed à spissa non ita facile
descendunt. Iraque decoctio subtilitatem acquirit,
post decoctionem vero concussus.

De simplici potu aquæ.

C A P. LXXIII.

Aqua sola inter omnia elementa hoc habet pro-
prium, vt in eo, quod comeditur, & bibi-
tur ingrediatur, non vt nutriat, sed quia nutrimen-
tum penetrare facit, & rarificat eius substantiam.
Ideo autem non nutrit, quia nutriens in potentia
sanguis est. Corpus vero simplex non conuertitur
ad recipiendum formam sanguineam. Sed ipsa est
substantia, quæ adiuuat ad liquefaciendum nutriens,
& subtiliandum, vt cito currat, & penetret in venas.
Et absque hoc eius auxilio non potest esse nutrimenti
complementum. *Razi. in Almanfore.* Aqua natura-
les humores in corpore conseruat, quæ nutrimentum
subtilians penetrare facit, calorem quoque reprimen-
do calefactis aut calidam complexionem habentibus
plus quam vinum confert. Aqua pondere leuiori ca-
lorem frigiditatemque citius suscipit, quæ meliorem
saporem retinet, dulcedini scilicet appropinquantem
melior iudicatur. Turbida vero in hepate generat opi-
lationem, & in tenibus lapidem. Aqua salsa vëtre
mollit, & postea constringit. Si quis vsualiter eam bi-
berit, corpus desiccatur, atque in eo scabiem, & mono-
ragadias generat. Aqua stans, & putrida splenem aug-
mentat, complexionem corrumpit, ac febres generat.
Aqua frigida vt nix stomachum percutit, si bibatur à
ieiunis, sed hepar multum infrigidat. Quam nulli iei-
uni præsumant bibere, nisi calefacti, sic enim eis pro-
ficat. Super cibum in parua quantitate sumpta, stoma-
chum corroborat, & auget appetitum. Aqua vero
quæ non bene sapit, eo quod frigida non sentitur, vë-
trem inflat, sitimque non minuit, sed appetitum
destruit, & corpus dissoluit: aqua vero calida
(quam quidam ieiuni bibunt) stomachum præce-
dentis nutrimenti à superfluitatibus lauat, & ven-
trem fortasse soluit. Quæ tamen si frequenter bi-
batur stomachum corrumpit, & debilitat, aqua
tepida fastidium facit, aqua vero cocta quousque
minor reddatur eius substantia, minus inflat, ci-
tiusque descendit.

Iterum de eodem.

C A P. LXXIV.

Isaac in dietis. Aqua nullum dat nutrimentum vel
augmentum corporibus humanis, nisi compo-
sita fuerit cum cibarijs ex quatuor elementorum com-
plexionibus compositis. Quia cum sit frigida, &
humida, contraria est omnibus calidis, & siccis. vnde
nihil in eis operatur, nisi sicut contrarium in contrario
scilicet repugnando, & destruendo sicut videmus a-
quam igni resistere, ipsum enim extinguit, non ergo
augmentat, quia simplex est, corpus autem nostrum cõ-
positum. Et compositum quidem suum simile facit

crefcere, simplex autem econtra decrefcere. Sed ne-
que nutrit, nutrimentum enim nihil aliud est, quam
assimilatio cibi in corporibus edentium, & est simile
potestatiue, aqua vero, nec potestatiue, nec actualiter
similis est caliditati, & siccitati corporis nostri. Et
tamen necessaria duobus modis. Vno quia portat
cibum per totum corpus cum sui subtilitate, & liquo-
re, dissoluit enim & attenuat eum, vt possit penetra-
re venas, & totius corporis vias. Alio vero, quia cum
frigiditate sui que humectatione refrigerat, & extin-
guat extranei caloris acumen, & sitim ab eo generatã
mitigat, & dissoluit fumum circa cor cumulatam, vnde
naturam in actione sua confortat, veruntamen si
fortem adeo calorem inuenerit, vt ei nequeat repu-
gnare, mutatur in ipsum patiendo, sicut etiam in ex-
terioribus videmus aquam in igneam naturam transi-
re pro sui subtilitate ac leuitate, vnde ignis augmen-
tatur, & confortatur. Ideoque vt tribuatur infirmis,
oportet etiam ingeniare miscendo rem compositam,
vt fiat crassior, & grauior, ne extraneo calori obediat,
sed ab ea extingatur, & sitis per eam generata miti-
getur. *Ex li. de naturis rerum.* Aqua dulcis est de rebus
deterioribus hydropicis, hæc enim membra reddit
tremula, & mollia.

De aquis ad potandum eligendis.

C A P. LXXV.

Avicenna. i. li. Aquæ fontium ceteris meliores
sunt, nec tamen omnium, sed fontium terræ li-
beræ, vbi nulla dispositionum, & qualitarum extra-
nearum superat, nec ex omni fonte terræ liberæ, sed
illa tantum quæ est currens, ac soli ac ventis discoo-
porta, & super lutum incedens. Talis enim melior
est illa, quæ supra petram fluit, quia lutum munda
atque aquam, & aufert ab ea res extraneas sibi com-
mixtas, & colat eam, quod non faciunt lapides. Sed
oportet vt lutum per quod transit, sit liberum, & non
fætidum neque lacunosum. Quod si hæc aqua multa
fuerit, & forti cucurrit cursu, vt propter sui multi-
tudinem illud, quod ei commiscetur, in suam conuer-
tat naturam: & suo cursu tendat ad solem id est ad o-
rientem, propereque ad eius exitum erit aquis ceteris
melior, & tanto magis, quanto à suo elongabitur
principio. post hanc illa, quæ ad septentrionem vadit.
Nam illa quæ ad occidentem, & meridiem, mala est.
Et propriè cum meridionales exuffant venti. Illa
quoque quæ à locis altis descendit, cum alijs bonita-
tibus melior est, & est quasi dulcis, nec vinum tole-
rat, vt ex ea sibi admisceatur, nisi parum. Est autem in
pondere leuis, citoque infrigidatur, & cito calefit
propter raritatem suam, frigida in hyeme, & calida in
æstate. In qua nullo modo superat color aliquis vel o-
dor, & cito descendit ab hypocondrijs. Quodque in
eo coquitur, cito coquitur, & cito dissoluitur. Ex a-
quis quoque laudabilibus sunt aquæ pluuiiales. & il-
læ præcipue, quæ in æstate veniunt, & ex nubibus cõ-
quibus assunt tonitrua. *Isaac in dietis.* Laudabilis aqua
duo continet in se, vnum ex sui essentia, aliud ex
sui cursus origine. Ex sui essentia claritas, & li-
quiditas, nullum habens colorem, neque saporem, nec
odorem, nec fætores. Hæc enim significant quatuor
elementorum complexionem in corporibus compo-
sitis, vnde si quid horum habeat aqua, significat aliam
rem in ea commixtam. Si autem habeat colorem, oportet
vt sit albus, clarissimus, & mundus, hoc enim in-
dicat aquam aëri tenuissimo admixtam. Si vero sapo-
rem, necesse est odorifera sit, omni putore carens, &
grauitate. Origo cursus aquæ necesse est vt sit ad o-
rientem, aliquantulum septentrionali pertinetis pla-
gæ, vt septentrionalis, & orientalis ventus eam perfleret.
Huius citissima mutatio qualitatatis in qualitate signi-
ficat eiusdem leuitatē, nec ex se terrestris habere quip-
piam. *Diascorides.* Aqua quæ lapide emanat, leuior, &
limpi-

Aquis vsus
quid præstat
ad nutrien-
dum.

Aqua vsus.

Aqua fon-
tium.

Qua melior
est.

Qua mala

Aqua plu-
uiales col-
la tempore
tonitru et
tina.

Color aquæ

limpidior est, & ventrem, & vrinam prouocat. Omnium autem aquarum pluuialis est optima, leuis, & dulcis, facillè digeritur. Cito enim calefit, & cito infrigidatur.

Iterum de eodem.

C A P. LXXVI.

Aqua salubris.

Hordeum ex quo fit ptisana quale debet esse.

Palladius libro ubi supra. Aquę salubritas sic agnoscitur. Primum ne à lacunis aut palude ducatur, ne de metallis originē sumat. Sed perspicui coloris, neque vilo aut sapore aut odore vitietur, nullus illis limus insideat, frigus teporem mulceat, æstatis incendia moderetur, sed quia solet his omnibus ad speciem custoditis, occultiozem noxam rector seruare natura. Ipsam quoque incolarum salubritate noscimus, si facies bibentium purę sunt, si saluo capite, si in pulmonibus ac thorace aut nulla est, aut rara causatio. *Hipocras in regimine acutorum.* Ptisanam hordeacę super omne de grano cibariū acutis morbis, & acutis passionibus excellentissimum iudico. Quippe, quę viscosa est, & leuis, vnctā quoque & lubrica, & mollis, temperatam habens humiditatem, sitim extinguit, & si opus fuerit ablui facit. Nequaquam stiptica, non ad laborem furiosa, non inflatur in stomacho, nec ibi acescit. Quorum vtrūque nimirum in coctione, dum videlicet in potestate habet, explet. *Constan. in panteo.* Hordeum frigidum est in primo gradu, siccum in secundo. Ptisanę ex eo confectę frigidę sunt, & humidę, hæc ptisana complexionem adiuuat secundum temperamentum acutis febribus valet, digerens materiam vnde generatur, sitim extinguit, & naturaliter lauatorium est, vnde fit vt membris omnibus cito diffundatur, de stomacho in intestina statim effluit, vbi si incendentes humores inuenerit, facile expellit, limosa interiora siue exteriora mundificat, nullum rancorem infirmis generat, non inflat, nec ventositatem vllam apparat, sicut alia solent grana. Hordeum vnde conficitur, oportet esse bonum, non vetus, sed album, durum, & benè excoriatum atque pistatum.

De aquis perniciosis ac venenosis.

C A P. LXXVII.

Subtiliatua purificantia aquarum crassarum.

Avicen. 2. lib. Aquę malę sunt aquę stantes, & quę sunt in lacunis. Et super quas dominatur odor, & sapor extraneus, conturbatę, spissę, grauis ponderis. Et quę cito conuertuntur in lapidem. Et illę super quas natat spuma alba mala, & in quarum supremo congelatur res extranea mala. Sed diuersis earum nocumentis, diuersis occurrunt remedijs, vt nitrositatis nocumento succurritur cum lacte, & vino crasso, & amilo, & melius est cum vino subtili odorifero, & antiquo crudo, & cucumeribus immaturis, & oleribus solutiuis, & cum prouocatiuis; aquas crassas conturbatas rectificat subtiliatua, vt allium, cepę, portus, & vinum. Et aqua quidem aspera non est nisi aut crassa aut acuta absteriua, & dicitur quandoque aqua aspera illa, quę vehementer mundificat illum, qui ea abluitur. Amatam autem aquam rectificat dulcia. Salsam vero xylocaractę syre, & grana mirri: vniuersaliter autem aquas malas rectificat acetum, & remouet earum malitiam. *Ex imagine mundi.* Sunt loca serpentibus plena, qui vicinam aquam veneno inficiunt. Ita, quod bibentes intereunt, vt fons stygius facit.

De his, quę generantur ex aquis, & primo de vellere aureo.

C A P. LXXVIII.

Avictor. Ex aquis porro non solum pisces, vt ab initio procreati leguntur, sed nunc etiam multę ac varię rerum species quotidie generari cernuntur, vt sal, nitrum, alumen, spongia, & etiam lana quędam marina, & etiam lapides diuersi generis: horum quędam ex spuma procreati dicuntur, vt spongia, & lana marina, & etiā quidam lapides, vt pumex. Spuma quidem ex collisione aquarum generatur, vento intus concepto vel incluso, vnde tenuissima est, & inanis, & modico flatu spargitur. *Isidorus.* Spuma dicta est, eo quod spuat. Sordes enim sunt vndarum, vnde & mustum, & ea, quę coquantur spuma purgatur, hinc, & sputum dicitur. *Papias.* Aureum vellus aqua in littoribus gignit, & nutrit. Cuius colorem naturalem nullus eorum, qui vellera diuersis facis obducunt imitari adhuc potuit. Et quę pratorum vel hortorum amenitas potest cęrulei maris æquiparare picturam vel aurum. In pratis flores resplendent auri fulgore. Marina lana eodem pariter resplendet, & illi cito marcescunt. Ista diu duratura seruatur.

Aureum vellus.

De Spongijs.

C A P. LXXIX.

Philosophus. Spongię marinę sunt quędam corpora media inter plantas, & animalia. Quoniam & radicibus aluntur, vt plantę, & tactu sentiunt vt animalia. Sed horum principia sunt vapores, vnde prius per se oriuntur, plantę vero ex seminibus pluuię mediante.

Plinius lib. 31. Spongiarum genera quidam sic distinguunt. Alias enim mares ex his æstimauerunt tenui fistula spissioresque persorbentes, & quę tinguntur in delicijs aliquando, & purpura. Alias fœminas maioribus fistulis ac perpetuis maribus duriores. Alias quas appellant tragos tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidę cura sunt è mollissimis recentes per ætatem tinctę salis spuma, ad lunam, & pruinę sternuntur inuersę, hoc est qua parte adhærere, vt candorem bibant. Animal esse docuimus etiam cruore inhærente. Aliqui narrant, & auditu regi eas contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abctndi, & saniem emittere. Quin & eas, quę ab aquilone sint genitę præferunt cęteris, nec vsquam diutius durare spiritum medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, & ideo magis recentes magisque humidas. Sed minus in calida aqua minusque vnctas, aut vnctis corporibus impositas, & spissas minus adhærere. Mollissimum genus earum penicelli oculorum tumores leuant nullo impositi. Item abstergendi lippitudinē vtilissimę. Eam quę tenuissima est mollissimam quoque esse oportet. Imponuntur spongię ipsę Epiphoris ex posca, & aceto calido ad capitis dolores: de cętero recentes discutiant, molliunt, mitigant, veteres conglutinant, vulnera vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur, vlcera quoque humida, & tenilia impositę siccant. Fracturę, & vulnera spongijs vtilissime fouentur. Sanguis rapitur in secando vt curatio perspicui possit. Et ipsę vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccę, nunc ex aceto inspersę, nunc è vino, nunc ex aqua frigida, ex aqua vero cęlesti impositę siccant, recentia non patiuntur intumescere: imponuntur & integris partibus, & fluctuatione occulta laborantibus quę discutienda sint, & his quę aposte-

Meliores Spongia.

Medicantur.

mata

mata vocant, melle decocto perunctis. Item articu-
 rijs alias aceto falso madidæ. At contra scorpionum
 ictus ex aceto, in vulnere curatione, & succidæ
 lanæ vicem implent, nunc ex vino, & oleo, nunc
 ex eadem. Differentia hæc, lanæ emolliunt, spon-
 giæ coercent rapiuntque vitia vlcera. Circumli-
 gantur & hydropicis sicæ vel ex aqua tepida pos-
 cave, vtrumque blandioribus opus est operitue,
 aut siccate cutem. Imponuntur & his morbis,
 quos vaporari oporteat feruenti ex aqua perfusæ
 expressæque inter duas tabulas. Sic & impostæ sto-
 macho profunt, & in febre contra nimios ardores.
 Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto, effi-
 caciores quando aliud imponi oportet, sic vt sanas
 quoque partes spaciolæ operiant. Sanguinis quoque
 profluuium sistunt ex aceto, aut frigida aqua. Lito-
 rem abiectu recentem ex aqua salsa sæpius mutata.
 Tolluntque testium tumorem doloremque ex pos-
 ca. Ad canum morsus vtiliter conscisæ imponuntur
 ex aceto aut frigida aut melle abunde subinde hume-
 ctandæ. Aphricanæ cinis cum porri sectiui succo
 sanguinem reicientibus haustus salis ex frigida pro-
 dest. Item cinis com oleo, & aceto fronti illitus,
 tertianas tollit: priuatim, Aphricanæ ex posca tumo-
 rem discutunt. Omnium autem cinis cum pice cre-
 matarum, sanguinem sistit mulierum. Aliqui raras
 tantum ad hoc cum pice vrunt, & oculorum cau-
 sa comburuntur in cruda olla figulini operis pluri-
 mum proficiente eo cinere contra scabrics gena-
 rum excretescentisque carnes, & quicquid opus sit
 ibi destringere, spillare, exple, vtilius in eo vsu laua-
 re cinerem. *Anicen. in 2. Can.* Spongia est corpus ma-
 rinum, laxum, rarum sicut filtrum, & dicitur quod
 habet animalis motum in eo cui adheret, & non sepa-
 ratur ab eo. Illa siquidem, quæ recens est, fortior
 est, & fortioris exiccationis, propter fortitudinem
 naturæ maris: est autem calida in primo gradu, sic-
 ca in secundo, eiusque lapis est ei propinquus, &
 minus calidus. Spongia fortis est exiccationis, pro-
 priè autem, quod ex ea recens est adustum cum o-
 leo, & similiter eius cinis confert diruptioni sangui-
 nis propter insecionem aut apertionem. Inflamma-
 tur enim ignis ex ea super locum, & cauterizat, cum
 hoc, quod est substantia retinens sanguinem. Fiunt
 etiam ex ea licinia, & in orificiis venarum ponun-
 tur, & retinent sanguinem. Item spongia exiccat
 apostematata phlegmatica. Infusa aceto super plagas
 ponitur, & consolidat vlcera profunda. Adusta etiam
 cum oleo conuenit curationi sputi sanguinis. Lapis
 in ea inuentus frangit lapidem vesicæ, subtiliat au-
 tem absque calefactione, & exiccat, & abstergit.
Diascorides. Spongiæ sunt duo genera masculus, &
 fœmina. Masculus dicitur, qui pertusuras habet
 minutas, & spissas, & albas. Fœmina vero rotun-
 das, & maiores habet cauernas. Est tertium ge-
 nus, quod tragon dicitur, duros habens inter se la-
 pides, & cauernas plurimas. Noua spongia, & non
 pinguis vulneribus, & tumoribus imposita medi-
 carur, vulneta clausa aperit. Vetus autem inutilis
 est vulneribus, rheumaticis, & antiquis. Sicca im-
 posita abstergit humorem, combusta virtutem ha-
 bet stipticam. Quæ lota miscetur colliriorum con-
 fectionibus. Comburuntur autem tinctæ in pice li-
 quida, & fluxum sanguinis stringunt. Sunt enim a-
 cres & diaphoreticæ. Noua enim spongia per seip-
 sam apertè desiccatur.

De Lapidibus ex aqua generatis.

C A P. LXXX.

A *Risto. in lib. de vegetabilibus.* Lapidés etiam, qui-
 dam ex collisione aquarum fiunt. Primum e-
 nim spuma coagulatur vt lac vnctuosum. Et dum vn-
 da arenæ illiditur, arena congregat vnctuositatem

spumæ, siccaturque illam maris siccitas cum superflua
 falsedine. Congreganturque partes arenæ, ac per
 temporis longitudinem fiunt lapides.

Vitruuius vbi supra. In Cappadocia lacus est, in
 quam pars arundinis, si dimissa fuerit, & postero die
 exempta inuenitur lapidea, pars autem, quæ man-
 ferit extra aquam, permanet in proprietate sua. Sic,
 & hierapoli feruent aquæ calidæ, quæ circa hortos,
 & vineas fossis ductis emissæ post annum crustæ la-
 pideæ sunt, quibus scilicet crustis in agris septa effi-
 ciunt, hoc ideo videtur naturaliter fieri, quod in
 his locis, & ea terra quibus nascuntur, succus subest
 coaguli naturæ similis. Deinde cum commixta vis
 per fontes extra terram egreditur, à solis, & aeris ar-
 dore congelatur, sicut etiam in areis salinarum videtur.

Sen. vbi supra. Puteolanus quoque puluis, si in a-
 quam inciderit, saxum fit. Quis autem non grauissi-
 mas aquas credat, quæ in crystallum coeunt. At econ-
 uerso est, tenuissimis enim hoc euenit, quas ob ipsam
 tenuitatem facillime gelat frigus. Siquidem aqua cæ-
 lestis minimum in se terreni habens, cum induruerit,
 longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis,
 donec omni aere exploso in se tota comprimitur, hu-
 mor qui fuerat, lapis efficitur.

Ex lib. 3. Meteororum. Arist. In additis, de aquis
 fiunt lapides quatuor modis. Vnus est quando gela-
 tur guttatim cadens aqua. Alius quando de aqua cur-
 rente descendit quiddam residens in superficie fun-
 di ipsius, fitque lapis. Sunt etiam certa loca, super quæ
 aquæ effusæ, vertuntur in lapides diuersorum colorum.
 Sunt etiam aquæ, quæ seorsum acceptæ non gelan-
 tur, sed si prope alueum suum fundantur, congelan-
 tur, fiuntque lapides. Scimus ergo, quod in illa
 terra vis est mineralis, quæ congelat aquas. *Ex lib. de
 na. re.* Constat etiam multos fontes esse, qui ligna
 iniecta (vt dictum est supra) in lapideam substan-
 tiam conuertunt, ex hisque lapidibus optimæ co-
 tes fiunt.

De natura & speciebus pumicis.

C A P. LXXXI.

A *Vitru. in 2. Cano.* Spumæ maris, id est pumicis
 duæ sunt species. Prima est spongiosa in figura
 sua, rancida in odore suo similis odori piscium graui,
 id est odori piscium salforum, & est spissa littorosa. I-
 tem lænis, longa, odoris musci nascentis in lapidibus,
 qui sunt in locis humidis. Est etiam rosea atque pur-
 purea, similis lanæ sordidæ, leuis. Quinta formam
 habet fungi, exterius plana, interius aspera, quia non
 habet odorem. Est autem spuma maris calida, & sicca
 in tertio gradu, mundificatiua est sordiciei absterfua,
 adustiua, tertia vero subtilior est aliis, adusta quidem,
 & prope tertia facit *αλωπεκίη*, id est defluxio capillo-
 rum, fungalis administratur in abrasione pilorum, &
 confert morpheæ. Et duæ quidem spongiosæ ingre-
 diuntur in ablutionibus, & in medicinis panni, & ve-
 stigiorum in facie. Plana magis est conueniens abster-
 sioni dentium, & vniuersaliter vehementi absterfio-
 ni dentium. Conueniens etiam est apostematibus quæ
 sunt, in clauis superposita. Rosea vero scrophulis, &
 podagræ, spleni, & hydropicæ confert: et etiam diffi-
 cultati vrinæ, & ad purgandum arenam, quæ est in
 vesica, & dolori renum, scabiei vlcerosæ, & impetigi-
 ni confert propriè spongia marina.

Diascorides. Pumex eligendus est lænis, frangibi-
 lis, albus, & sine lapide. Comburitur autem sic, vt
 in carbonibus missus diu ignescat, & post extra-
 ctus vino odorato extingatur: & hoc secundo
 fiat similiter. Tertio vero extractus ab igne repo-
 nitur: virtus eius est stiptica, & thermanica, &
 purgatiua oculorum, cicatrices limpidat, & den-
 tes, vulnera replens, & ad cicatricem ducens. Car-
 nes vulneribus superflue crescere non sinit, capillos
 corporis

Ciratio ex
 Spongijs.

Ratio gene-
 rationis lapi-
 dum in a-
 quat.

utilitate
 Spuma.

Nota de pu-
 micis.

corporis tollit. *Theophrastus* dicit, quod si cacabo A bullienti misceatur, ulterius bullire non finit.

De natura & origine salis.

C A P. LXXXII.

*Etymologia
Salis.*

I *Sidorus lib. 16.* Sal quidam dictum putant, quod in igne exiliat: fugit enim ignem, dum tamen sit igneum, sed naturam aquæ sequitur, quia ignis, & aqua semper inter se inimica sunt. Alij sal à sale, vel Sole vocatum existimant. Nam aquis marinis sponte gignitur, spuma in extremis littoribus derelicta, vel scopulis à Sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei è quibus hauritur: de hinc in salinas ingestus Sole siccatur, sed & summa fluminum densantur in sale amne reliquo sub gelu fluente: alibi quoque detractis arenis colligitur, crescens cum Lunæ motibus. Nam hammoniæ in Cyrene sub arenis inuenitur. Britannici quoque sales ex aqua in silicis soliditatem vertuntur. Ita ut ferro cædantur, candore niuei, corpori salubres, cibo & potu grati. Sunt & montes natiui salis, in quibus ferro cæditur ut lapis, renascens maius: tantæ etiam alicubi duriciæ, ut muros domosque massis salis faciant, sicut in arabia. In natura quoque salis differentia sunt. Nam alibi suavis est, alibi salissimus. Commune in igne crepitat. Tragaseum, nec in igne crepitat, nec exilit: Agrigentinum Siciliae flammis impatiens in aqua exilit in igne fluit contra naturam. Sunt & colorum differentia: Memphiticus rufus est. In parte Siciliae quadam, ubi Æthna mons est purpureus. Item in eadem Sicilia in Pachino adeo splendidus est, & lucidus, ut imagines reddat. In Cappadocia Crocinus effoditur: Salis autem natura ad omnem escam necessaria est: pulmentis enim saporem dat, auditatem excitat, & appetitum in omnibus cibis facit. Quin etiam pecudes, & iumenta sale maxime prouocantur ad pastum, multum largiores lacte, & gratiores casei dote. Corpora etiam sal astringit, siccatur, & alligat, defuncta à putredine conseruat.

Iterum de eodem.

C A P. LXXXIII.

Salis à Sale.

*Salaria mi-
litaria à Sa-
le & curi.*

P *Linus lib. 31.* Sal omne aut fit, aut gignitur: utrunque pluribus modis, sed causa gemina, vel ex humore coacto, vel siccato consistit: auditatem excitat in omnibus cibis, ita ut ex eo inter innumera condimenta sit intellectus peculiaris: ergo herclè vita humanior sine sale nequit degere: adeoque necessarium hoc condimentum existit, ut intellectus ad voluptatem transferat: animi quoque loca sales appellantur, omnisque vitæ lepos, & summa hilaritas, laborumque requies, non alio magis constat vocabulo: honoribus etiam militariæque interponitur, salarijs inde dicitis, magna apud antiquos auctoritate, sicut ex nomine salariæ vix apparet. Quoniam illa sal in fabinos portare consueuerat Ancus Marcius Rex, sex millia modia salis in congiario populis dedit, & salinas primus instituit. Auctor est etiam Varro, vice pulmentarij veteres elatse sale cum pane & caseo. Sal ille salissimus, qui est sicillimus. Suauissimus autem omnium est Tarentinus, & candidissimus: ac de cætero fragilis, qui est maxime candidus: omnis autem sal pluuia dulcescit: suauiores tamen rores faciunt, sed copiosum Aquilonis flatus: Austro non nascitur, flos quoque salis non fit nisi Aquilonibus. Cappadocia sal effoditur croceus, translucidus, & odoratissimus, ad medicinae vsus antiqui maxime laudabant Taren-

tinum, & è marinis quemcunque ex eo genere, præcipue spumeum. Ad obsonium, & cibum est vtior, quisquis facile liquefcit: itemque humidior: minorem enim amaritudinem habent huiusmodi: ut Atticus, & Euboicus: porro seruandis carnis aptior est acer, & siccus, ut Megaricus, conditus & additis odoribus.

Auctor. Sal quoque in fecunditatem terræ facit: iuxta illud, *posuit terram fructiferam in falsuginem*: unde & vrbes destructæ ab hostibus solent sale aspergi: ut nihil in eis germinare possit: Sicut in omnibus condimentis nihil sale vtlius, sic sale infatuuto nihil inutilius, quia neque ad sterquilium vile est: immo nociuum, eo quod non finit terram fecundare.

Vegesius *Renatus de re militari lib. 4.* Si maritima sit ciuitas, & sal defuerit liquor ex mari sumptus, per alueos aliaque pocula si diffunditur, à calore Solis in salem duratur. Quod si hostis ab vnda fortassis prohibeat, arenas quas excitato vento mate profuderit aliquando colligant, & aqua dulci perfundant, quæ Sole siccata nihilominus in salem mutabitur.

De operatione salis in medicina.

C A P. LXXXIV.

A *Vicen. lib. 2. de medicin.* Sal natura calidum est, & siccum, in secundo gradu. In ipso est amaritudo, & stipticitas: & quanto amarior est, tanto calidior. Est autem absterfius, & resolutius, constrictiuus, exiccatiuus, & disruptiuus ventositarum. Sal adustum vehementioris est exiccationis, & resolutionis, & confert putrefactioni, & humorum crassitie: huius flos est eo subtilior, & puluis eius ipsi propinquus, & ambo resoluunt plusquam sal, & minus constringunt. Sal adustum mundificat dentes à lapidibus, & remouet nigredinem sanguinis vbicunque linitus est. Et eius vsus cum melle bonum efficit colorem. Item sal corrodit carnem additam, & morsam, & confert scabiei vlcerosæ, & impetigini: iuuat ad vomitum, & facilem superfuitatis egressionem, ac descensionem cibi. Item sal valet ad dissenteriam: adiuuat medicinas solutiuas ad eradicandum melancoliam, & humiditates viscosas de partibus membri: valet etiam in emplastris contra venena, contra podagram, contra carbunculos, contra apostemata phlegmatica. *Diacorides.* Virtus omni salis stiptica est, & cathartica, & diaphoretica, putredinem tollit, scabiei medetur, collyrijs oculorum miscetur, cum oleo iunctus labores itineris tollit. Tumores hydropicis, & dolores, si fuerit calidus adhibitus soluit, si faucibus, si gulæ, si gingiuis, & arterijs addatur cum melle rheuma prohibet, ac liuores tollit corporis. Tritus linteo ligatus, & aceto infusus impositus morsibus venenatis occurrat, & ad alia multa valet. *Isaac.* Sal calefit moderatè, multumque desiccatur, quia compositum est ex duabus qualitatibus. Vna est colatiua, & incisua. Alia coadunatiua, & constrictiua, quarum vtraque desiccans est. Ideoque sal desiccatur in tertio gradu, calefacit in secundo. *Constan. in lib. graduum.* Vniuersaliter autem sal corpora custodit, & putredinem ab eis mundat. In auto etiam ruborem augmentat, & in argento albedinem, si ex eo lotum fuerit: crassos, & duros humores eliquat, & desiccatur: prohibet naturalem colorem, ne dissoluatur & corumpatur, pessimis vulneribus appositum repugnat ne dilaretur: mixtum cum oleo membrisque fangatis iunctum, omnem ab eis dolorem aufert. Cum semine lini cataplasmatum, morsus reptilium curat.

Sal infecunditatem facit.

Nota de Sale infatuuto.

Sal calidum & siccum in secundo gradu.

Stipticitas salis.

Color nigrum perficitur à Sale.

Iterum de eodem Plinij documenta.

C A P. LXXXV.

Plinius *ubi supra*. Salis operatio multiplex est in medicina: huius natura est per se ignea, & ignibus inimica: ipsos videlicet ignes fugiens, omnia eradens. Corpora vero astringens & siccans: defunctaque & putrescentia ita vindicans, ut ea durent per secula. In medendo autem mordens, & adurens, repugnans, extenuans, & dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquam ad excitandam aviditatem, aduersus serpentium morsus valet, cum origano, melle, & hisso, contra cerasten cum origano, & cera, aut pice, aut melle. Aduersus scorpionum ictus cum quarta parte lini seminis, & oleo, & aceto illitus. Contra scabrones, & vespas similiaque ex aceto. Ad ulcera capitis, & pustulas papulasque, & incipientes verrucas cum vitulino sebo. Oculorum quoque remedijs prodest, & ad crescentes ibi carnes, totiusque corporis præterigia, sed in oculis peculiariter: ob id additur collyrijs, & emplastris. Ad hoc maximè probatur ætareus, vel caunites. Ex ictu vero suffusus cruore oculis sigillatisque cum myrtæ pari pondere, ac melle, aut cum hisso ex aqua calida, utque foueantur salugine, ad hoc Hispaniensis eligitur. Contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim sigillationibus in lintheolo inuolutus, crebroque ex aqua feruente impositus, valet ulceribus oris manantibus, ac tumori gingiuarum infricatus, & contra scabriciem linguæ frictus comminutusque. Aiunt quoque dentes non erodi, neque putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua donec liqueat: lepras idem, & furunculos, & lichenas, & psoras emendat cum palsa vna exempto eius ligno, & sebo bubulo, atque origano, ac fermento vel pane, maximè Thebaicus: hic & ad pruritus eligitur. Tonillis & vuis cum melle prodest, quicumque ad anginas: hic amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra fauces illitus: cum pice liquida in vino mixtus aluum emollit, noxia & trinearum genera potus in vino vellit. Estus balnearum conualescentes ut tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruique dolorem maximè circa humeros, & renes in saccis crebro aqua feruente madefactus leuat. Præterea colum, & tormina coxarumque dolores leuat potus, & saccis candens impositus: podagram quoque ex melle, & farina cum oleo tritus. Tollit & clauos pedum ac pernioles. Ex oleo imponitur ambustis, pustulasque reprimat. Ignibus etiã sacris, ac ulceribus quæ serpunt imponitur ex aceto, aut hisso, & morbo regio laborantibus, donec sudent ad ignem. Contra pruritus quoque quos sentiunt infricatus ex oleo, & aceto, & fatigatos ex oleo. Phagedenis ulcerum tritus cum farina ordei superimposito lintheolo, madente vino. Multi & hydropicos sale curauerant, feruoresque febrium cum oleo perunxere. Tussim veterem eius linitu discutere, ischiaticis quoque clisteribus infundere, ulceribus excretescentibus, & putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in lintheolis, ita ut battuerentur ante ictum ulcera. Bibitur & contra oppium ex aceto mulso: luxatis imponitur cum farina, & melle, item extuberationibus: dentium dolori prodest cum aceto fatus, & cum resina illitus. Ad omnia vero spuma salis iucundior atque utilior: præterea pecorum quoque scabiem, & boum tollit illitus. Sed quicumque salacopis additur ad excalescentias. Item smegmaticis ad extendendam cutem leuadamque: datusque lingendus, & oculis iumentorum inspuitur.

De operatione ipsius in alchymia.

C A P. LXXXVI.

Ex libro de aluminibus, & salibus. Sal est aqua quæ coagulauit siccitas ignis: huius natura sicca & calida est: proprietatis autem eius est, quod liquefacit aurum, & argentum cum vehementia ignis, & augmentat in eis natium colorem, scilicet in auro rubedinem, & in argento albedinem. Conuertitque ea corporeitate, ad spiritualitatem. Abluitque corpora à putredine, sordicie, & corrodit eorum sordiciem, id est sulphureitatem. Cum eo quoque calcinantur corpora, non cum alio: inuenitur quoque in omnibus cineribus plantarum, & calcibus lapidum, & ossibus animalium, & in omnibus rebus. Ideoque sapientes nominauerunt argentum communitatis. Argentum quidem propter eius albedinem. Communitatis autem, quia omnes homines eo indigent, & vtuntur in omnibus rebus, & cum eo rectificantur creaturæ: Deus quoque excelsus non laudauit creaturam in lege: sicut laus est eius in sale. Qui ergo scit salem, & eius solutionem atque coagulationem, scit secretum occultum sapientium, id est alchymistarum. Ipse quidem corpora dealbat, & mundificat atque resoluit: spiritus quoque coagulat & retinet, ac prohibet ab eis adustionem ignis. Sunt autem multi sales, & omnes præparati apud complementum redeunt ad salem hammoniacum, qui est salium melior ac nobilior, in regimine fixus non fugiens ignem, & ipse quidem est oleum, quod coagulat siccitas ignis: huius natura calida est, & sicca, subtilis, penetrans, profundas, & est spiritus volans adiuuans exilit: sine ipso enim non completeretur elixir, nec exolueretur, nec egrederetur. *Ex additis libri quarti. Meteororum.* Alumen & sal hammoniacum sunt de genere salis, nisi quia ignis in sale hammoniacum magis est quam terra, & totum sublimatur, & ipsum est cui miscetur fumus calidus nimium subtilis igneitaris multæ, & est coagularum ex siccitate.

De diuersis speciebus salis.

C A P. LXXXVII.

Constant. *ubi supra*. Sal quatuor modis est. Quod fit in salina commune est. Est & sal gemma. Est & Indicum cuius color pertinet nigredini, lucidum, & durum. Est & aliud, quod dicitur napticum, id est aqua coagulata de petroleo fluxa: omne tamen calidum & siccum est, sed non æqualiter. Sal hammoniacum calidum est, & siccum in quarto gradu: facitque alterum sal similiter nitrum. Sal gemma suauiter purgat phlegma, est etiam sale communi utilior. Indicum phlegma purgat, & choleram nigram, & diuersos putridos humores: & facit velociter portionem à stomacho descendere. Napticum est calidius, & siccus cæteris: mundificat, & dissoluit: corporis pruriginem amputat: superflua carnem palpebrarum crescere non sinit: alias corrodit deforis, valet hydropticis si cataplasmeretur. Sal hammoniacum colat, & mundificat, & plus interiora quam exteriora purificat.

Plinius ubi supra. Sal omnis aut fit, aut gignitur, & utrunque pluribus modis, sed causa gemina, scilicet humore coacto, vel siccato. Siccatur in lacu Tarentino, æstiuis solibus, totumque stagnum in salem abiit, modicum alioquin altitudine genua non excedens. In Sicilia quoque lacu qui canonicus vocatur & alio iuxta Gelam horum extremitates inatrescunt tantum, sicut in Phrigia, & Cappadocia. Apendi ubi largius coquitur, & usque ad medium lacum. Aliud etiam est in eo mirabile, quod tantundem noctu subuenit, quantum auferas die. Est autem omne aliud minutum, & non globatum: aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spumaque in extremis littoribus, ac scopulis

scopulis relicta: Solis calore densatur, & acrior est qui in scopulis inuenitur: sunt etiam tres differentie naturales. Nam in Baetris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Darios, sale estuant. In Cypro autem, & circa Memphim lacum illum extrahunt: deinde Sole siccant: alibi quoque summa flumina desiccantur, & densantur in sale: reliquo amne veluti sub gela fluente, vt apud Caspiae portas, quae flumina salis appellantur. Sunt & in Aphrica lacus turbidi salem ferentes: feruntur & Pegasei calidi fontes. Sunt & montes nariui salis, vt Otomenus in Indis, in quo lapidicinarum modo caeditur renascens. Maiusque regum vestigal ex eo est, quam ex auro, & margaritis: effoditur etiam de terra, vt palam est humore densato in Cappadocia: ibi caeditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carhis Arabie Oppido muros domosque massis salis faciunt aqua fertumminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolomaeus Rex cum astra faceret: quo exemplo postea inter Aegyptum, & Arabiam, etiam in aequalentibus locis inceptus est inueniri detractis arenis. Qualiter & per Aphricae sitientia vsque ad hammonis oraculum: is quidem crescens cum Luna noctibus: nam Cyrenaeici tractus nobilitantur hammoniaco, ipso quia sub arenis inuenitur appellato: similis est colore alumini, quod schiston vocant. longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis probatur, quam maxime perspicuus rectis scissuris insignit: de quo proditur, quod leuissimus intra specus lucos in lucem vniuersam prolatus vix credibili pondere ingrauescat. Sed causa euidens cuniculorum spiritu madido sic adiuuante mollientes, vt adiuuent aquae: adulteratur siculo, quem cocanicum appellamus, nec non Cypro miro simili. In Hispania quoque Citeriore e Gelaste caeditur glebis penè translucentibus. Cui iam pridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis autem locus in quo sal reperitur, sterilis est, nihilque gignit. Intei haec sunt varia facticij genera. Vulgus namque plurimumque in salinis mari affuso, non sine aquae dulcis riguis, sed imbre maxime iuuante, ac super omnia sole multo, non aliter inarescens. Aphrica vero circa Vicam aceruos salis construit ad collium speciem, qui vbi sole induruerint nullo humore, vix etiam ferro caeduntur: fit tamen & in creta sine riguis, & in salinas mare infundentibus, & circa Aegyptum ipso mari in fluente in solum Nilo (vt credo) succosum: fit & e puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babyloniae in bitumen liquidum oleo simile cogitur, quo & in lucernis vtuntur, detracto subest sal: & in Cappadociae puteis ac fonte quae in salinas ingerunt. In Chaonia excoquant aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salinam infundunt. Hispaniae quadam sui parte puteis hauriunt muriam appellantes: lignum quoque salem deserte arbitrantur. Quercus optima, vt quae per se cinere sincero vim salis reddat. Alibi vero corilus laudatur; ita infuso liquore salso. Ca bo etiam in salem vertitur. Quicumque tamen ex ligno conficitur, niger est. Marmorum maxime laudatur Cyprius à salamine. At e stagnis Tarentinus, ac e riguis qui tateus vocatur. Hi duo oculis vtilis. A Cappadocia vero qui in laterculis affertur cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen excedit is quem Schitium appellamus; itaque à partu ventrem cum melancholio illinunt. Ex lib. de natu. re. Salis omnis species calida est, & sicca, pontica & elimans. Diuersificantur autem illarum actiones secundum substantiam. Sal Indicum desiccatiuum est, & subtiliatiuum. Sal vero napticum, id est, nigrum, calorem habet fortem: soluit choleram.

Flumina salis.

Domus ex massis salis.

Colles salis.

Muria Hispania.

Abuc de eodem.

C A P. LXXXVIII.

A Vicenna vbi sup. Sal quidem est proximus Baurach. Alius est frangibilis, alius cauatus, alius sal gemma, qui est sicut crystallus, alius napticus, qui est niger, cuius nigredo est ex parte napticitatis quae est in ipso, qui cum tandiu suffamigatur donec ab eo napticitas remoueatur, remanet sicut sal gemma. Alius est Indus, qui etiam niger, non propter napticitatem quae in ipso sit, sed propter eius substantiam. Et marinus quidem cum aquae obuiat, illico liquefcit. Terrenus autem non ita: calidus est, & siccus in secundo. Et quanto plus est amarior, tanto plus est calidior. Est absterfius, resolutiuus, constrictiuus, exiccatiuus: cuius fortitudo operationum est propter resolutionem, & stipticitatem suam, & est discrupius ventosiratum, & ille qui est adustus, vehementioris est desiccationis & resolutionis, & ipse confert putrefactioni, & confert humorum crassitie: ipsius autem flos eo est subtilior, & ille qui est adustus, & pluuus eius est ipsi propinquus & ambo resoluunt plusquam sal. Cauatus minoris est resolutionis, & minus subtilis. Et cauatus quando lauatur exiccat multotiens sine mordificatione. Frangibilis autem est magis absterfius, & quando cibus frigidus admiscetur dissoluit eos. Niger vero fortioris est resolutionis, & omnes isti liquefaciunt humores congelatos. Amarus autem vehementius calefacit, & resouit. Sal gemma ventositates fugat, sensum acuit, gingiuam mollificatam constringit: educit quoque phlegma crudum fortiter, & melancholiam, iuuat etiam vomitum propriè, & confert doloribus stomachi frigidis. Cum aceto superpositus auris dolori confert. Napticus educit phlegma putridum, & aquam, & choleram, & melancholiam: valet similiter squinantiae, & apostematibus gulae. Omnes quoque species salis in seidunt phlegmavitrem, & viscosum in peccore. Isaac. Sal duobus modis est, metallinum, scilicet & marinum. Marinum fit in lacubus, quos salinas appellant, vel de aqua maris aestiuo calore cocta. Metallinum laudabile maxime, quod caret lapidibus, & est clarum, & obtusum, & aequale. Marinum quoque bonum est, si candidum est, non tamen quale metallinum: vt utrumque in actione aequale est: initio soluunt, & mundificant superfluitatem crassorum ac putridorum humorum: deinde quod ex eis remanet, desiccant & consumunt: quibus finitis naturalem corporis humiditatem coadunant, & constrictam conseruant, & poros cutis claudunt. Philosoph. in lib. de vege. Sal generatur in lacunis, quia dulcis aqua fit salina: superat ergo falsedo terre falsedinem illam, quia remanet aer inclusus, ideo dulce non erit illud corpus. Alio quoque modo sal ex aquis est, quoniam exit ex eis vt sudor.

De flore salis.

C A P. LXXXIX.

Plinius vbi sup. Salis flos (vt iam dictum est superius) non fit nisi flantibus Aquilonibus. Est autem fauilla salis, quae ex eo: quod leuissima, atque candidissima est, flos salis appellatur: & flos quidem salis in totum diuersa res est, humidiorisque naturae, & crocei coloris aut rufi, velut rubigo salis, odore quoque ingrato: dissentiens à sale, non à spuma tantummodo. Aegypto inuenitur, Niloque defectu videtur. Quibusdam etiam fontibus innatat: optimum ex eo est, quod olei quandam pinguedinem reddit: est etiam in sale pinguedo quod miraculum existit. Adulteratur autem, tingiturque rubrica vel plerumque testa trita, qui scilicet fucus aqua diluente facticium colorem deprehenditur, cum verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguentarij propter calorem eo maxime vtantur. Camicia in vasis est summa, humidior autem pars media. Floris natura est aspera & calefactoria: stomacho est

Salis utilitater.

Salis gemma effectus.

Naptici.

Sal marini & metallinum.

Flos salis cur sta uicetur

Criterion facti salis floris.

inutilis, pilos detrahit ex palpebris, sudorem eijcit, alium soluit, in vino & aqua acopis, & smegmaticis utilis, detrahit & ex palpebris pilos efficacissime: faeces imæ concutiuntur, ut color croci redeat: præter hæc etiam appellatur in salinis falsugo ab alijs falsilago tota liquida marina aqua falsior vi distans. Aliud etiam liquoris exquisiti genus, quod garon vocauerunt intestinis piscium cæterisq; quæ abijcienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies: hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Spuma salis ad omnia in medicinis est ipso sale iucundior, atque utilior.

Author. Hæc de sale, & eius spuma, & flore, & multiplici eius origine & virtute, vel operatione ad præsens dicta sufficiant. Nunc de nitro, quod etiam in parte salis habet naturam, ac similitudinem dicendum mox testat.

De Nitro.

C A P. X C.

Nitri nomi-
nis origo.

Isidorus. Nitrum à loco sumpsit vocabulum, nascitur enim in Nitria oppido, vel regione Ægypti: ex quo, & medicinae fiunt, & sordes corporum, vestiumque lauantur: huius natura non multum à sale differt, habet enim virtutem salis, & similiter oritur canescensibus littoribus siccitate. Aphronitrum autem est spuma nitri, & colligitur in Asia, in speluncis distillans: de hinc sole siccatur: optimum putatur si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore panè purpuream. *Glossa super parabolas.* Nitrum salii simillimum est, excepto quod nihil salis saporis habet: crepitat autem in aqua sicut calx viua, sed aquam lauationi habilem reddit. Sicut ergo acetum in nitro ebullit, sic peruersa mens deterior succenditur correctione. *Plinius vbi supra.* Nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligentius dicenda, quia palam est medicos, qui de eo scripsere ignorasse naturam. Nec quemquam Theophrasto diligentius tradidisse, exiguum fit apud Medos canescensibus siccitate conuallibus, quod vocant halmigara. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos fordida terra, quod appellant agrum. Nam quercu cremata, numquam multum factitatum est, iam pridem in totum omisum. Aquæ vero nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine vitibus densandi: in Macedonia nitrum optimum est, accopiosum, quod caelestrium vocant, candidum, & purum salii proximum. Lacus est nitrosus exiliens in medio dulci fonticulo, ibique fit nitrum circa canis ortum nouenis diebus, totidem cessat, rursumque innat: & deinde cessat, quo apparet soli naturam esse, quæ hoc gignat: compertum est enim, nec soles proficere quicquam cum cesset, nec himbres. Mirum est autem illud scatebra fonticuli superemicante lacum, nec augeri, nec effluere: hisque diebus quibus gignitur, si fuerint himbres falsius faciunt nitrum: Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hic quidem nascitur in Ægypto autem conficitur multo quidem abundantius, sed deterius. Nam fuscum est atque lapidosum, fit autem eodem modo penè, quo sal, nisi quod salinis infundunt mare, nihilum autem nitri: siccantur Nilo accedente, madent succo nitri eo discedente quadraginta diebus continuis, non ut in Macedonia stant. Si etiam himbres affuerint minus de flumine addant. Statimque ut densari est ceptum, rapitur ne in nitrijs resoluatur. Sic quoque olei natura interuenit ad scabiem animalium utilis, conditum in aceruis durat: mirum in lacu Asanio, & quibusdam circa Chalcida fontibus summas aquas esse dulces potarique inferius nitrosas: in nitro est optimum, quod tenuissimum, & ideo melior est spuma. Tamen ad aliqua sordidum, ut ad insciendas purpuras tincturasque omnes. Nitriaræ egregiæ Ægyptijs. Nam circa Achatin, & Memphim tantum solebant esse: circa Memphim deteriores. Nam & lapidescunt ibi in aceruis, multiq; sunt

Modus ge-
nerationis
Nitri.

rumuli ea de causa saxei, faciunt ex his vasa. Necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitriaræ, in quibus & rufum exit à calore terræ: Spumam nitri quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset prægnantibus nitrijs, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis etiam si caderet. Alij operimento- rum fermento gigni existimauerunt: proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis mollibus distillans, Specus eos colligas vocant: deinde Sole siccant. Optimum putatur lydium: probatio ut sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore panè purpureo: hoc in pastillis affertur, Ægyptium in valis picatis ne liquecat, vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur. Itaq; nitri probatio, quod sit tenuissimum, & quàm maximè spongiosum, ac fistulosum. In Ægypto calce adulteratur, gustu deprehenditur. Sincerum enim facilè resoluatur, adulteratum vero pungit, calce aspersum vehementem odorem reddit. Vitur in testa opertum ne exiliat. Nitriaria nihil gignit nec alit, cum in salinis gignantur herbæ, & in mari tot animalia, tantum algæ. Maioremque nitro acrimoniam apparet esse, non hoc tantum argumento, sed in eo, quod calciamenta protinus consumunt nitriaræ. In pane salis vice, caelestrico nitro vtuntur. *Sal & nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.*

Probatio
Nitri.

Adulterati
deprehensio.

Nota.

De virtute ipsius in medicina.

C A P. X C I.

Idem. Nitrum in medicina calefacit, morder, siccatur, extenuat, spissat, & exulcerat. Vtile est his quæ sunt euocanda, vel discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisque. Quidam in hoc viù accensum vino austero restringunt, atque iratrito in balneis vtuntur sine oleo. Claritatem visus cum melle inunctum adiuvat, oculorum cicatrices, ac genarum scabrias cum fico illitum extenuat. Sudores nimios cum iride arida adiecta oleo viridi inhibet: dolori dentium ex vino si cum pipere colluantur prodest: dentes quoque nigrescentes crematum dentificio ad colorem reducit: lentes & capitis animalia necat, cum samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquato infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto: sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum cymolia creta equo pondere ex aceto in Sole illitum emendat: furunculos admixtum resinæ extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis, testium inflammationi occurrat. Item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contraque canis morsus addita resina cum aceto illinitur, sic & serpentium morsibus, phagedinis, & vlcibus quæ serpunt, aut putrescunt cum calce ex aceto. Hydropticis fico tusum datur, illiniturque: discutit & tormina, si decoctum bibatur, pondere dragmæ cum ruta, vel aneto, vel cymino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum, & contra algos horroresque prodest manibus pedibusque fricatis cum oleo. Comprimat & pruritus suffusorum felle, maximè cum aceto datum. Succutrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si bupestris pasta sit ex aqua: vomitionesque euocat, his qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. In facie quoque exulcerationes sanat cum melle, & lacte bubulo. Ambustis tostum donec nigrescat tritamque illinitur. Infunditur vrceis & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorumque doloribus. Valer etiam contra venena, contra paralysem linguæ, vel tussim veterem, motum regium in vino exterminat potum, & contra sanguinis è naribus profluvia, aquæ vapore naribus raptoltem contra lepras, & lentigines, & podagras. *Anicem. in 2. Cap.* Baurach, idest nitrum fortius est sale, calidum & siccum in secundo gradu. Ex eo melius est Armenû, leue, laminosum, fragibile, spongiosum, album,

Quibus me-
detur ni-
trum.

Dentium
nigrescentium
curatio.

Contra al-
ges maris.

aut

aut purpureum, aut roseum, mordicatum. Abstergit autem fortiter, & mundificat; & excoiat, & insci- dit humores crassos, attenuat capillos: sanguinem at- trahit in superficie corporis, & colorem emendat. Confert pruriti, quia virus eius resoluit, proprie Aphricanum cum aceto, & etiam scabiei: paralyti pro- prie postremè, cum iam declinat quoque, ac corrosio- ni neruorum, & furfuribus, & auris surditati, cum spu- ma eius cum melle distillatur in aurem: nam mundi- ficat eam, & aperit, atque sonitui cum vino, aut cum syrupo & hyssopo. Cum quibusdam medicinis bibi- tum interficientibus vermes educit eos. Stomachum vero corrumpit: valet contra venena precipue Aphri- canum, vt contra praefocationem fungorum: ex eius spuma contra morsum canis, & potum cantaridatum: quando comeditur cum ruta & cymino, aut decoctio- ne ruta & aneti, sedat dolorem ventris pingitium. Baurachium autem nitrum bibitur cum aniden pro- pter sanguinis nocumentum. Aphricanum commo- uet vomitum. Et emplastrum cum eo ex ficibus fa- ctum extenuat hydropisim. Spuma nitri melior est eo: exque ea melior est marmorea, facile frangibilis.

Constan. vbi supra. Nitrum affertur de Armenia, al- terum de Arabia. Vniuersaliter autem colatium & mundificatiuum est: interiora corporis, & exteriora maximè aceto mixtum lauat. Puluerizatum, & capil- lis aspersum eos subtiliat. Laxatiuè potioni mixtum eam statim de stomacho descendere facit, & eam iu- uat. Sed tamen neruositatem stomachi lædit, morsio- nem intestinis generat, & sudores prouocat. Cum oleo inunctum contra oculorum albedinem valet: aceto mixtum, & auribus distillatum sonitus grauedinem, & ventositatem aufert, & humores ad eos currentes coerct. Cum aceto bibitur contra mortiferos fun- gos facit. *Dioscorides.* Nitrum est eligendum leue, & rubeum, vel album pertusuras habens sicut spongia. Album acre est & amarum. Tale ex India venit. Nitri siquidem aliud est crassum, & laminosum, aliud ten- nue, aliud rubeum, aliud album: & omnium virtus desiccatiua est: & ideo si fuerit ore acceptum, minuit ac tenuat pingues & viscosos humores, valet & contra fungos. *Platearius in lib. de simplici medicina.* Nitrum est calidum & siccum, in secundo gradu. Album me- lius est, quam citrinum. Virtutem habet dissoluendi, & extinguendi. Vfus eius est contra iliacam passionem, ad faciem quoque purgandam. Item contra stomachi saniam & intestinorum. Contra furfures capillorum, & pediculos capitis. Contra vermes aurium & saniam.

De Bitumine.

C A P. XCII.

Sidorus. Bitumen in Iudæa lacu Asphaltide emer- git. Cuius glebas supernatantes nauæ scaphis ap- propinquantes colligunt. In Syria autem limus est, passim à terra æstuans, spissantur autem vtraque, & densitate coeunt. Et vtraque Græci spissa asphalton appellant, natura eius ardens, & ignium cognata, & neque aqua, neque ferro rumpitur, nisi solis mulierum inquinamentis, idest menstruis, utilis autem est ad compages nauium. *Auicenna.* Bitumen (vt dixerunt quidam) aliud est, quod manat de quibusdam mon- tibus. Aliud quod natat in quibusdam aquæ meati- bus: & nigrum quidem malum est, leue, sordidum, simile picis. Ex quo etiam cum masticatur, sapor picis egreditur, sed est frangibile. Quod autem melius est, clarum est, purpureum cum splendore. forte ponde- rosum. *Plinius lib. 32.* Bituminis natura sulphuris est vicina, alibi limus, alibi terra, limus à Iudæa lacu emergens. Terra in Syria circa Sydonem Oppidum maritimum à Babylone liquidum intehitur: ibique candidum gignitur: liquidum est & appollonaticum: quæ omnia Græci pissas phalton appellant ex argu- mento picis & bituminis: pinguis liquoris in Sicilia

A gignitur. Agrigentino fonte riuum inficiens, hoc in- colæ arundinum panniculis colligunt citissime sic ad- hærescens, olei vice vtentes ad lumina lucernarum, & item ad scabiem iumentorum. Naphthen quoque bi- tuminis generibus quidam ascribunt, sed ardens vis eius ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu ab- est. Bituminis probatio est, vt quàm maximè splen- deat, sitque ponderosum & graue, leue autem modi- cè, quoniam adulteratur pice, vtile est non solum me- dicinis, sed etiam illinitur æramentis, firmatque con- tra ignes. Solent etiam ex eo statuæ tingi, & illiniri. Calcis quoque vsus præbuit, ita ferrumminatis Ba- bylonijs muris, placet in ferrarijs fabricorum officinis tingendo ferro, clauorum capitibus, & multis alijs vsi- bus. *Ex libro de vaporibus.* Contingit autem in aliquo terræ loco, quod terrestri humidi cõpressione in ipso sit pinguis: sicut in sterquilinio: & in tali casu fieri contingit in cavernis bitumen pingue, & crassa pin- guedine, sicut dicitur inferius in tractatu de minera- libus.

De virtute bituminis.

C A P. XCIII.

Plinius vbi supra. Bituminis autem vis est quæ sul- phuris, sistit, discutit, & attrahit, glutinat. Accen- sum serpentes odore fugat, ad suffusiones oculorum, & albugines traditur efficax Babylonium. Item quia ad lepras, & lichenas pruritusque corporum, & po- dagra illinitur, omnia eius genera incommodos ocu- lorum pilos replicant, dentiumque doloribus simul cum nitro illitum medetur. Tussi veteri, & anhelitui prodest cum vino bibitur, dysentericis quoque da- tur, eodemque modo sistit aluum, cum aceto quoque positum discutit, & detrahit sanguinem concretum, mitigat dolores lumborum, itemque articularum, cum ordeacea farina impositum, emplastrum peculiare fa- cit suo nomine, sanguinem sistit, vulnera colligit, ner- uos glutinat: vtuntur etiam ad quartanas bituminis dragma, & hedyolmi pondere pari, cum myrtæ obo- lo subactis, comiciales morbos vltum deprehendit, vltuarum strangulationes olfactu discutit, purgatio- nes sceminarum in vino potum eiecit, procedentia se- dis suffitu reprimat. In reliquo vsu æramentis illinitur, firmatque ea contra ignes, placet & ferrarijs officinis fabricorum tingendo ferro, clauorumque capitibus. & in multis alijs vsibus. *Auicenna in secundo Canone.* Dixerunt quidam, quod bitumen illud est, quod ma- nat de quibusdam montibus. Et aliud est, quod natat in quibusdam meatibus aquæ, & nigrum quidem est malum simile picis. Et est frustum nigrum leue, ex quo cum masticatur, egreditur sapor picis, sed ipsum est frangibile, calidum est in tertio, siccum ad ipsum: vir- tus bituminis est propinqua virtuti picis: membra con- fortat, & liquefacit sanguinem congelatum in ventre quando bibitur, confert albedini vnguis quando li- nitur, valet & contra impetiginem linitum desuper, & confert tussi, & vlcerebus pulmonis, & apostemata iuuat, & ad expuendum, & extrahit saniam à pecto- re, & confert apostematibus ambarum amigdalarum, & squinantæ: confert duricie matricis, & quando supponitur fumus eius confert exitui matricis, & do- loribus eius. Et quando fit clister ex eo cum aqua or- dei confert dysentericæ. *Constantinus vbi supra.* Bitu- men calidum & siccum est in tertio gradu, vulnera loca solidat, matricis suffocationem curat, fumus eius prodest phlegmaticis, & diuturnam febrem habentibus. *Platearius vbi supra.* Bitumen calidum est, & sic- cum in tertio gradu, multum valet ad solidanda vlcè- ra, valet etiam ad purgandum phlegma de capite, & etiam somnolentis & lethargicis. Sed & vltus eius est contra iliacam passionem.

Probatio bi- tuminis.

Bitumen malum ni- grum.

De alumine & eius origine, vel natura.

C A P. XCIII.

Materia ex
qua fit alu-
men.

Isidorus ubi supra. Alumen vocatur à lumine, quia lumen præstat coloribus tingendis. Est autem sal-fugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua, & limo, & æstiuis solibus maturatur, huius species duæ sunt, liqui-dum & spissum. *Plinius lib. 35.* Salsugo terræ: Plura & eius genera. In Cypro candidum, & nigrum exigua coloris differentia, cum sit vsus magni, quoniam intri-cien-dis claro colore lanis candidum, liquidumque vtilissimum est: contraque fuscis, & obscuris nigrum: & aurum nigro purgatur: fit autem omne ex aqua li-moque, hoc est terræ exundantis natura. Cortiuat-um hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidum fit. Gignitur autem in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Aphrica, In-sulis, Sardinia, Melolipata, Strongilæ, laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum, scissumque. Liquidum probatio, vt sit limpidum lacteumque sine offensis fricandi, cū quo-dam igniculo caloris: hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo punici mali. Sincerum enim mixtura ea nigrescit. Alterum genus est pal-lidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla: ideoque hoc vocant paraphoron. *Dioscorides.* Aluminis species multæ sunt. Sed medicinæ tres necessariae, rotundum, scissum, liquidum. Rotundum probabilius est, quod naturali rotunditate formatum est, fistulosum, subal-bidum, non lapidosum, friabile, ex aliqua parte pal-lidum, pingue, scilicet & vehementer redarguens. Scissum autem optimum est, quod est quasi flos illius rotundi, leue, album, capillos albos peccinatos simi-lans, non in glebam compressum. Liquidum deinde melius est, quod leue, perlucidum, in summo autem in modum floris, quasi lac habens. *Razus in lib. de alu-minibus & salibus.* Alumen est oleum, quod coagula-tur siccitas terræ, & est in natura sui calidum, & humi-dum: retinet omne volatile, mundificat & decorat corpora, & augmentat tincturam eorum.

Deprehensio
adulterati.

Alchymista. Alumen largè sumpto vocabulo, di-citur omne quod ligat tincturam in corpore aliquo, vt in pannis & corijs. Et sicut sunt diuersæ tincturæ, sic & alumina diuersa. Nam tinctura quælibet alumine suo indiget, sine quo imprimi non posset, vel cum corpore ligati: vnde non, vt quidam putant, alumen dat lumen, sed facit adhære lumen, id est, colorem sicut apparet in corio, quia non præparatur cum galla si non imprimitur ei tinctura. Itaque galla est alumen tincturæ nigræ, sicut cinis clauellatus est alumen gladij. Alumen quoque de quo agitur est alumen rubræ tincturæ, licet alumen non rubificet nisi album.

Galla.

De virtute aluminis in medicina.

C A P. XCV.

Platearius ubi supra. Alumen calidum est, & siccum in tertio gradu: virtutem habet consumendi, & vehementer desiccandi. Quod album est, melius est, & acutum, & salsugini immixtum. Quod autem fæ-culentum & terreum est impurum, vsus eius contra cancerum, & inflaciones gingiuarum: & contra scabiem, balneum aquæ aluminolæ valet hydropticis, scabiosis, arteticis. *Dioscorides.* Omne autem alumen virtutem habet constrictiuam, & vehementius consumptiuam. Medetur denique putredinibus, & sanguinis fluxibus. Gingiuas humectis, seu dentibus molliibus cum aceto vel melle. Item aurium fluxus cum succo poligonie durat. Carnes quoque superfluas, vel putores alarum, vel inguinum sanat. *Plinius ubi supra.* Vis liquidi alu-minis est astringere, indurare, rodere, melle ammixto sanatoris vlcera, papulas, pruritusque: hæc curatio fit

Medicinalia
aluminis.

A in balneis duabus mellis partibus, tertiam aluminis, vir-tus alarum sudoresque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia pellendumque pruritus, ac per vrinam sanguinem emendat, & scabiem nitro ac melanthio admixtis. Concreti aluminis vnum genus schiston ap-pellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Vnde quidam trichitin potius appellant: hocque fit ex lapide, ex quo, & id chalcitin vocant, vt fit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulati: hoc genus aluminis siccat, minusque sistit humorem inuilem corporibus. Sed auribus magno pere prodest infusum, vel illitum, vel oris vlceribus dentibusque si salua cum eo contineatur, & oculorum medicamen-tis inseritur aptè verendisque vtriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Interioris est, & alterum genus quod strigilin vocant: duæ eius species, fangosum atque omni ore dilui facillè, quod in totum damnatur: melius pumicosum, & foraminum fistulis spongæ simile, rotundumque natura candido propius, cum quadam pinguedine sine arenis friabile, nec inficiens nigricia: hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus, quod melinum vocant ab insula meloi, vt diximus. Nulli vis maior neque astringendi, neque denigrandi, neque indurandi, nullum spissius: oculorum scabicias exte-nuat, combustum vtilius epiphoris inhibendis sic, & ad pruritus corporis, sanguinem quoque sistit in to-tum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illitum, rena-scentem mollit lanuginem summam, omnium gene-rum vis in astringendo: vnde nomen à Græcis: ob id oculorum vitijs aptissima sunt, sanguinis fluores inhi-bent cum adipe. Sic & infantium vlcera, putrescentia vlcerum compescit cum adipe. Et hydropticorum eru-ptiones siccat, & aurium vitia cum succo punici mali, & vnguium scabicias, cicatricumque duritias, & prerigia, ac perniones, phagedenas vlcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata, lepras cum succo olerum. Cum salis vero duabus partibus vitia que ser-punt, lentes, & alia capillorum animalia permixtum aquæ, sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum pice. Infunditur & dysentericis, vnam quoque in ore comprimit, ac tonsillas, ad omnia quæ in cæteris generibus diximus efficacius intelligitur ex melo ad uectum. Nam ad reliquos vsus vitæ in corijs lanisque perficiendis, quanti sit momenti significatum est.

Trichitin
Chalcitis.

Strigilin.

Melinum.

D *Auicenna ubi supra.* Alumen est calidum, & siccum ad tertium exiccat, & prohibet fluxum omnis sangui-nis, & cursum superfluitatum, & effusionem earum. Cum aqua interficat alchamad, id est, cimices, & pedi-culos, & fetorem oris tollit, cum fece vini tantundem aluminis desiccet vlcera difficilia, cum sale gemma valet corrosioni, & adustioni ignis. *Ex libro de naturis rerum.* Vniuersaliter alumen calidum, & siccum est, in quarto gradu stipticum & mundificatiuum, & vitus obscuritatis clarificatiuum, superfluum palpebrarum carnem, aut membrorum corrodit, pessima & sicca vulnera inhibet, ne corpus perambulens, cum aceto & melle mixtum, dentes confortat infirmos, & valet tumidis gingiuis, sanguinem constringit de ore fluen-tem, pustulas sanat, & scabiem si ex eo tricientur, aut ex aqua in qua fusa fuerit lauentur. *Hali ubi supra.* Sel-bum ieminicum, id est, alumen melius est album, & est frigidum & siccum ponticum, sanguinem stringit, carnem laxatam confortat, ac gingiuas enervatas, & è quibus fluit sanguis, dentes quoque solidat & cor-roborat, hæc de aquis & corporibus ex aqua genera-tis sufficiant. Sequitur liber sextus: quæ de nudatione terræ ab aquis restant profunda inuestigatione per-quirens, & edisserens.

Remedium
contra cimi-
ces etc.